

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา
ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

โดย
นางสาวอรรณีวิดา ปัฐธูมานันท์ และคณะ

พฤศจิกายน 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูล
ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

โดย

นางสาวอรรณี ฐิตะมานันท์	นายมานะ สกกุลพงษ์	นายวิฑูรย์ บำรุงสุนทร
นายปัญญา สุขสว่าง	นางสมทรง บรรณเลขพิน	นายสมชาย เตื่อนลอย
นายประจวบ จำเนียรศรี	นางณัฐณี ธิบำรุง	นายนนท์ มังคลากุล
นางสมควร ศิริภักดี	นางลำควน ธรรมสุนทร	นายตำรวจ พรหมวงศ์
นายมานัด โพธิ์แก้ว	นายวิเชียร พรหมประสิทธิ์	ร.ต.อ.วีระ แสงทอง
นางบุญชิ้น โพธิ์แก้ว	นายอุดม ศิริภักดี	นายมิ่ง นามสุวรรณ
นายอำนาจ อ่างศิลา	นางสาวสุรินทร์ แสงมิตร	นายบุญยงค์ ถนอมมิตร
นายพัลลภ สุวรรณราย	นางศิริรัตน์ ขาวนวล	นางลินดา จรัสวงษ์
นางวิภา นิยมการ	นางสีนวล พุกษาสะ	นายทองหล่อ แสนเจริญ
นายประสงค์ สุวรรณราย	นายจำลอง วงษ์อิสระ	นางสมบัติ จำเนียรศรี
นางวาริ เจริญแสง	นางสาวสมใจ วงษ์อิสระ	นายกรีก คงคาประเสริฐ
นายมนตรี โพธิ์แก้ว	นายอรมณ สุนทรประเสริฐ	นายสนอง พลึงค์
นายวินัย บรรณเลขพิน	นายเหลียง แสงรัตน์	นายสนอง สังกลิน
นายวิไลย์ โพธิ์แก้ว	นายชนพล ศิริผล	

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุฒยุดกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหาวิธี “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่าข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่เกี่ยวข้อง” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมีมุ่งแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว

สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ได้ดำเนินการในพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง ตำบลหนองตะพาน และตำบลบางบุตร โดยงานวิจัยมีจุดเริ่มต้นมาจากความต้องการของเครือข่ายฯ ที่ต้องการค้นหาแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน และพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงไปสู่ชุมชน แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากขาดข้อมูลในการนำมาวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงได้ร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยวในการทำงานวิจัยร่วมกัน ซึ่งมีนักวิจัยชุมชนหรือนักวิจัยชาวบ้านที่เป็นแกนหลักจำนวน 51 คน ร่วมกันสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การออกแบบและวางแผนเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูล การศึกษาดูงาน การจัดเวทีประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) ให้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมเก็บข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งร่วมสรุปผลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย จนได้ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของ ชุมชน และตอบสนองตรงกับความต้องการของเครือข่ายฯ เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

ผลจากการดำเนินโครงการวิจัย ทำให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการทำให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันในการทำงาน จนได้สมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้น จะเห็นได้จากก่อนดำเนินโครงการวิจัยเครือข่ายมีสมาชิกซึ่งเป็นแกนหลักของสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรจำนวน 6 คน แต่หลังจากโครงการวิจัยสิ้นสุดลง เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยองมีสมาชิกในเครือข่ายจำนวน 50 คน อีกทั้งได้มีการวางแผนการดำเนินงานของเครือข่าย โดยจัดตั้งผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ วางแผนการประชุมร่วมกันในทุก 3 เดือน หรือ 6 เดือน และร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งต่อไป

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในสาขาพัฒนาการเกษตร ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคณะเทคโนโลยีการเกษตร สจล. ที่ให้ความช่วยเหลือและข้อเสนอแนะตลอดการดำเนินโครงการ

โครงการวิจัยเรื่องนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยได้รับทุนสนับสนุนผ่านชุดโครงการ “การบริหารจัดการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโท” (Community – Based Master Research Grant : CBMAG) คณะผู้วิจัยจึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

อन्नวีดา ปัฐมามันท์ และคณะ

รหัสโครงการ	RDG52M0020
ชื่อโครงการ	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่าย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง
ชื่อหัวหน้าโครงการ	อรรณีวิดา ปัฐมมานันท์
ระยะเวลาโครงการ	1 มิถุนายน 2552 – 31 พฤศจิกายน 2553

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาบริบทชุมชนและพัฒนาโจทย์การวิจัยร่วมกับชุมชน 2) ค้นหาทีมวิจัยชุมชน 3) ทำความเข้าใจกับทีมวิจัยชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เกี่ยวกับโครงการวิจัย 4) ออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม 5) ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม 6) แลกเปลี่ยนเรียนรู้การเก็บข้อมูลระหว่างพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล 7) ทศนศึกษาฐาน 8) เก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลแบบมีส่วนร่วม และ 9) จัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ซึ่งฐานข้อมูลประกอบด้วย ข้อมูลบริบทพื้นที่ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่ม องค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยฐานข้อมูลมีการจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารและซีดีรอม ตามความต้องการใช้งานของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, การมีส่วนร่วมของเกษตรกร, ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ABSTRACT

The objectives of this research were to build a participatory process and develop a Database of Agricultural Tourism Network in Rayong Province. Participatory action research (PAR) was applied as the research methodology.

The results showed that the process to build a participatory for Database Development of Agricultural Tourism Network in Rayong Province were as follow : 1) study the community context and participatory develop research question joint with the community, 2) search for community research team, 3) built understanding of the research core team and other stakeholders toward research project, 4) design participatory process of data collection, 5) participatory data collection, 6) exchange learning process for data collection among 4 sub-districts, 7) field trip 8) data collection, verify the completeness of the data and data analysis using participatory process, and 9) finalize making the Database of Agricultural Tourism Network in Rayong Province. The database contains contextual area such as physical, biological, socio-economic, and tourism resources including the natural resources, socio-cultural resources, local wisdom, groups, and community agencies involving in tourism management and tourist attractions nearby. The database was stored in the form of documents and CD-ROM with the requirement of Rayong Agro-Tourism Network.

Key Words : participatory action research, farmer's participation, agricultural tourism

สารบัญ

	หน้า
บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน.....	I
คำนำ.....	III
บทคัดย่อ.....	IV
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	VIII
สารบัญภาพ.....	IX
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	2
1.5 นิยามศัพท์.....	3
1.6 กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับฐานข้อมูล.....	5
2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	7
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	17
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้.....	19
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร.....	24
2.6 ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดระยอง.....	31
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	36
3.1 พื้นที่ศึกษา.....	36
3.2 ทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย.....	36
3.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน.....	39
3.4 เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย.....	41
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	42

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	43
4.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูล ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	43
4.2 ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	60
4.3 แนวทางการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จ.ระยอง.....	94
บทที่ 5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	96
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	96
5.2 อภิปรายผล.....	100
5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	103
5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	104
บรรณานุกรม.....	105
ภาคผนวก.....	109
ภาคผนวก ก ตารางสรุปผลการดำเนินโครงการ.....	110
ภาคผนวก ข เอกสารสรุปย่อโครงการ.....	134
แบบสัมภาษณ์การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายฯ...	138
ภาคผนวก ค ภาพการดำเนินกิจกรรมโครงการ.....	139
ภาคผนวก ง เสียงสะท้อนจากทีมวิจัย “สิ่งที่ได้จากการดำเนิน โครงการวิจัย”	146
ประวัติผู้เขียน.....	151

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชน ก่อนและหลังการวิจัยแบบPAR.....	10
2.2 แสดงแผนที่ขอบเขตการปกครองจังหวัดระยอง.....	32
4.1 แสดงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่าย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	59
4.2 แสดงแผนที่เขตตำบลตะพง.....	60
4.3 แสดงการละเล่นสะบ้า.....	67
4.4 แสดงการละเล่นลูกช่วงรำวง.....	67
4.5 แสดงการละเล่นตีตมซ้อน.....	68
4.6 แสดงแผนที่เขตตำบลบ้านแลง.....	70
4.7 แสดงแผนที่เขตตำบลหนองตะพาน.....	77
4.8 แสดงแผนที่เขตตำบลหนองบางบุตร.....	84
4.9 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	89
4.10 แสดงแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา ในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	90
4.11 แสดงโสมสเคย์ในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	91
4.12 แสดงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	92
5.1 แสดงการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	99

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
2.1	แสดงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรูปแบบการท่องเที่ยว.....	29
3.1	แสดงรายชื่อทีมวิจัยในพื้นที่จำแนกตามตำบล.....	38
4.1	แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลตะพง.....	46
4.2	แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลบ้านแลง.....	47
4.3	แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลหนองตะพาน.....	48
4.4	แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลบางบุตร.....	49
4.5	แสดงเป้าหมายและแนวทางการจัดท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ของเครือข่าย.....	54
4.6	แสดงรายชื่อทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของตำบลตะพง.....	64
4.7	แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลตะพง.....	69
4.8	แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรของตำบลบ้านแลง.....	71
4.9	แสดงข้อมูลทรัพยากรบุคคลในตำบลบ้านแลง.....	75
4.10	แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลบ้านแลง.....	76
4.11	แสดงจำนวนประชากรในตำบลหนองตะพาน.....	78
4.12	แสดงข้อมูลทรัพยากรบุคคลในตำบลหนองตะพาน.....	80
4.13	แสดงกลุ่ม/สถานที่สำคัญในตำบลหนองตะพาน.....	82
4.14	แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลหนองตะพาน.....	83
4.15	แสดงจำนวนประชากรในตำบลบางบุตร.....	85
4.16	แสดงข้อมูลทรัพยากรบุคคลในตำบลบางบุตร.....	87
4.17	แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลบางบุตร.....	88
4.18	แสดงปฏิทินกิจกรรมของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง.....	93

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยว นับเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญและมีบทบาทในการนำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร นับเป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้นำมาขยายผล เนื่องจากการเกษตรเป็นลักษณะเด่นของประเทศไทย รวมถึงความหลากหลายและความมีชื่อเสียงของไม้ผลชนิดต่าง ๆ ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้รับความสนใจทั้งจากชาวไทยและต่างประเทศ

จังหวัดระยอง ได้รับการส่งเสริมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกรมส่งเสริมการเกษตร ให้มีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตั้งแต่ปี 2545 จึงมีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม ชิมผลไม้ตามสวน ซึ่งเกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้จากในสวนทำให้ลดต้นทุนในการขนส่ง และยังเป็น การกระจายรายได้สู่ชุมชน ได้ทางหนึ่ง นอกจากนี้สวนที่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มีโอกาส แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ จากโครงการวิจัยการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง เกษตร จังหวัดระยอง จึงเกิดการก่อตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้น โดยมีสวนที่เข้าร่วม จำนวน 6 สวน ได้แก่ สวนคุณไพบูลย์ สวนมังคุดไทย สวนผู้ใหญ่สมควรบ้านแลง สวนประสม ทรัพย์ สวนยายดา และสวนป้าหนั้น (สุภูมิภรณ์ ชันศรีศรี และพีรชัย กุลชัย, 2550) ซึ่งทั้ง 6 สวน ต้องการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับชุมชนในการสร้างอาชีพ และเสริมรายได้ รวมทั้ง วางรากฐานที่เข้มแข็งสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดระยอง แต่เนื่องจากเครือข่ายฯ อยู่ใน ระยะเริ่มต้นของการดำเนินงาน จึงยังขาดข้อมูลในหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิง เกษตรในพื้นที่ อาทิเช่น ข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคมและ วัฒนธรรม ข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ กลุ่มองค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายฯ เส้นทางท่องเที่ยว และแผนที่จุดท่องเที่ยวที่สำคัญของ ชุมชนและเครือข่ายฯ ตลอดจนข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ซึ่งข้อมูลดังกล่าวล้วนมีความสำคัญ ในการวางแผนการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น สมาชิกเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยองจึงต้องการ รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และพัฒนาฐานข้อมูลในรูปแบบที่เหมาะสมต่อการ ใช้ ประโยชน์ของเครือข่ายฯ รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนการใช้ทรัพยากรให้สอดคล้องและ เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัด ระยอง โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research :

PAR) ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย โดยร่วมคิด ร่วมวางแผน เก็บข้อมูล ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เห็นความสำคัญของการดำเนินกิจกรรมและเกิดการยอมรับกันในกลุ่ม อันเป็นการส่งผลดีให้งานประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย นอกจากนี้ชุมชนยังตระหนักถึงคุณค่าและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเทพ เกื้อสังข์ (2545) ภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี (2544) และสุทิน สอนองฝัน (2550)

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง
2. เพื่อประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ในการพัฒนาฐานข้อมูล
3. เพื่อพัฒนาแนวทางการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1.3.1 ประโยชน์ในเชิงวิชาการ

1. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

1.3.2 ประโยชน์ในระดับชุมชน

1. เกิดเครือข่ายทีมวิจัยของชุมชนในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
2. นักวิจัยชุมชนและผู้นำชุมชนที่ผ่านกระบวนการเสริมสร้างประสบการณ์ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีศักยภาพในการเสริมสร้างและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ต่อไปได้อย่างดี
3. เกิดฐานข้อมูลที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการทอเทียวยเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ 4 ตำบล ในจังหวัดระยอง คือ พื้นที่อำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง และพื้นที่อำเภอบ้านค่าย ได้แก่ ตำบลหนองตะพาน ตำบลบางบุตร โดยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี 6 เดือน

1.5 นิยามศัพท์

การทอเทียวยเชิงเกษตร หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่มีการให้บริการด้านความรู้ ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรมการเกษตร ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมทั้งการให้บริการ สถานที่พักแก่นักทอเทียวย ในพื้นที่ 4 ตำบล คือ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง และตำบลหนองตะพาน ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) หมายถึง การวิจัยที่ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษารวบรวมข้อมูล การออกแบบเก็บข้อมูล วางแผนเก็บข้อมูล ดำเนินการจัดเก็บข้อมูล ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการดำเนินงาน

เครือข่ายการทอเทียวยเชิงเกษตรจังหวัดระยอง หมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์กรที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการทอเทียวยในพื้นที่ 4 ตำบล คือ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง และตำบลหนองตะพาน ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

การพัฒนาฐานข้อมูล หมายถึง ขั้นตอนที่สมาชิกเครือข่ายทอเทียวยเชิงเกษตรจังหวัดระยอง แกนนำชุมชน ชาวบ้าน และองค์กรที่เกี่ยวข้องการกับการทอเทียวยในพื้นที่ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง และตำบลหนองตะพาน ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ได้ร่วมกันหาแนวทางเก็บข้อมูลทรัพยากรการทอเทียวย รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายทอเทียวยเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

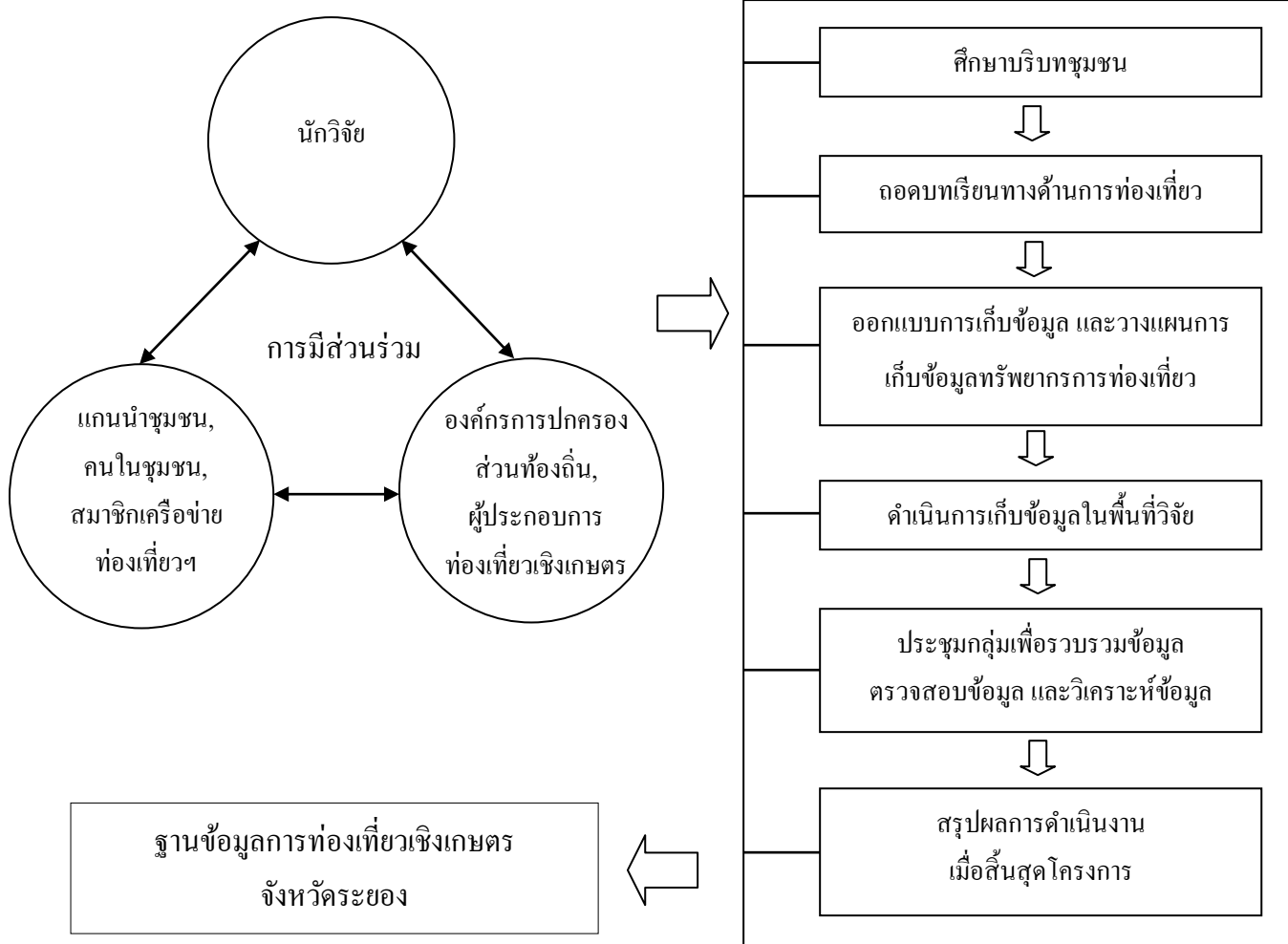
ฐานข้อมูลของเครือข่ายการทอเทียวยเชิงเกษตรจังหวัดระยอง หมายถึง ข้อมูลที่ผ่านกระบวนการรวบรวม และได้รับการตรวจสอบความถูกต้องน่าเชื่อถือ โดยในการวิจัยครั้งนี้เน้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรการทอเทียวยในเครือข่ายการทอเทียวยเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ประกอบไปด้วยข้อมูลบริบทพื้นที่ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม องค์กรประกอบของทรัพยากรทอเทียวย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรม ความรู้ภูมิปัญญาในพื้นที่ กลุ่มองค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทอเทียวย รวมทั้งข้อมูลแหล่งทอเทียวยใกล้เคียง โดยฐานข้อมูลมีการจัดเก็บในรูปแบบของเอกสาร และซีดีรอม ตามความต้องการใช้งานของเครือข่ายทอเทียวยเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง และตำบลหนองตะพาน ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง

ทีมวิจัยหลัก หมายถึง ผู้วิจัยและแกนนำของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง โดยทีมวิจัยหลักเน้นการทำงานในระดับเครือข่าย ตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษาปัญหา ร่วมพัฒนาโจทย์การวิจัย ร่วมวางแผนการดำเนินงานตั้งแต่ชี้แจงโครงการ ค้นหาทีมวิจัยชุมชน ออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล รวบรวม สรุป และวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานกับทีมวิจัยชุมชนใน 4 ตำบล

ทีมวิจัยชุมชน หมายถึง คนในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ 4 ตำบลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง และเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย มีบทบาทในการเตรียมการและการดำเนินงานในระดับพื้นที่ทุกระบวนการของการวิจัย ตั้งแต่การวางแผน การรวบรวมข้อมูล ร่วมวิเคราะห์และสรุปข้อมูลในระดับพื้นที่และระดับเครือข่าย

1.6 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยว เชียง
เกษตร จังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อมาใช้เป็นพื้นฐานใน
การวิจัย ซึ่งได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับฐานข้อมูล
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 2.6 ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดระยอง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับฐานข้อมูล

2.1.1 ความหมายของฐานข้อมูล

คำว่า “ฐานข้อมูล” มีผู้ที่อธิบายความหมายไว้อย่างหลากหลาย อาทิ ธีระวิวัฒน์ เทนอิสสระ
(2543) อธิบายว่า ฐานข้อมูล คือ การจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันอย่างมีระบบ ซึ่งผู้ใช้สามารถเรียกใช้
ข้อมูลในลักษณะต่าง ๆ เช่น การขูดข้อมูล การแก้ไขข้อมูล การเพิ่มเติมหรือการลบข้อมูล เป็นต้น
โดยทั่วไปแล้วการจัดเก็บข้อมูลมักจะนำระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดเก็บฐานข้อมูลเพื่อให้ทัน
ต่อความต้องการใช้และถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

นวลลดา สงวนวงศ์ทอง (2543) ได้ให้ความหมาย ฐานข้อมูล คือ แหล่งรวมของข้อมูลที่มี
เนื้อหาสัมพันธ์กัน โดยการจัดเก็บข้อมูลจะเป็นการจัดเก็บอย่างมีระบบ ปกติการจัดเก็บข้อมูลใน
ลักษณะนี้จะนำระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการดำเนินงาน นับแต่การจัดเก็บตลอดจนการเรียกใช้
ข้อมูล โดยการเรียกใช้ข้อมูลจะเป็นไปในลักษณะของการใช้ข้อมูลจากแหล่งเดียวกัน ผู้ใช้สามารถ
เรียกใช้ข้อมูลร่วมกัน โดยไม่ต้องสนใจตำแหน่งที่ตั้งของข้อมูล

นิภากรณ์ คำเจริญ (2543) ได้ให้ความหมาย ฐานข้อมูล คือ กลุ่มข้อมูลต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์
กันและนำมาเก็บรวบรวมไว้ในที่เดียวกัน โดยมีหัวเรื่องหรือจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อความ
สะดวกในการเรียกใช้งานในภายหลัง ซึ่งฐานข้อมูลอาจจะเก็บอยู่ในรูปแฟ้มเอกสารหรือเก็บไว้ใน
คอมพิวเตอร์ โดยเก็บไว้ในแผ่นดิสก์หรือฮาร์ดดิสก์ก็ได้ ซึ่งข้อมูลที่เก็บไว้สามารถนำไปประมวลผล
หรือใช้งานต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ ในกรณีที่น่าคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดเก็บข้อมูลนั้น มี

โปรแกรมต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้ใช้สามารถเก็บข้อมูลได้ในลักษณะฐานข้อมูล เช่น Foxpro for Window, Visual Foxpro และ Microsoft Access เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ฐานข้อมูล คือ แหล่งรวบรวมข้อมูลที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกัน หรือมีความสัมพันธ์กันและนำมาเก็บรวมไว้ในที่เดียวกัน โดยผู้ใช้สามารถเรียกใช้ข้อมูลได้ตลอดเวลา ตามที่ต้องการ เช่น การเพิ่มเติมข้อมูล การเรียกดูข้อมูล การแก้ไขและลบข้อมูล เป็นต้น ส่วนในกรณีที่น่าคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดเก็บข้อมูลนั้น มีโปรแกรมต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้ใช้สามารถเก็บข้อมูลได้ในลักษณะฐานข้อมูล เช่น Foxpro, Visual Foxpro, Microsoft Access เป็นต้น

2.1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของฐานข้อมูล

สมจิตร อาจอินทร์ และงามนิจ อาจอินทร์ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลเป็นระบบฐานข้อมูล ดังนี้

2.1.2.1 สามารถลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล การนำข้อมูลทั้งหมดมาเก็บไว้ที่เดียวกันในฐานข้อมูลเป็นการลดความซ้ำซ้อนลงไปได้ โดยมีระบบจัดการฐานข้อมูลช่วยควบคุมความซ้ำซ้อนทั้งในด้านการจัดเก็บและประมวลผล รวมทั้งความเชื่อถือได้ของฐานข้อมูล

2.1.2.2 หลีกเลี่ยงความขัดแย้งของข้อมูลในระดับหนึ่ง การเก็บข้อมูลไว้ในหลาย ๆ แห่งอาจเกิดปัญหาว่าการแก้ไขข้อมูลชุดเดียวกันในหลาย ๆ แห่ง อาจทำได้ไม่เหมือนกันในทุก ๆ แห่ง ข้อมูลชุดเดียวกันอาจมีค่าแต่ละแห่งไม่ตรงกันซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งของข้อมูลได้

2.1.2.3 สามารถใช้ข้อมูลร่วมกันได้ การใช้ข้อมูลร่วมกันนี้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะโปรแกรมที่ใช้ข้อมูลอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น แต่หมายความว่ารวมถึงโปรแกรมประยุกต์ที่จะพัฒนาขึ้นมาใหม่ด้วยที่จะสามารถใช้ข้อมูลที่อยู่ได้เลยโดยไม่จำเป็นต้องเพิ่มเติมข้อมูลเข้าไปอีก

2.1.2.4 กำหนดความเป็นมาตรฐานของข้อมูล

2.1.2.5 สามารถกำหนดความปลอดภัยได้รัดกุมขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ที่ไม่มีสิทธิ์เข้ามาใช้ข้อมูลในระบบ โดยผู้บริหารระบบสามารถกำหนดสิทธิการใช้ข้อมูลของแต่ละบุคคลได้

2.1.2.6 รักษาความคงสภาพของข้อมูล ผู้ออกแบบสามารถใส่กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมความคงสภาพไว้ได้

2.1.2.7 เกิดความสมดุลของการใช้ข้อมูล การที่ผู้ใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลร่วมกันทำให้ผู้บริหารฐานข้อมูลทราบถึงความต้องการและความสำคัญของผู้ใช้งานทั้งหมด จึงสามารถกำหนดโครงสร้างของฐานข้อมูลเพื่อให้บริการที่ดีที่สุด เป็นการสร้างความสมดุลของความต้องการไม่ให้เกิดความขัดแย้งในหมู่ผู้ใช้

2.1.2.8 ข้อมูลมีความอิสระเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดเก็บหรือการเรียกใช้ข้อมูลผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องสร้างโปรแกรมขึ้นมาใหม่ เพราะข้อมูลที่นำมาใช้เป็นอิสระกับวิธีการจัดเก็บและเรียกใช้ข้อมูล

2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.2.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขนิษฐา กาญจนสินันท์ (2536) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวมีสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการทำงาน

ขนิษฐา กาญจนรังสี (2544) ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ การวิจัยเริ่มต้นจากสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่ไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นในอนาคต ซึ่งไม่อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าวเกิดขึ้นได้ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงเองในสถานการณ์นั้น ถูกกระทบจากเหตุการณ์แวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจาก กระบวนการวิจัย รวมทั้งผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงจะต้องถูกเก็บมาเป็น ส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ และตัดสินใจ ในการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่อ ๆ มาใน กระบวนการวิจัยเสมอ ดังนั้นกระบวนการวิจัยจึงต้องมี ลักษณะยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ การกำหนดเวลาอาจคลาดเคลื่อน ไม่มีความแน่นอน สภาพปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา และกิจกรรม แก้ไขปัญหา ไม่สามารถกำหนดไว้ล่วงหน้าได้

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่าคนทุกคนมีศักยภาพ และความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญเช่นเดียวกับภูมิปัญญาของนักวิจัย นักวิชาการ หรือนักพัฒนา และทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชน ทั้งเรื่องของความรู้ ความชำนาญ ทรัพยากร ที่มีอยู่ และจะหาได้ในอนาคตจะต้องได้รับการจัดสรรอย่างเท่าเทียมกัน

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะต้องเริ่มจากความรู้สึกของคนที่มีปัญหา หรือความต้องการของชุมชน แล้วเคลื่อนสู่การสร้างความเข้าใจ และการกระทำที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของปัญญา จิตใจ และกายภาพ

4. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดในวงจร แต่เป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่วงจรใหม่ ซึ่งเป็นวงจรของการแสวงหาความรู้และการกระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ตราบเท่าที่คนใน ชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมกันวิจัย

นอกจากนี้ สุภางค์ จันทวานิช (2531) ยังกล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วม

ในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาก็กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นต้นนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

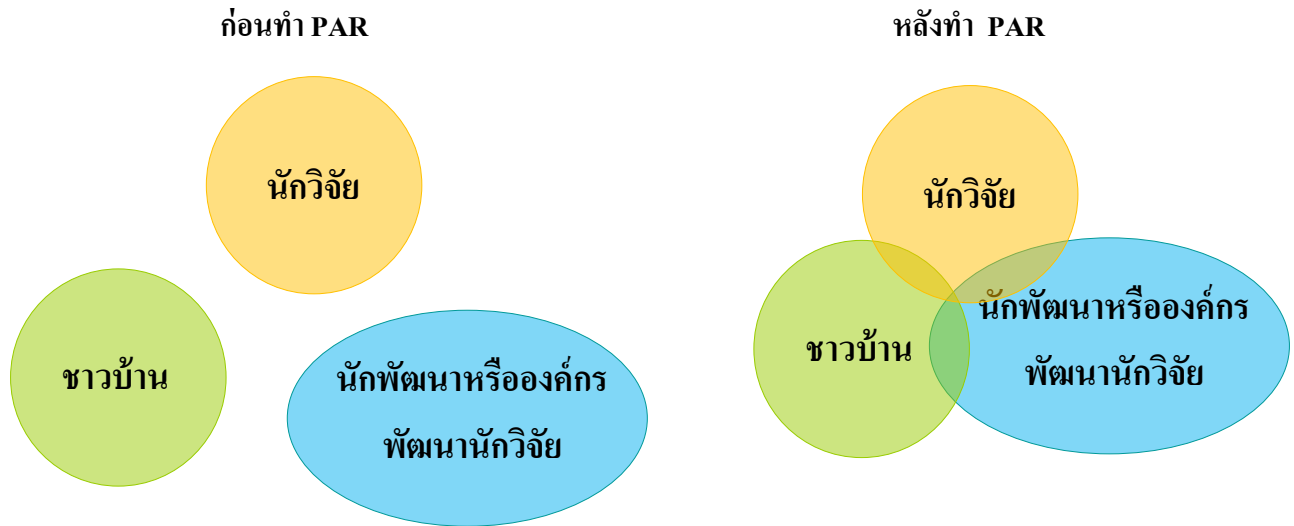
Stringer (1999) ได้กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีลักษณะเปิดรับฟังความคิดเห็นของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเด็นที่กำลังศึกษา โดยรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของทุกฝ่ายดีขึ้น ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยต้องสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดี กำหนดกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้วิจัย และการสร้างบรรยากาศภายในบริบทของการวิจัย ซึ่งในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถแสดงให้เห็นถึงวงจรที่เป็นพลวัตในการค้นหา การคิดและการกระทำได้ดีที่สุดเรียกกระบวนการนี้ว่า “พลวัตแห่งการกระทำร่วมกัน” รูปแบบดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ การค้นหา การคิด และการกระทำ โดยให้ความสำคัญของในช่วงการค้นหา เพื่อทำให้เกิดภาพที่จะทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจในเหตุการณ์ที่พวกเขาได้ประสบอยู่ ช่วงการค้นหาประกอบด้วย การรวบรวม การบันทึกและการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการสร้างและการรายงานผลให้กับผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายได้รับทราบ ช่วงการคิด หมายถึงการตีความประเด็นปัญหาอย่างลึกซึ้งและกำหนดความสำคัญก่อนหลังของการกระทำ ช่วงการกระทำ เป็นการแก้ไขปัญหามาตรฐานเชิงปฏิบัติต่อปัญหาที่ได้รับไว้ ช่วงนี้รวมไปถึงการกำหนดแผนและทิศทางการดำเนินการ ตัวอย่างเช่น วัตถุประสงค์ หน้าที่ ผู้รับผิดชอบ รวมไปถึงความปลอดภัยของ

แหล่งข้อมูล และยังรวมไปถึงการนำแผนการที่ได้กำหนดไว้ไปปฏิบัติ การให้กำลังใจกับผู้ร่วมงาน และการประเมินผลประสิทธิภาพและความสำเร็จในการปฏิบัติ นั้น ๆ

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบ สถานการณ์ต่างๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

โดยทั่วไปกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะมีผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัย หลายกลุ่มคนดังแนวคิดของ สุภาวดี จันทวานิช (2531) ได้กล่าวถึง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย และวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนา ควบคู่ไปกับความต้องการความรู้ และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ มักจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่ายประกอบด้วย

1. บุคคลเป้าหมาย อาจเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือชุมชนที่จะทำการศึกษา ซึ่งถือว่าคนในชุมชนหรือกลุ่มนั้น ซึ่งเป็นผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับตนเองดีที่สุด
2. นักวิจัย เป็นผู้แทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอก นักวิจัยนี้ เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัย
3. นักพัฒนา เป็นกลุ่มผู้มีความรู้และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งแม้ว่าเป็นคนนอก แต่ก็นับว่าเป็นบุคคลที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดกับบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาหรือบุคคลกลุ่มแรกมากที่สุด ซึ่งบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและนักพัฒนาอาจเป็นบุคคลเดียวกันก็ได้

ภาพที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชน
ก่อนและหลังการวิจัยแบบ PAR
ที่มา : สุภางค์ จันทวานิช (2531)

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้น สุภางค์ จันทวานิช (2531) อธิบายไว้ว่า วงกลมแต่ละวง คือโลกทัศน์หรือวิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งวิธีการมองนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามกรอบแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว บุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนา จะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่าง ๆ ของชุมชนและปฏิบัติงานสามารถเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัย โดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งชาวบ้าน นักพัฒนา และผู้วิจัยจากภายนอก เป็นการวิจัยที่เริ่มจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้ หาข้อมูล วิเคราะห์ถึงปัญหารวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยร่วมกันวางแผน ดำเนินการการปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ปัญหาได้ตรงกับความต้องการ

2.2.2 หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยทางด้านชุมชนที่ผ่านมา ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะมีบทบาทเพียงผู้ให้ข้อมูลแก่นักวิจัยเท่านั้น และเมื่อการวิจัยสิ้นสุดลง ผู้วิจัยเท่านั้นที่ได้เรียนรู้จากการศึกษา แต่ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีฐานะเป็นผู้วิจัย ดังที่ พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2545) ได้อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัย โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอด

กระบวนการวิจัย นับแต่การตัดสินใจว่าควรจะต้องมีการริเริ่มศึกษาวิจัยในชุมชนนั้น ๆ หรือไม่ การประมวล เหตุการณ์ หลักฐานและข้อมูล เพื่อกำหนดปัญหาการวิจัยและการเลือกระบุประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงปฏิบัติ ซึ่ง Tandon (1988) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

2.2.2.1 ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบการสร้างความรู้และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากนักวิชาการ ยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันแพร่หลายในหมู่คนชาวบ้าน เพื่อเป็นหนทางทางเลือกในการดำรงชีวิตของเขา

2.2.2.2 ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเอง ให้เขาสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์แทนที่จะเมินเฉย ละเลย หรือเหยียดหยามว่าเป็นสิ่งไร้คุณค่าเช่นที่เคยปฏิบัติมา

2.2.2.3 ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน โดยให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้น ในระบบสังคมของเขา และสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม

2.2.2.4 สนใจในปริทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยก (Alienated) จากผืนดินและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้กับแรงบีบบังคับจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่นักวิจัยในรูปแบบเก่าไม่นึกถึง และไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน

2.2.2.5 ปลดปล่อยความคิด การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ชาวบ้านสามารถใช้ความคิด ความเห็นของตนได้อย่างเสรีในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่าง ๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านอิทธิพลจากภายนอก หรืออำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

2.2.3 ขั้นตอนในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุทิพย์ รามสูต (2536) กล่าวถึง ขั้นตอนในการทำการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนลงมือทำวิจัย ระยะการวิจัย และระยะหลังการวิจัย

1. ระยะก่อนลงมือทำวิจัย

1.1 การเตรียมชุมชน ด้วยวิธีการดังนี้

1) การเลือกชุมชน โดยหลักการของการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมที่มีปรัชญาจะให้โอกาสแก่คนยากจน ด้อยพัฒนา และด้อยโอกาส ดังนั้น การเลือกชุมชนจึงเลือกชุมชนที่ค่อนข้างจะขาดแคลนหรือชุมชนชายขอบที่อยู่ห่างไกล เข้าไม่ถึงความเจริญเป็นหลัก และจะคำนึงถึงประชาชนเป็นลำดับแรกก่อนเรื่องอื่น ๆ เงื่อนไขของนายทุน นักวิชาการ หรือแม้แต่แหล่งทุนถือเป็นความสำคัญลำดับรอง

2) การบูรณาการ (Integration) ตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน คือ นักวิจัยจะต้องทำตัวเองให้เข้ากับชุมชน โดยการสะท้อนภาพตนเองให้ชุมชนรู้จักเบื้องหน้าเบื้องหลัง (Reflection) ให้รู้ว่าตัวนักวิจัยคิดอย่างไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร ด้วยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน อยู่ กิน นอน ทำงานร่วมกับชาวบ้าน เรียนรู้ วัฒนธรรม ประเพณีแบบแผนการดำเนินชีวิต และปรัชญา อุดมการณ์ของชาวบ้าน

3) การศึกษาชุมชน เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา การจัดโครงสร้างชุมชน องค์ประกอบของสมาชิก ชุมชน พื้นเพ ชาติพันธุ์ และลักษณะประชากรต่าง ๆ เป็นต้น

4) การเตรียมงานในระดับพื้นฐานเพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การให้แนวคิดวิธีการเกี่ยวกับการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ และเข้าใจเบื้องต้น

5) การสนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันของประชาชนในชุมชน เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกปัญหาเพื่อทำการวิจัย การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และการจัดกลุ่มเลือกบุคคลเข้ากลุ่มชุมชน หรือกลุ่มทีมวิจัยชาวบ้าน

1.2 การอบรมสมาชิกองค์กรท้องถิ่น หรือกลุ่มชุมชน (Local Organizer) เพื่อเปลี่ยนทัศนคติของคนที่ยึดมั่นถือมั่นในความเป็น “ตัวตน” ตามสถานภาพทางสังคมที่เคยมีอยู่ ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นการละลายพฤติกรรม ละลายอัตตา ให้เกิดความรู้สึกเท่าเทียมกับทุกคนในชุมชน

2. ระยะการวิจัย

2.1 การกำหนดรูปแบบงานวิจัย ด้วยการอบรมทีมนักวิจัยท้องถิ่นให้มีความรู้ เจตคติ และทักษะที่สามารถจะจำแนกปัญหาที่เลือกโดยชาวบ้านด้วยการแตก หรือแจกแจงออกเป็นประเด็นย่อยของปัญหา เพื่อสามารถจะจัดการได้ในระดับชุมชน การอบรมนักวิจัยท้องถิ่นยังรวมถึงความรู้ความเข้าใจที่จะช่วยกันออกความคิดว่าจะเก็บข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการจัดการกับปัญหานั้นได้อย่างไร เช่น จะใช้เครื่องมืออะไร จะเก็บจากใคร ใครควรจะเป็นผู้ให้ข้อมูล ได้ดีที่สุด จะเก็บเท่าไร โดยใคร เป็นต้น

2.2 การเก็บข้อมูล จะใช้หลายวิธีร่วมกัน (Multiple Approaches) ซึ่งจะมีทั้งการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต (Check List) โดยพยายามทำให้เป็นเครื่องมือที่นักวิจัยท้องถิ่นสามารถเข้าใจง่าย ใช้สะดวก อาจใช้สัญลักษณ์ หรือรูปภาพแทนตัวหนังสือ ใช้ภาษาที่ง่ายและเหมาะสม ร่วมกับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก สันทนาการกลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

2.3 การประมวลผลข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล จะทำให้ชาวบ้านและนักวิจัยท้องถิ่นมีส่วนร่วม โดยการนำเอาแบบฟอร์มมาจำแนก และจัดระเบียบด้วยวิธีการที่ง่ายที่สุด ไม่ซับซ้อน เช่น การแจกนับ การทำบัญชีคะแนน (Tally) และไม่ใช้สถิติชั้นสูง โดยกระทำกันในหมู่บ้าน ในชุมชนที่ทำวิจัยนั่นเองไม่นำเอาข้อมูลออกไปประมวลหรือวิเคราะห์นอกชุมชน

2.4 เมื่อได้ผลข้อมูลที่วิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว จะนำผลมาเสนอในที่ประชุมชาวบ้าน (Community Session) ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้รับรู้ถึงผลที่ได้จากการทำการศึกษาวิจัย ให้ชาวบ้านได้ตรวจสอบความถูกต้อง แก้ไขในข้อมูลหรือประเด็นที่คิดว่าไม่ตรงข้อเท็จจริง ตลอดจนตัดสินใจ หรือลงมติสรุป และให้คำแนะนำเพิ่มเติม การนำเสนอสามารถใช้วิธีการต่าง ๆ ที่คิดว่าเหมาะสมกับสภาพของชุมชน เช่น ฟื้นความรู้ของชาวบ้าน วิถีชีวิต และกิจกรรมของชุมชน อาจเป็นการเสนอในรูปแบบการแสดง บทบาทสมมติ (Role Play) การสนทนากลุ่ม การแสดงกรณีตัวอย่าง (Show Case) เสนอในรูปแบบภาพ (Pictorial) ภาพเส้น (Graphic) ภาพแท่ง (Diagram) โดยติดแสดงไว้ในที่สาธารณะที่ชุมชนของชาวบ้าน หรือที่เป็นทางผ่าน

นักวิจัยจะต้องพยายามกระตุ้นให้ชาวบ้านสนใจต่อผลการวิจัยที่นำเสนอ กระตุ้นให้ได้แสดง ออกความคิด ประเมิน เสนอแนะ แสดงความรู้สึก แสดงความคิดเห็นท่าที และปฏิกิริยาต่อวิธีการเก็บข้อมูล กระบวนการวิจัย ตลอดจนผลที่ได้จากการวิจัยอย่างเต็มที่ และเสรี

3. ระยะเวลาหลังการวิจัย

3.1 เมื่อกระบวนการศึกษาสถานการณ์ปัญหาเสร็จสิ้น ไม่ได้หมายความว่ากระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมสิ้นสุด นักวิจัยจะต้องนำเอาผลที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาไปวางแผน เพื่อพัฒนาโครงการที่จะนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษามาแก้ปัญหาให้กับชุมชน ขั้นตอนนี้คือ การวางแผนชุมชน (Community Planning) ซึ่งทำโดยนักวิจัยชุมชนร่วมกับทีมวางแผนชุมชน (Local Planning Team) หลังวางแผน จะนำเสนอชุมชนเพื่อให้รับรู้ และพิจารณาเห็นชอบหรือแก้ไข ในกระบวนการนี้ ชาวบ้านทุกคนควรจะได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ต้องมีการนำเสนอเพื่อปรึกษาหารือ มีการถกแถลง ตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุง และเห็นชอบตลอดจนตัดสินใจดำเนินการ จนถึงการนำเสนอต่อองค์กร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือเรื่องทุน หรืองบประมาณในการนำไปปฏิบัติ

3.2 การนำแผนลงปฏิบัติ (Implementation) จะต้องมีการจัดสรร แสวงหา และดึงเอาแหล่งประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินงานอย่างเข้มแข็ง (Social Mobilization) ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ และองค์กรชุมชน องค์กรประชาชนที่มีอยู่ในชุมชนทั้งหมด โดยคำนึงถึงการใช้เทคนิคที่เหมาะสม ใช้หลักการ และสำนึกรับผิดชอบของชุมชนที่มีต่อท้องถิ่นของตนเองในการช่วยตนเอง และพึ่งตนเอง (Community Self Help หรือ Self Reliance)

3.3 การติดตาม ฝ้าระวัง กำกับ และประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม จะต้องทำเป็นระบบ และเป็นระยะ ๆ กระทำโดยกลุ่มผู้ร่วมในโครงการทั้งหมด รวมทั้งชาวบ้านทุกคนในลักษณะที่เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันก็อาจจะมีการประเมินผลจากภายนอกโครงการด้วย เช่น จากผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งประเด็นของการประเมินผลจะเน้นที่การลงทุน และผลตอบแทน โดยดัชนีชี้วัดที่เป็นเชิงปริมาณ และเป็นรูปธรรม โดยกระบวนการประเมินผลจากภายนอกนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ร่วมโครงการวิจัย การประเมินผลจากภายนอกถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้อีก ลักษณะหนึ่งของผู้ร่วมในโครงการวิจัย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งฝ่ายผู้ประเมิน และ

ฝ่ายโครงการวิจัย การวางเค้าโครงการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) ควรกระทำร่วมกันระหว่างผู้ร่วมในโครงการวิจัยกับผู้ประเมินจากภายนอก ดังนี้

1) ให้มีการเก็บข้อมูลหลากหลายอย่าง และเลือกสรรให้เข้ากับความต้องการของหลายฝ่ายได้ เช่นฝ่ายผู้ร่วมในโครงการวิจัย ฝ่ายผู้ให้ทุน และฝ่ายรัฐบาล หรือฝ่ายประชาชนทั่วไป

2) ให้ผู้ร่วมในโครงการวิจัยได้เรียนรู้ทักษะการประเมินผลจากกระบวนการและจากประสบการณ์ของผู้ประเมินจากภายนอก

3) วางแผนให้มีการประเมินผลตลอดระยะของโครงการวิจัย ให้ครอบคลุมหัวข้อกว้างขวาง โดยแบ่งออกเป็น

- ระยะเริ่มโครงการ ต้องทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการวิจัย การจัดระบบบันทึก ระบบเก็บรายงาน แฟ้มเอกสาร บันทึกการตัดสินใจ

- ระยะกลาง เป็นการประเมินผลเนื้อหาของกระบวนการวิจัยว่ามีอะไรที่ดำเนินไปไม่ถูกต้อง อะไรทำถูกทิศทาง อะไรควรเปลี่ยนแปลง ทบทวนความสอดคล้องของโครงการกับแหล่งทุน

- ระยะปลาย เป็นการประเมินผลรวม ได้แก่ บทเรียนที่ได้จากการวิจัยความสำเร็จหรือล้มเหลวที่ประสบ และข้อเสนอแนะ เช่น เหตุผลที่ทำให้โครงการไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีคำอธิบายหรือปัจจัยอะไรอยู่เบื้องหลัง เช่น เป้าหมายที่ตั้งไว้ไม่สามารถทำได้จริง (Unrealistic) หรือเพื่อฝันคาดหวังไว้สูงเกินไป หรือกลวิธีการดำเนินงานไม่เหมาะสม เป็นต้น

นอกจากนี้ ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2548) ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้นหรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน และในทางปฏิบัติแล้ว กระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

2. ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาลงมอจนถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับ

ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นตอนการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3. ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย โดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่ เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4. ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างกระบวนการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยที่เข้าร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัยและประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5. ขั้นการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจ และได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่ามีผู้ทำการศึกษาไว้หลายท่าน อาทิ สุทิน สนองพันธ์ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนชาวกะเหรี่ยงอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่า การดำเนินกิจกรรมการวิจัยที่สร้างบรรยากาศร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมกระบวนการ ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงมีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกือบจะสูญหายไปให้กลับมาใช้อีกด้วยความมั่นใจและเข้าใจผลของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น นอกจากนี้แล้วการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชนชาวกะเหรี่ยง ทำให้มีการฟื้นฟูเทคโนโลยีพื้นบ้าน การฟื้นฟูรูปแบบวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมให้มีการนำมาใช้อีกครั้งจนผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่มีการพัฒนาขึ้นนั้น มีการส่งขายและมีการผลิตขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลน ทำให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงมีโอกาสและทางเลือกเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนชาวกะเหรี่ยงชายแดนไทยและพม่า ทำให้ชาวกะเหรี่ยงหันมาร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วม

กระบวนการต่าง ๆ จนชาวกะเหรี่ยงเรียนรู้วิถีแห่งการแลกเปลี่ยนการปรึกษาหารือ และการแสวงหาหนทางแก้ปัญหาโดยสันติวิธี ซึ่งสอดคล้องกับสุเทพ เกื้อสังข์ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนได้ใช้ช่องทางการรวมกลุ่มอาชีพสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีกระบวนการค้นหาปัญหา วางแผน ปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา ผ่านกระบวนการตัดสินใจร่วมกันในคณะกรรมการกลุ่มอาชีพ และประเมินผลร่วมกันในกลุ่มและเชื่อมโยงกระบวนการมีส่วนร่วมเข้าสู่วาระในการวางแผนระดับชุมชน ซึ่งจะมีการรับรู้และเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำ โดยผลจากมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวทำให้เกิดความสามัคคี ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและการบริหารจัดการที่เป็นระบบ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนดีมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของภคินันท์ เอี่ยมเศรษฐี (2544) ได้ทำการศึกษา เรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา สวนหินผางาม ตำบลปวนพุก กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย ซึ่งพบว่าประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ มีส่วนร่วมในการประเมินผล และมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจในการลงทุนเพื่อประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งมีส่วนร่วมในการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นทำให้เกิดการกระจายรายได้ในแหล่งท่องเที่ยว โดยกิจการในแหล่งท่องเที่ยวมีผู้ประกอบการเป็นประชาชนในท้องถิ่นทั้งหมด ด้านการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นมีการกำจัดขยะและดูแลสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ และด้านการได้รับผลตอบแทนกลับมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเดิม

จากการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง คือ การรวบรวมและจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้รวบรวมเพื่อให้สะดวกต่อการนำไปใช้งาน โดยในกระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน เก็บข้อมูล ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ซึ่งจะทำได้ข้อมูลฐานข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงสามารถนำไปใช้เพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวได้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม อาทิ อรพินท์ สพโชคชัย (2538) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในเชิงการพัฒนาชนบทว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชน หรือประชาชน ในการที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐ หรือความหมายที่กว้างกว่า อาจหมายถึง การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรง นอกจากนี้อาจจะมีคนใช้คำว่า การมีส่วนร่วมในเชิงการเมือง โดยมีความหมายเพียงการไปลงคะแนนเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมอาจจะมีได้ทุกระดับตั้งแต่การมีส่วนร่วมในระดับชาติลงไปจนถึงระดับหมู่บ้าน โดยประชาชนควรมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ คือ การร่วมคิด เสนอแนวทาง และวางแผน การที่ประชาชนร่วมวางแผน และเสนอโครงการพัฒนาชุมชนของตนเอง ช่วยส่งผลให้เป็นการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยดำเนินโครงการตามศักยภาพ และช่วยดูแลให้โครงการ หรือกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมเท่าที่ประชาชนยังเห็นประโยชน์จากโครงการนั้น ๆ

กรมการปกครอง (2542) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นทั้งหลักการและวิธีการในการทำงานของชุมชน ช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้ด้วยการกระทำ (Learning by Doing) เป็นการส่งเสริมประสบการณ์ให้แก่ประชาชนได้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้น ๆ (Sense of Belonging) ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหน และบำรุงรักษางานที่เกิดจากความร่วมมือของตนเอง

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2543) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมต้องครอบคลุมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้น ได้แก่ การร่วมคิดในการชี้ประเด็นปัญหา การตัดสินใจ การดำเนินการ การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล เป็นต้น

ชนิษฐา กาญจนรังสี (2544) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ต้องเป็นไปในรูปที่ผู้เข้าร่วมมีส่วนกระทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วม มิใช่เป็นผู้ร่วมคิด ตัดสินใจ หรือผู้ได้รับผลประโยชน์เท่านั้น

2.3.2 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

สำหรับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนั้น Cohen and Uphoff (1980) ได้แบ่งไว้ 4 ขั้นตอน คือ

2.3.2.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision) ประกอบด้วย 3 ขั้น คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ และปฏิบัติการ

2.3.2.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และประสานความร่วมมือ

2.3.2.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)

2.3.2.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

กฤษฎณา วงษาสันต์ (2544) ได้กล่าวสรุปถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากหลักการของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program - UNDP) โดยแบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ร่วมค้นหา ร่วมเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 ร่วมคิด

ขั้นตอนที่ 3 ร่วมตัดสินใจ

ขั้นตอนที่ 4 ร่วมปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 ร่วมแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 6 ร่วมติดตามประเมินผล

องค์การสหประชาชาติ(อ้างถึงใน ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2517) ได้ให้ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมไว้โดยครอบคลุมถึงประเด็นต่อไปนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในโครงการ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการและได้แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 7 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ถูกบังคับ	ไม่มีส่วนร่วมเลย
ระดับที่ 2 ถูกล่อ	มีส่วนร่วมน้อย
ระดับที่ 3 ถูกชักชวน	มีส่วนร่วมน้อย
ระดับที่ 4 ถูกให้สัมภาษณ์ความต้องการ	มีส่วนร่วมปานกลาง
ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความคิดเห็น	มีส่วนร่วมปานกลาง
ระดับที่ 6 มีโอกาสเสนอโครงการ	มีส่วนร่วมระดับสูง
ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจด้วยตัวเอง	มีส่วนร่วมในอุดมคติ

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระบุปัญหา ความต้องการ การวางแผน การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ และตกลงร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมนั้นให้บรรลุผล

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่ามีผู้ทำการศึกษาไว้หลายท่าน อาทิ พจนา สวนศรี (2540) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนแห่งโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมซึ่งได้ทดลองทำโครงการท่องเที่ยว ๆ นี้มาตั้งแต่ปี 2537 จนถึงปี 2539 รวมทั้งสิ้น 12 ครั้ง ประเมินผลว่า องค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ได้เผยแพร่และพัฒนาได้มาก มีการกระจายรายได้สู่ชาวบ้านที่เป็น

สมาชิกในการจัดการด้านอาหาร ที่พัก และผู้นำทาง รวมทั้งรายได้เข้ากองทุนหมู่บ้านจากการบริจาคของผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี (2544) ได้ทำการศึกษา เรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา สวนหินผางาม ตำบลปวนพุก กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย ซึ่งพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ มีส่วนร่วมในการประเมินผล และมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจในการลงทุนเพื่อประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งมีส่วนร่วมในการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นทำให้เกิดการกระจายรายได้ในแหล่งท่องเที่ยว โดยกิจการในแหล่งท่องเที่ยวมีผู้ประกอบการเป็นประชาชนในท้องถิ่นทั้งหมด ด้านการสร้างควมพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นมีการกำจัดขยะและดูแลสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ และด้านการได้รับผลตอบแทนกลับมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเดิม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเทพ เกื้อสังข์ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่าชุมชนได้ใช้ช่องทางการรวมกลุ่มอาชีพสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีกระบวนการค้นหาปัญหา วางแผน ปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา ผ่านกระบวนการตัดสินใจร่วมกันในคณะกรรมการกลุ่มอาชีพ และประเมินผลร่วมกันในกลุ่มและเชื่อมโยงกระบวนการมีส่วนร่วมเข้าสู่ระในการวางแผนระดับชุมชน ซึ่งจะมีการรับรู้และเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำ โดยผลจากการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวทำให้เกิดความสามัคคี ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและการบริหารจัดการที่เป็นระบบ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนดีมาก

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

2.4.1 ความหมายของการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้

ทิสนา เขมมณี และคณะ (2545) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ (Learning) มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)” ซึ่งหมายถึง ดำเนินการอย่างเป้น ขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (Learning Outcome)” ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจในวาระต่างๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่างๆ รวมทั้งความรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (Ends) และวิธีการนำไปสู่เป้าหมาย (Means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน หากบุคคลมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมี

ประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตน บุคคลนั้นย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่างๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกรู้ใจหรือเจตคติไปในทางที่เหมาะสม และเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการกระทำหรือพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ (2541) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการยกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้นในการแก้ปัญหาและพึ่งตนเองและพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของการดำรงชีวิตได้สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วสี (2538) ซึ่งก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ การเรียนรู้เพื่อตัวเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเองทั้งใกล้และไกล และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกันและกันเพื่อการดำรงชีวิต โดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไป มักเรียนรู้เมื่ออยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ โดยจะมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้ ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของมนุษย์เอง ถ้าเคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องนั้นมาก่อน ก็จะทำให้มีความสามารถในการตีความและการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์และประมวลลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์

ส่วน พรพิไล เลิศวิชา (2532) ได้ให้แนวคิดว่าการเรียนรู้ของประชาชนในชนบท เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้ การปฏิบัติ เนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นเหมาะสมกับท้องถิ่น ช่วยให้ผู้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน การปฏิบัติตามแบบผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทชุมชน วัฒนธรรมที่แท้จริง กระบวนการนี้ได้ถูกปรับตามสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป ดังที่ นันทวดี สังข์แดง (2542) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ เจตคติ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ หรือจะเป็นในอนาคตเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม เทคโนโลยี องค์กรความรู้ เศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ย่อมแสดงให้เห็นว่ามีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นจึงเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้” ดังที่กล่าวว่า “ไม่มีใครเรียนจบ” มนุษย์จึงต้องมีการติดตามข่าวสาร ทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ เอกสาร วารสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้หลายวิธี

นอกจากนี้ อุทัย คุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาของชุมชนเกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลอง ทำการเลียนแบบ การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากรูปแบบนี้ส่งเสริมให้การ

เรียนรู้มีประสิทธิภาพเพราะมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความสามารถความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตนี้มีผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด ค่านิยมแบบแผนของวิถีชีวิตนี้มีผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด ค่านิยมแบบแผนของวิถีชีวิตบุคคลและชุมชนไปสู่รุ่นต่อไปได้ อีกทั้งยังพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้เรียนด้วย

2.4.2 ขั้นตอนและรูปแบบของการเรียนรู้

อรศรี งามวิทย์พงศ์ (2549) กล่าวถึงขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลเพื่อพัฒนาขึ้นเป็นการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์ใหม่ ดังนี้

2.4.2.1 การรับรู้ (Reception) ขั้นตอนพื้นฐานที่บุคคลรับเอาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งตนเองพบผ่านประสาทสัมผัส (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เข้ามาสัมผัสไว้เป็นประสบการณ์ของตนเอง

2.4.2.2 การเข้าใจ (Comprehension) บุคคลสามารถมองเห็นถึงความหมาย และเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของข้อมูลหรือความรู้ต่าง ๆ ที่ตนเองรับรู้หรือมีประสบการณ์มาในระดับที่สามารถอธิบายในเชิงเหตุเชิงผลได้ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือองค์ความรู้โดยขาดความเข้าใจในการวิเคราะห์แยกแยะเชื่อมโยง และอธิบายเชิงเหตุผลไม่ได้ ถือเป็นเพียงกระบวนการ “รับรู้”

2.4.2.3 การปรับเปลี่ยน (Transformation) เป็นระดับของการเรียนรู้ที่แท้จริง หมายความว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวบุคคล ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Conceptualization) และ/หรือการเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (Value) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและตระหนักได้จากภายในบุคคลเอง จึงเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำได้มากขึ้นด้วย ถ้าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนในด้านดังกล่าว แสดงว่าการเรียนรู้ยังไม่เกิดหรือเกิดน้อยและยังคงอยู่เพียงระดับการรับรู้ที่มากขึ้นหรือความเข้าใจที่ชัดเจนเพิ่มขึ้น

2.4.3 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) ได้อธิบายถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มหรือชุมชนไว้ดังนี้

2.4.3.1 เป็นกระบวนการที่เกิดจากสมาชิกกลุ่มหรือชุมชนได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางอื่น ๆ ในการพึ่งพาตนเองและพัฒนา อย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันเท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ไต่จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งพาตนเองและการพัฒนารวมกัน

2.4.3.2 เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้เป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหาและหาแนวทางแก้ไขเมื่อใดแนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่ว่า กรณีปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังกลุ่มหรือไม่ เมื่อมีการทดลองตามแนวทางที่ตกลงกันไว้ในกลุ่ม แล้วได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไปอีก กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม

2.4.3.3 การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้ที่พยายามจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้จึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการยกระดับสติปัญญาของคน แต่ยังหมายถึงการช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ อันเป็นผลให้เห็นเป็นรูปธรรม เมื่อสามารถช่วยกันแก้ปัญหของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล่าที่จะริเริ่มคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตัวเอง

2.4.3.4 การเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะความสัมพันธ์แนวนานมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เขามาสัมพันธ์เป็นเครือข่ายนี้คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ/หรือระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอแต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุบรวมของคนหรือกลุ่มที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักจะไต่แก การมีแนวคิดคล้ายคลึงกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน

สำหรับทิสนา แจมมณี (2543) ได้นำแนวคิดการสร้างความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้กระบวนการ และแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้ มาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแนวคิด "CIPPA" ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สูงสุด โดยการให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (C = Construction of Knowledge) มีปฏิสัมพันธ์ (I = Interaction) กับบุคคลอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวหลายด้านโดยใช้ทักษะกระบวนการ (P = Process Skills) ต่าง ๆ จำนวนมากในการสร้างความรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะกระบวนการและเรียนรู้สาระในแง่มุมที่กว้างขึ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากผู้เรียนอยู่ในสภาพความพร้อมในการรับรู้และการเรียนรู้ มีประสบการณ์รับรู้ที่ตื่นตัว ไม่เฉื่อยชา และสิ่งที่สามารถทำให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพดังกล่าวได้ก็คือ การให้ผู้เรียนมีการเคลื่อนไหวทางกาย (P = Physic Participation) อย่างเหมาะสม กิจกรรมที่หลากหลาย ทำให้ผู้เรียนตื่นตัวอยู่เสมอ จึงสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ แต่การเรียนรู้นั้นจะมีความหมายต่อตนเอง มีความเข้าใจลึกซึ้ง และคงทนอยู่มากเพียงใดนั้นต้องอาศัยการถ่ายโอนการเรียนรู้ หากผู้เรียนมีการนำความรู้ที่ไปประยุกต์ใช้ (A =

Application) ในสถานการณ์ที่หลากหลายความรู้นั้นก็จะเป็นประโยชน์ และมีความหมายมากขึ้น ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินการ 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม เป็นการดึงความรู้เดิมของผู้เรียนในเรื่องที่จะเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม ของตน ซึ่งผู้สอนอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ได้ อย่างหลากหลาย

ขั้นที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่ เป็นการแสวงหาความรู้ข้อมูลความรู้ใหม่ของผู้เรียนจาก แหล่งข้อมูลหรือ แหล่งความรู้ต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่ และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับข้อมูล/ความรู้ที่หามาได้ ผู้เรียนจะต้องสร้างความหมาย ของข้อมูล/ประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น ใช้กระบวนการคิด และ กระบวนการกลุ่มในการอภิปรายและสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการ เชื่อมโยงกับความรู้เดิม

ขั้นที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม เป็นขั้นที่ผู้เรียนอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือใน การตรวจสอบความรู้ความ เข้าใจของตน รวมทั้งขยายความรู้ความเข้าใจของตนให้กว้างขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้แบ่งปันความรู้ความเข้าใจของตนแก่ผู้อื่น และได้รับประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจของ ผู้อื่น ไปพร้อมกัน

ขั้นที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้ เป็นขั้นของการสรุปความรู้ที่ได้รับทั้งหมด ทั้งความรู้ เดิมและความรู้ใหม่ และจัดสิ่งที่เรียนให้เป็นระบบระเบียบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่ เรียนรู้ได้ง่าย

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติ และ/ หรือการแสดงผลงาน หากความรู้ที่ได้เรียนรู้มาไม่ได้มีการปฏิบัติ ขั้น นี้จะเป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงผลงานการสร้างความรู้ของตนให้ผู้อื่นรับรู้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ต่อยอดหรือตรวจสอบความเข้าใจของตนและส่งเสริมให้ ผู้เรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่ หากต้องมีการปฏิบัติตามความรู้ที่ได้ ขั้นนี้จะเป็นขั้นปฏิบัติ และมีการแสดงผลงานที่ได้ปฏิบัติด้วย

ขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นขั้นของการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการนำความรู้ความ เข้าใจไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความชำนาญ ความเข้าใจ ความสามารถในการ แก้ปัญหาและความจำในเรื่องนั้น ๆ หลังจากประยุกต์ใช้ความรู้ อาจมีการนำเสนอผลงานจากการ ประยุกต์อีกครั้งก็ได้ หรืออาจไม่มีการนำเสนอผลงานในขั้นที่ 6 แต่นำมารวมแสดงในตอนท้ายหลังขั้น การประยุกต์ใช้ก็ได้เช่นกัน

สำหรับขั้นตอนที่ 1-6 เป็นกระบวนการของการสร้างความรู้ (Construction of Knowledge) ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน (Interaction) และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่าง ๆ (Process Learning) อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขั้นตอนแต่ละขั้นตอนช่วยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรม หลากหลายที่มีลักษณะให้ผู้เรียนได้มีการเคลื่อนไหวทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคม อย่างเหมาะสมอันช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัว (Active) สามารถรับรู้และเรียนรู้ได้อย่างดี จึงกล่าวได้ว่าขั้นตอน

ทั้ง 6 มีคุณสมบัติตามหลักการ CIPP ส่วนขั้นตอนที่ 7 เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ (Application) จึงทำให้รูปแบบนี้มีคุณสมบัติครบตามหลัก CIPPA

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า “กระบวนการเรียนรู้” เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก และการกระทำต่างๆ หลังจากได้รับข้อมูล ได้มีการฝึกฝนปฏิบัติจนมีความรู้ มีทักษะ มีประสบการณ์ และนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้ ปรับตัว ในรูปแบบ วิธีการ หรือลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ จึงมีขั้นตอน วิธีการและลำดับก่อนหลังที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการ (Learning as a Process) ที่สามารถเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและตลอดชีวิตของบุคคล ดังเช่นการศึกษาวิจัยของ ธวัชชัย จันจุฬา (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน” ซึ่งพบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของเครือข่ายอนุรักษ์เวียงคัง ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่ใช้ฐานวัฒนธรรมประเพณีชุมชนเป็นตัวตั้ง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายตนเอง ผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากนั้นได้นำมาสรุปเป็นบทเรียนจากการทำกิจกรรม มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.5.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้มาทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม (สร้อยศรี อาสาสมัครกิจ. 2542)

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2541) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวออกไปสู่พื้นที่ที่เป็นแหล่งพืชไร่พืชสวน ชาวเกษตรกรจะเป็นผู้นำหรืออาจจะมัลคเทศก์นำ แต่ได้มีการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรรวมทั้งดำเนินงานในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบางครั้งนักท่องเที่ยวเองเข้าไปร่วมช่วยเหลือเกษตรกร

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชม

ความสวยงาม ความสำเร็จ และผลิตผลในสวนเกษตร ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้ทำการศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) โดยกำหนดค่านิยมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้หลายวิธี เพื่อนำไปพิจารณาหาผลการศึกษาที่ชัดเจน ดังนี้

1. การให้นิยามโดยใช้หลักองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ แหล่งหรือสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว บริการ และนักท่องเที่ยว หมายถึง “การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านการเกษตรที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวโดยมีบริการจัดไว้ให้รับรอง เพื่อสนองตอบตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้และผลิตผล โดยนักท่องเที่ยวมีความสามารถและยินดีจะจ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งและใช้บริการนั้น”

2. การให้นิยามโดยใช้หลักการเชิงระบบ ที่ประกอบด้วยปัจจัยที่ใช้ (Input) กระบวนการ (Process) และผลได้ (Output) รวมทั้งผลข้างเคียง (Impact) หมายถึง “การท่องเที่ยวที่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมเกษตรเป็นหลัก มีการบริหารและการจัดไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่เกษตรกร และมีการจัดการผลกระทบ”

3. การให้นิยามโดยหลักการจัดการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชน และระบบบริหารและจัดการที่ดี หมายถึง “การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก มีการจัดการโดยใช้หลักการเชิงอนุรักษ์ โดยเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการคุณภาพ โดยมุ่งให้บังเกิดผลทางด้านส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร การพักผ่อน การศึกษาทางวัฒนธรรม และการรักษาสภาพแวดล้อม”

ทศพร มณีรัตน์ (2549) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวในชุมชนเกษตรกรรม เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชาวชนบท ตลอดจนการศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์ในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม หรือเกษตรกรรมที่มีความก้าวหน้าทันสมัย รวมทั้งการได้ชมทัศนียภาพที่สวยงามของชุมชนนั้น ๆ โดยที่เกษตรกรและชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ล้มลอง ทดลองทำ นำความรู้ ประสบการณ์ ความสนุกสนาน และความประทับใจกลับไป

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางไปเยือน เยี่ยมชมพื้นที่ที่มีกิจกรรมด้านการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีการจัดประเภทของการบริการต่าง ๆ ไว้รองรับ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ประสบการณ์และการพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์พื้นที่และกิจกรรมการเกษตรให้มีคุณภาพและยั่งยืนต่อไป

2.5.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ดังนี้

2.5.2.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งรวมทั้งทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ พื้นที่ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ พันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น และทรัพยากรด้านการจัดการ เช่น เกษตรกร องค์กรท้องถิ่น ความรู้ทางการเกษตร เครื่องมือที่ใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีทางการเกษตรต่าง ๆ

2.5.2.2 ตลาดนักท่องเที่ยว สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ คือ ประชาชนและเกษตรกรทั่วไปที่มีความสนใจด้านการเกษตร เพื่อศึกษาหาความรู้ เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ หรือเพื่อพัฒนาอาชีพการเกษตรของตนเอง และอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้าน สนใจการท่องเที่ยวชมธรรมชาติและกิจกรรมการเกษตรต่าง ๆ อยากเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการประกอบอาชีพของเกษตรกร

2.5.2.3 การบริการการท่องเที่ยว เป็นการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การให้ข้อมูลหรือความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจัดทำนายพืชผลและผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ การให้บริการนำเที่ยว หรือด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยว (Home Stay/Farm Stay) เป็นต้น

2.5.3 รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติและวิถีชีวิตของเกษตรกรในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด รวมทั้งได้เรียนรู้การเกษตรในลักษณะต่าง ๆ โดยในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งராไพพรรณ แก้วสุริยะ(2544) ได้จำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามลักษณะของการดำเนินงานท่องเที่ยวไว้ 3 ประการ ดังนี้

2.5.3.1 จุดท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านเกษตร ดำเนินการในลักษณะร่วมกันในลักษณะสมาชิก กลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้าน มีทั้งประเภทที่พักค้างคืนในหมู่บ้านได้ และประเภทระยะสั้นไม่เกิน 1 วัน ในแต่ละจุดจะมีลักษณะเด่น โดยเฉพาะ เช่น หมู่บ้านทำนา หมู่บ้านไม้ดอก หมู่บ้านพืชผัก ฯลฯ นอกจากกิจกรรมที่เป็นจุดเด่นแล้วยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าสนใจประกอบด้วย ในหมู่บ้านนักท่องเที่ยวจะแบ่งเขตเพื่อให้เหมาะสมต่อการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นส่วน ๆ ดังนี้

1) บริเวณที่จัดหรือศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเป็นจุดแรกที่นักท่องเที่ยวจะแวะพักผ่อนเที่ยวชมหรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ลานจอดรถ ที่พักนักท่องเที่ยว และรับประทานอาหารและเครื่องดื่มที่กำหนดสินค้าแปรรูป แปลงรวบรวมผักที่น่าสนใจ

2) ส่วนที่เป็นพื้นที่การเกษตรของเกษตรกรในหมู่บ้านเกษตร โดยเกษตรกรเหล่านี้ จะได้รับคำแนะนำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรเป็นอย่างดีสามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าชมหรือร่วม กิจกรรมในพื้นที่ของเกษตรกรแต่ละรายได้

2.5.3.2 จุดท่องเที่ยวเกษตรประเภทเฉพาะรายบุคคลหรือรายกิจกรรม เป็นจุดท่องเที่ยว เกษตรที่เป็นสวนหรือไร่ นาของเกษตรกรเฉพาะรายใดรายหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นสวนเกษตรที่มีความ ก้าวหน้าในการเพาะปลูกเฉพาะอย่าง สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนมะม่วง สวนลิ้นจี่ สวนลองกอง สวน เกษตรผสมผสาน สวนไม้ดอกต่าง ๆ สวนผักต่าง ๆ จุดท่องเที่ยวเหล่านี้ กรมส่งเสริมเกษตรจะไป ช่วยเหลือสนับสนุนด้านเทคโนโลยี และการจัดการให้ดีขึ้น ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการด้านพืช พันธุ์

2.5.3.3 จุดท่องเที่ยวเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ เป็นลักษณะของจุดท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีการจัดงานเทศกาล หรือเป็นปรากฏการณ์ทางการเกษตรที่น่าสนใจในช่วงเวลาใด เวลาหนึ่ง เช่น พุ่ดดอกทานตะวันบาน พุ่ดดอกปทุมมา เป็นต้น

2.5.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

แนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กำหนดแนวทางพัฒนาโดยพิจารณาจากแนวคิด 3 ประการ คือ 1. แนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 2.รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง เกษตร และ 3. นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.5.4.1 แนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เกิดจากกระแสการ อนุรักษ์และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ 3 มิติ ดังต่อไปนี้

1) มิติด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้ที่ เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดที่จะให้ความรู้ ความเข้าใจ และ สร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่ายในการปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก เพื่อให้คงไว้ซึ่งความสวยงามและคุณค่าทรัพยากรท่องเที่ยว

2) มิติด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบ ยั่งยืนต้องมีแนวคิดให้นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและ วัฒนธรรม

3) มิติด้านการสร้างควมมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในการ พัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดในการมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และให้ ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.5.4.2 รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) การพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวสามารถกำหนดรูปแบบการพัฒนาโดยพิจารณาจากจุดเด่นของพื้นที่เกษตรกรรม ที่ตั้ง และโอกาสทางการตลาด ได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งท่องเที่ยวหลัก เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบหรือแหล่งท่องเที่ยวเสริมในแหล่งท่องเที่ยวหลัก ใช้สำหรับการท่องเที่ยวในช่วงสั้น ๆ โดยวางเป้าหมายการตลาดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหลัก เช่น หาดใหญ่ ภูเก็ต เชียงใหม่ พัทยา หัวหิน ในกรณีนี้แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรไม่จำเป็นต้องมีศักยภาพสูงหรือมีขนาดใหญ่แต่ต้องอยู่ในทำเลที่เหมาะสมด้านการตลาด แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบนี้ คือ จัดให้เป็นการท่องเที่ยวช่วงสั้น ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจุดหมายหลักมีความพึงพอใจกับการท่องเที่ยวมากขึ้น

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นแนวทางการพัฒนาที่ต้องการสร้างชื่อเสียงเพื่อเป็นจุดหมายการเดินทาง ในกรณีนี้ต้องเป็นหมู่บ้านหรือย่านการเกษตรที่มีขนาดใหญ่และเป็นการเกษตรที่มีความดึงดูดใจสูง เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก แนวทางในการพัฒนาตามรูปแบบนี้สามารถพัฒนาตลาดเฉพาะ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการทัศนศึกษาหรือศึกษาวัฒนธรรม จึงจะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมที่มีความสมบูรณ์ กล่าวคือ เพื่อขายผลผลิตทางการเกษตร การผลิตและวิถีชีวิต

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในโครงข่ายการท่องเที่ยว เป็นแนวทางในการจัดแหล่งท่องเที่ยวที่กระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ มีศักยภาพและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดให้เป็นโครงข่ายการท่องเที่ยว โดยการจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรร่วมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นจนเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเดียวกัน ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ไม่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเป้าหมายในการเดินทาง จึงกำหนดเป็นจุดท่องเที่ยวในโครงข่ายการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาตามรูปแบบนี้สร้างชื่อเสียงด้านสินค้าเกษตร การขายผลผลิตทางการเกษตร หรือบริการที่พัก ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม โดยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เดินทางผ่าน หรือต้องการเดินทางมาเที่ยวโดยจัดอยู่ในโปรแกรมการเดินทาง

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเฉพาะ เป็นแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะและมีความดึงดูดใจสูง เช่น งานเทศกาลที่เป็นปรากฏการณ์ทางการเกษตร หรือแหล่งผลิตสินค้าหายาก แนวทางในการพัฒนาตามรูปแบบนี้คือ การเสริมศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและพัฒนาเป็นเป้าหมายการเดินทาง

สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้สรุปแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรูปแบบการท่องเที่ยว แสดงไว้ในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามรูปแบบการท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยว	สินค้าการท่องเที่ยว	การจัดการท่องเที่ยว	แนวทางในการดำเนินงาน
1.แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งท่องเที่ยวหลัก	แหล่งท่องเที่ยวประกอบหรือแหล่งท่องเที่ยวเสริม	การท่องเที่ยวช่วงสั้น ลักษณะ Day Trip	เตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยประสานงานกับองค์กรท้องถิ่นและกระทรวงเกษตรฯเพิ่ม
2. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เกษตรและแหล่งเกษตร	แหล่งท่องเที่ยวหลักและจุดหมายในการเดินทาง	การท่องเที่ยวที่มีระบบแบบครบวงจรถึงขั้นการมีที่พักแบบ Home Stay และ Farm Stay	กำหนดให้มีการอนุรักษ์พื้นที่การเกษตร โดยการวางแผนพัฒนาให้สามารถควบคุมการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นหลัก และจัดให้มีองค์กรในคณะกรรมการเฉพาะพื้นที่เพื่อกำหนดนโยบายและควบคุม
3.แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในโครงข่ายการท่องเที่ยว	จุดท่องเที่ยว	เป็นที่แวะพักในเส้นทางท่องเที่ยว	กำหนดเป็นจุดแวะพักในกิจกรรมการเกษตร
4.แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเฉพาะ	แหล่งท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม	เป็นการท่องเที่ยวเสริมศักยภาพของแหล่ง	กำหนดให้มีบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยประสานงานให้เกษตรกรฯ ดำเนินการส่งเสริมแนะนำ

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543)

2.5.4.3 นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กับหลาย ๆ องค์ประกอบ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังมีผลกระทบกว้างขวางต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่ การวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางที่ถูกต้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น ภูมิภาค จนกระทั่งระดับชาติ ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องก่อให้เกิด

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว รักษาทรัพยากรให้คงความน่าสนใจ และพัฒนาให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องประสานสอดคล้องกับในองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ การกระจายของประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวถึง การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการในระดับต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาประเทศ และสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในฐานะสินค้าท่องเที่ยวใหม่ให้เป็นสาขาการพัฒนาที่สามารถเสริมสร้างศักยภาพของการพัฒนาการเกษตร และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร โดยแนวคิดดังกล่าวนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงควรตอบสนองต่อนโยบายสาขาการพัฒนาหลักของประเทศ 3 ส่วน คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาการเกษตร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทรัพยากร

แนวนโยบายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

- 1) พัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยยังคงรักษาบทบาทหน้าที่และวัตถุประสงค์หลักของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) พัฒนาภาคการเกษตร ให้มีบทบาทด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นขั้นตอน และสอดคล้องกับความต้องการเชิงนโยบายทุกระดับ
- 3) มีการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความสมดุลการพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาการเกษตร และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากร
- 4) ทำให้เกิดการผสมผสานกับการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ของประเทศ
- 5) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาโดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่าง ภาครัฐ เอกชน ชุมชน และท้องถิ่น
- 6) มีจัดการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเน้นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของการพัฒนาการเกษตร การอนุรักษ์ วิถีชีวิตของเกษตรกร วัฒนธรรมเกษตรกรรม การอนุรักษ์ และเผยแพร่ วัฒนธรรมไทย
- 7) จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน และบริการรองรับที่เหมาะสม และเพียงพอต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการส่งเสริม ควบคุม และป้องกันผลกระทบอย่างมีประสิทธิภาพ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จะแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปที่มุ่งเน้นความสนใจไปยังกิจกรรมการเกษตรต่าง ๆ รวมถึงสภาพแวดล้อมทางการเกษตรเป็นหลัก เปิดให้โอกาสนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งได้รับความเพลิดเพลินและการพักผ่อนไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรก่อให้เกิดผลดีทั้งในแง่ของเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในหลาย ๆ ด้าน เช่น ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการ

ให้บริการการท่องเที่ยวและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรให้กับนักท่องเที่ยว ช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจและวางแผนในอาชีพดั้งเดิมของเกษตรกร ดังเช่นที่ สอริฐ มาบุญญ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบเส้นทางและความพร้อมของเกษตรกรในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรเจ้าของสวนแล้ว ยังเป็นการแก้ไขปัญหาราคาผลไม้ตกต่ำ เนื่องจากเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภคโดยตรง ทำให้จำหน่ายได้ราคาที่ดีขึ้น และสามารถจำหน่ายได้โดยไม่ต้องคัดขนาดของผลไม้ นอกจากนี้ยังเป็นการกระจายรายได้สู่ส่วนอื่น ๆ ของชุมชน อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยว (คนต่างถิ่น) กับเกษตรกร (คนท้องถิ่น) ได้เป็นอย่างดี

2.6 ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดระยอง

ข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดระยอง (2553) จังหวัดระยองมีลักษณะโดยทั่วไปดังนี้

2.6.1 สภาพทั่วไป

จังหวัดระยองมีพื้นที่ประมาณ 3,552 ตร.กม. หรือประมาณ 2,220,000 ไร่ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกของประเทศไทย ระหว่าง เส้นรุ้งที่ 12 - 13 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 - 102 องศาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 179 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตอำเภอหนองใหญ่ อำเภอบ่อทอง และ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

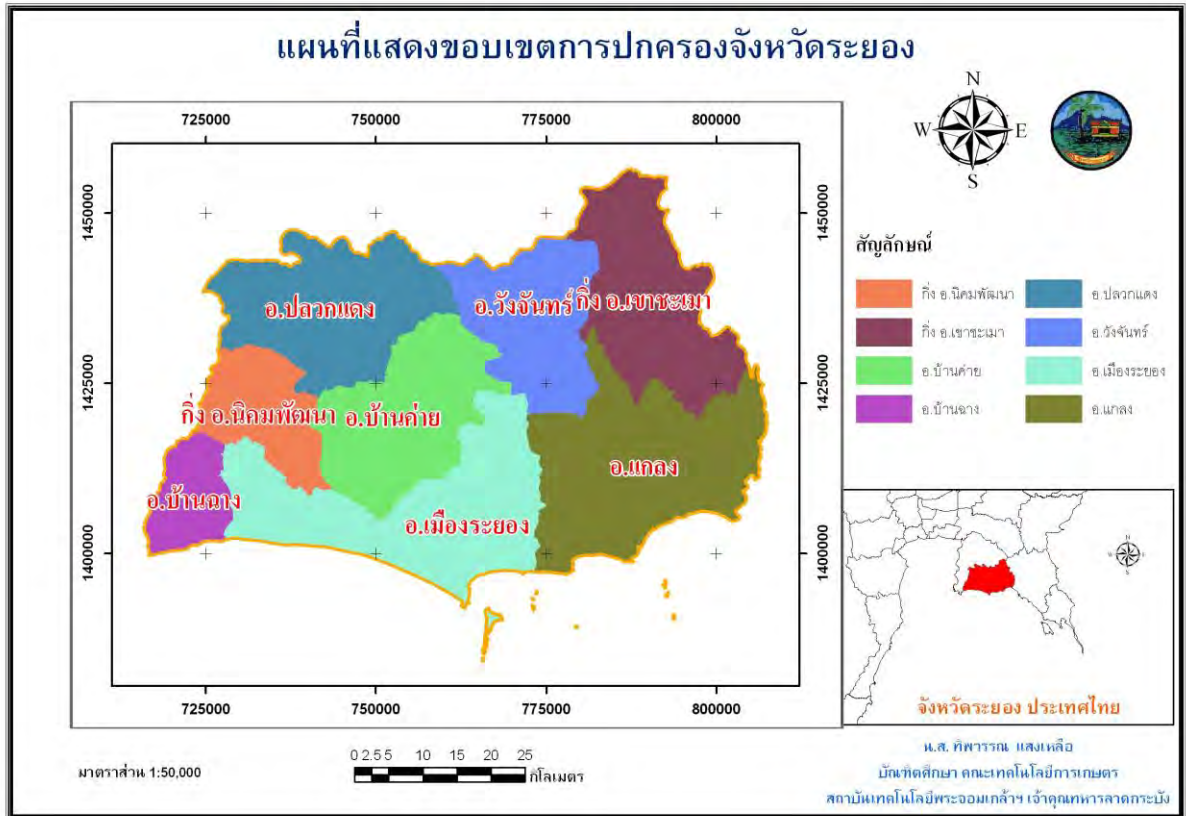
ทิศใต้ ติดต่อฝั่งทะเลยาวประมาณ 100 กิโลเมตร ของอ่าวไทย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตอำเภอนายายอาม และอำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตอำเภอสัตหีบและอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

2.6.2 การปกครอง

จังหวัดระยองแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองระยอง อำเภอแกลง อำเภอบ้านค่าย อำเภอปลวกแดง อำเภอบ้านฉาง อำเภอวังจันทร์ อำเภอเขาชะเมา อำเภอนิคมพัฒนา ประกอบด้วย 54 ตำบล 439 หมู่บ้าน 80 ชุมชน ด้านการปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 22 แห่งและองค์การบริหารส่วนตำบล 42 แห่ง

ภาพที่ 2.2 แสดงขอบเขตการปกครองจังหวัดระยอง

2.6.3. ประชากร

ประชากรในจังหวัดระยองมีชาวชองเป็นชาวพื้นเมือง ปัจจุบันได้ผสมกลมกลืนกันหมดแล้ว ประชากรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมกระจายอยู่ทั่วไปในชนบท ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551 มีประชากรทั้งสิ้น 589,664 คนเป็นชาย 295,424 คนและหญิง 303,240 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคืออำเภอเมืองระยอง จำนวน 231,670 คน อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ อำเภอเขาชะแมามีประชากร 23,182 คน อัตราความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ทั้งหมด 168.54 คนต่อตารางกิโลเมตร อำเภอเมืองระยองมีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ 450.25 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีประชากรหนาแน่นน้อยที่สุดคืออำเภอวังจันทร์ 63.55 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร

2.6.4 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดระยอง ประกอบด้วยที่ราบชายฝั่งที่เกิดจากการทับถมของตะกอนบริเวณแอ่งลุ่มน้ำระยองและที่ราบสลับเนินเขาและภูเขา มีลักษณะเป็นลอนลูกคลื่นสูงต่ำสลับกันไปพร้อมกับพื้นที่ทิวเขา 2 แนว คือ ทิวเขาชะเมาทางทิศตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเล 1,035 เมตรและทิวเขาที่อยู่ประมาณกึ่งกลางของตัวจังหวัดเป็นแนวยาวจากอำเภอเมืองขึ้นไปทางเหนือจนสุด

เขตจังหวัดเป็นเนินเขาที่เรียกว่า คือ เขาขุนอิน เขาจอมแห เขางวงช้าง ในเขตอำเภอบ้านค่าย และเขาท่า
 นูด เขาขยาย เขาตะเภาคว่าในเขตอำเภอเมืองระยอง มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำระยองยาวประมาณ
 50 กิโลเมตรไหลผ่านท้องที่อำเภอปลวกแดง อำเภอบ้านค่าย อำเภอเมืองระยอง ไหลลงสู่ทะเลที่ตำบล
 ปากน้ำ อำเภอเมืองระยองและแม่น้ำประแสร์ยาวประมาณ 25 กิโลเมตรมีต้นกำเนิดจากทิวเขาในจังหวัด
 จันทบุรี ไหลผ่านท้องที่ของอำเภอเขาชะเมา อำเภอแกลง ลงสู่ทะเลที่ตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอแกลง
 แต่หากแบ่งลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดระยองทางกายภาพแล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ
 ได้แก่

1) หาดทรายและสันทราย จังหวัดระยองอยู่ติดทะเลมีหาดทรายและสันทรายเป็นแนว
 ยาวตามแนวชายฝั่งตะวันออกถึงตะวันตก ประมาณ 100 กิโลเมตร มีความสูงประมาณ 3 เมตรจาก
 ระดับน้ำทะเลปานกลาง ความลาดชันต่ำและค่อยๆ สูงขึ้นในแนวเหนือถึงใต้ แนวชายหาดเริ่มตั้งแต่
 อำเภอบ้านฉาง ไปสิ้นสุดที่อำเภอแกลง

2) ที่ลุ่มต่ำและที่ราบเรียบ พบบริเวณทิศใต้ถัดจากแนวสันทรายมาทางทิศเหนือเป็น
 หย่อมๆ ตามแนวทิศตะวันออกถึงตะวันตก โดยเฉพาะบริเวณปากแม่น้ำระยองมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบ
 ลุ่มต่ำ น้ำทะเลท่วมถึง มีน้ำแข็งเกือบตลอดปี ส่วนบริเวณที่ราบเรียบพบตามแนวใกล้ ลำน้ำหรือพื้นที่
 ที่ต่อเนื่องจากที่ลุ่มต่ำซึ่งอยู่ไม่ไกลจากทะเล

3) ลูกคลื่นลอนลาดและลูกคลื่นลอน มีลักษณะเป็น ลูกคลื่นลอนลาด ลูกคลื่นลอนชัน
 และเนินเขาเป็นส่วนใหญ่ พบในพื้นที่ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปจากที่ราบเรียบและที่ลุ่มต่ำ มีความลาดชัน
 ประมาณร้อยละ 3-16 ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เหลื่อมตักค้างจากการกัดกร่อน

4) บริเวณที่เป็นเนินเขาและที่ลาดเชิงเขา มีลักษณะเป็นเนินเขาลูกเล็กๆ ติดต่อกัน ไป
 หรือเป็นที่ลาดเชิงเขา มีความลาดชันตั้งแต่ร้อยละ 16-35 สภาพพื้นที่อยู่ในระดับค่อนข้างสูง มีทั้งที่เป็น
 พื้นผิวที่เหลื่อมจากการกัดกร่อนและพื้นที่หินดินดานเชิงเขา

5) ที่สูงชันและมีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 และมีระดับความสูงจากพื้นที่บริเวณ
 รอบๆ ตั้งแต่ 150 เมตรขึ้นไป ส่วนมากพบบริเวณตอนกลางของจังหวัดระยอง

2.6.5 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดระยอง เป็นแบบมรสุมเมืองร้อน (tropical savanna climate) เขต
 ร้อนลมทะเลพัดผ่านตลอดปี อากาศอบอุ่นไม่ร้อนจัด บริเวณชายฝั่งทะเลเย็นสบายในฤดูฝน จะมีฝนตก
 ชุกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมของทุกปี ฤดูแล้งเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน
 จังหวัดระยองได้รับอิทธิพลจากลมประจำฤดูกาล ได้แก่ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ลมพายุหมุนเขตร้อน
 ร้อนและลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนั้นยังได้รับอิทธิพลจากลมประจำถิ่นอยู่เป็นประจำ
 ดังนั้นลักษณะภูมิอากาศจึงไม่ร้อนจัดในช่วงฤดูร้อนหรือหนาวจัดในช่วงฤดูหนาว ในปี 2551 ที่ผ่านมามี
 ฝนตก 115 วัน ปริมาณฝนตกวัดรวมได้ 1,201.2 มิลลิเมตร ปริมาณฝนตกรายเดือนมากที่สุดคือเดือน
 กรกฎาคม 2551 วัดปริมาณได้ 235.3 มิลลิเมตร โดยฝนตกมากที่สุดวันที่ 12 สิงหาคม 2551 วัดปริมาณ

ได้ 85.1 มิลลิเมตร อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 27.9 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 34.7 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 18.8 องศาเซลเซียส

2.6.6 ทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้จังหวัดระยองมีเนื้อที่ตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติและ พ.ร.ฎ. กำหนดเขตอุทยานแห่งชาติจำนวน 198.84 ตารางกิโลเมตรหรือ 124,275 ไร่ จากข้อมูลล่าสุดพบว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดเหลือประมาณ 313.21 ตารางกิโลเมตรหรือ 195,760 ไร่ ร้อยละ 9 ของพื้นที่จังหวัดมีป่าสงวนแห่งชาติ 8 แห่ง เนื้อที่ 821.99 ตารางกิโลเมตร หรือ 513,743 ไร่ มีอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า - หมู่เกาะเสม็ด พื้นที่ 81,875 ไร่ และอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวง พื้นที่ 42,400 ไร่ มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน พื้นที่ 32,875 ไร่ สวนรุกขชาติ 2 แห่ง คือ สวนรุกขชาติเทพ และสวนรุกขชาติหนองสนม โดยป่าส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นป่าดิบแล้ง นอกจากนี้ยังมีป่าชายเลน ป่าเบญจพรรณและป่าละเมาะ การวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อที่ป่าไม้ของกรมป่าไม้พบว่าเนื้อที่ป่าไม้ท้องที่จังหวัดระยองลดลง แต่พบว่าเนื้อที่ป่าไม้ที่ลดลงในอัตราที่ลดลง เนื่องจากเนื้อที่ป่าที่เหลืออยู่ในเขตอนุรักษ์และภูเขาสูงชันไม่เหมาะกับการทำเกษตรรวมทั้งการปฏิบัติงานป้องกันรักษาป่าอย่างเข้มแข็งของเจ้าหน้าที่ สภาพปัญหาป่าไม้ ท้องที่จังหวัดระยองบางส่วน ไม่ได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เนื่องจากอยู่ในเขตนิคมสร้างตนเอง สหกรณ์นิคมและพื้นที่เขาเล็กๆ น้อยๆ ประกอบกับปัจจุบันกฎหมายป่าชุมชนที่มุ่งเน้นให้ประชาชนร่วมจัดการป่าไม้ยังไม่ได้บังคับใช้ เพราะอยู่ระหว่างการพิจารณาหากกฎหมายฉบับนี้บังคับใช้ได้ คาดว่าจังหวัดระยอง จะมีเนื้อที่ป่าเพิ่มขึ้น เนื่องจากความร่วมมือของประชาชนในการป้องกันรักษาป่าและการฟื้นฟูป่า

2.6.7 สภาพเศรษฐกิจ

จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพบว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดปี 2551 มีมูลค่า 672,104 ล้านบาท ซึ่งเป็นผลจากการผลิตด้านอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเลียมและปิโตรเคมี มีมูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยเท่ากับ 1,143,740 บาท/คน/ปี เป็นลำดับที่ 1 ของประเทศ โดยโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดระยอง (ปี พ.ศ. 2551) สาขาการผลิตนอกภาคเกษตรกรรมมีมูลค่ารวม 652,687 ล้านบาท การผลิต ภาคเกษตรกรรม ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้ สาขาการประมง มีมูลค่ารวม 16,018 ล้านบาท โดยมีพื้นที่เกษตรกรรม 1,512,608 ไร่ จากพื้นที่ทั้งจังหวัด 2,220,000 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 68.78 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด มีครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 49,377 ครัวเรือน โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ ยางพารา มันสำปะหลัง สับปะรด อ้อย ข้าว ผลไม้ต่าง ๆ เช่น ทุเรียน เงาะ และ มังคุด ซึ่งพื้นที่เพาะปลูกพืชในปีการผลิต 2551/52 ลดลงเกือบทุกชนิด ยกเว้นยางพาราและมังคุด

2.6.8 การท่องเที่ยว

จังหวัดระยองเป็นจังหวัดชายทะเลฝั่งตะวันออก หากมองจากศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวแล้ว ระยองเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว ทั้งหาดทราย ชายทะเล เกาะต่างๆ ภูเขา

น้ำตก สวนผลไม้ รวมทั้งอาหารทะเลที่สด สะอาด มีชายหาดยาวกว่า 120 กิโลเมตร รวมทั้งมีเกาะเสม็ดที่ถือ เป็นเพชรน้ำเอกของอ่าวไทย นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาจังหวัดระยองได้อย่างสะดวกสบาย ทั้งทางน้ำ ทางบก และทางอากาศ อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ เพียง 180 กิโลเมตรเท่านั้น การคมนาคมสะดวกสบายและยังสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อีกจำนวนมาก ซึ่งในปี 2551 ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยว กว่า 3 ล้านคน ทำรายได้กว่า 14,000 ล้านบาท เมื่อเทียบกับหลายปีที่ผ่านมา ถือว่าภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดระยองในภาพรวมดีขึ้น แต่ก็ยังได้รับผลกระทบจากปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยการชะลอตัวทางเศรษฐกิจ และความเชื่อมั่น ปัญหาภายในจังหวัดเอง เช่น ปัญหามลพิษ แต่ถึงแม้จะมีปัจจัยต่างๆ เข้ามากระทบ แต่ตัวเลขนักท่องเที่ยวก็ยังคงเติบโตอยู่ที่ประมาณ 10% ต่อปี จังหวัดจึงมีการพัฒนาส่งเสริมเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดให้เต็มที่ ซึ่งจะเป็นที่มาของรายได้มหาศาลที่จะส่งผลดีต่อภาคธุรกิจและประชาชนในจังหวัดระยอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

3.1 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง โดยได้ดำเนินการในพื้นที่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ซึ่งประกอบไปด้วย พื้นที่ 4 ตำบล ใน 2 อำเภอ คือ อำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง และอำเภอบ้านค่าย ได้แก่ ตำบลหนองตะพาน ตำบลบางบุตร ซึ่งในการคัดเลือกพื้นที่ในการวิจัยทั้ง 4 ตำบลนี้ เป็นพื้นที่ในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ที่มีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร และในชุมชนต้องการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับชุมชน แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากขาดข้อมูลในการนำมาวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกทั้ง 4 ตำบล เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย

3.2 ทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย คือ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สมาชิกในชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมในงานวิจัยชิ้นนี้ จะเป็นลักษณะของ “ทีมวิจัย” ซึ่งหมายถึงนักวิจัยและเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง โดยแบ่งเป็น ทีมวิจัยหลัก และทีมวิจัยชุมชนซึ่งอยู่ในพื้นที่ โดย “ทีมวิจัยหลัก” เป็นทีมวิจัยที่ประกอบด้วยผู้วิจัยและแกนนำของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ทีมวิจัยหลักได้ร่วมทำงานตั้งแต่การเริ่มต้นศึกษาปัญหา วางแผนการดำเนินงาน ค้นหาทีมวิจัยชุมชนในพื้นที่ และประสานการทำงานในพื้นที่ ในส่วนของงานในระดับพื้นที่นั้น “ทีมวิจัยชุมชน” จะเป็นผู้เตรียมการและดำเนินงานตลอดกระบวนการ ตั้งแต่การวางแผนการรวบรวมข้อมูล ร่วมวิเคราะห์และสรุปข้อมูลในระดับพื้นที่ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานในเครือข่ายท่องเที่ยว

ในกระบวนการค้นหาทีมวิจัย ผู้วิจัยเริ่มจากการลงพื้นที่จังหวัดระยอง โดยร่วมประชุมกับเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว และพัฒนาโจทย์การวิจัยร่วมกัน โดยแกนนำของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ได้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัย

หลัก จำนวน 6 คน จากนั้นผู้วิจัยได้วางแผนร่วมกับทีมวิจัยหลักในการชี้แจงโครงการ และค้นหา ทีมวิจัยชุมชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งผลจากการลงพื้นที่ชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการวิจัย กับคนใน ชุมชนทั้ง 4 ตำบล มีผู้ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 45 คน สรุปรวมในโครงการมีทีมวิจัย หลัก 7 คน และทีมวิจัยชุมชนในพื้นที่ 4 ตำบล จำนวน 45 คน รวมทั้งสิ้นมีทีมวิจัยทั้งหมด 52 คน

ทีมวิจัยหลัก เกิดจากการศึกษาสถานการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่ และพัฒนาโจทย์ร่วมกันของผู้วิจัยกับแกนนำของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ซึ่งหลังจากได้พัฒนาโจทย์การ วิจัยร่วมกันจนชัดเจน แกนนำของเครือข่ายท่องเที่ยว จึงได้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยหลักในการดำเนิน โครงการวิจัย โดยทีมวิจัยหลักประกอบไปด้วย

1. นางสาวอันน์วิดา ปัฐมมานันท์ นักศึกษาคณะเทคโนโลยีการเกษตร สจล.
2. นายปัญญา สุขสว่าง ประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
3. นางสมควร ศิริภักดี รองประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
4. นายประจวบ จำเียนศรี รองประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
5. นางบุญชื่น โพธิ์แก้ว เภรัญญิกเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
6. นายอำนาจ อ่างศิลา ประชาสัมพันธ์เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
7. นายมานัด โพธิ์แก้ว ประชาสัมพันธ์เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

ทีมวิจัยชุมชน ในการค้นหาทีมวิจัยชุมชน ผู้วิจัยและทีมวิจัยหลักได้จัดประชุมชี้แจงทำ ความเข้าใจโครงการวิจัย รวมทั้งชักชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมกระบวนการวิจัย ใน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง ตำบลหนองตะพาน และตำบลบางบุตร จากการชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการ มีผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกจากความสนใจ ความสมัครใจ และ การอยู่ร่วมทำงานในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ โดยมีทีมวิจัยชุมชนรวมทั้งสิ้น 45 คน ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 แสดงรายชื่อทีมวิจัยชุมชนจำแนกตามตำบล

พื้นที่	ชื่อ สกุล	อาชีพ/ตำแหน่งในชุมชน
ตำบลตะพง	1. นายพัลลภ สุวรรณราย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3
	2. นางวิภา นิยมการ	เกษตรกร
	3. นายวิเชียร พรหมประสิทธิ์	เกษตรกร
	4. นางวารีย์ เจริญแสง	เกษตรกร
	5. นายมนตรี โพธิ์แก้ว	เกษตรกร
	6. นายวิชาญ เสียงประเสริฐ	เกษตรกร
	7. นายสงกรานต์ พงศ์มี	เกษตรกร
	8. นายประสงค์ สุวรรณราย	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 14
	9. นายอำนาจ อ่างศิลา	ท้องที่เชิงเกษตรสวนป่าหนัน
	10. นางลำดวน ธรรมสุนทร	ท้องที่เชิงเกษตรสวนลำดวน
	11. นายวินัย บรรณเลงพิน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 14
	12. นายวิไลย์ โพธิ์แก้ว	เกษตรกร
	13. นายมานะ สกุลพงษ์	เกษตรกร
	14. นางสมทรง บรรณเลงพิน	เกษตรกร
	15. นายวิหาญ สุวรรณราย	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง
	16. นางณัฐณี ธิบำรุง	เกษตรกร
	17. นายธรรมรัตน์ ใจรักย์	เกษตรกร
	18. นางสมจิตร วงษ์เสงี่ยม	เกษตรกร
ตำบลบ้านแลง	1. นายอุดม ศิริภักดี	ท้องที่เชิงเกษตรสวนผู้ใหญ่สมควร บ้านแลง
	2. นางสาวสุรินทร์ แสงมิตร	เกษตรกร
	3. นางสาวสิริรัตน์ ขาวนวล	เกษตรกร
	4. นางสาวสินวล พุกษาสะ	เกษตรกร
	5. นายจำลอง วงษ์อิสระ	เกษตรกร
	6. นางสาวสมใจ วงษ์อิสระ	เกษตรกร
	7. นายอารมณ สุนทรประเสริฐ	เกษตรกร

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

พื้นที่	ชื่อ สกุล	อาชีพ/ตำแหน่งในชุมชน
ตำบลหนอง ตะพาน	1. นายเหลียง แสงรัตน์ 2. นายชนพล ศิริผล 3. นายชิรญาณ บำรุงสุนทร 4. นายสมชาย เกื่อนลอย 5. นางวราภรณ์ สุขสว่าง 6. นางสาวฉัตร เชื้อเชียงล่อ 7. นายนนท์ มังคลากุล	ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ประสานงานกลุ่มศิลปะนาข้าวหนองตะพาน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะพาน ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวนมังคุดไทย เกษตรกร ประชาสัมพันธ์กลุ่มศิลปะนาข้าวหนองตะพาน
ตำบลบางบุตร	1. นายสำรวม พรหมวงศ์ 2. นางหยิน แสงทอง 3. นายสายันต์ มหาวิเชียร 4. ร.ต.อ.วีระ แสงทอง 5. นายมีง นามสุวรรณ 6. นายบุญยงค์ ถนอมมิตร 7. นางจันทนา สุขประเสริฐ 8. นางลินดา จรัสวงษ์ 9. นายทองหล่อ แสนเจริญ 10. นางสมบัติ จำเริญศรี 11. นายกรีก คงคาประเสริฐ 12. นายสนอง พลีวงศ์ 13. นายสนอง สังกลิ่น	เกษตรกร เกษตรกร เกษตรกร รับราชการ เกษตรกร เกษตรกร ประกอบธุรกิจส่วนตัว เกษตรกร เกษตรกร เกษตรกร เกษตรกร เกษตรกร เกษตรกร

3.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินงานวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเป็น 3 ระยะ คือ

3.3.1 ระยะที่หนึ่ง ระยะเตรียมการวิจัย

3.3.1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัด เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการเลือกพื้นที่ รวมทั้งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนารอบแนวคิดในการวิจัย

3.3.1.2 ผู้วิจัยลงพื้นที่เป้าหมายที่มีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อทำความรู้จักและศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัย ค้นหาทีมวิจัยเข้าร่วมงานวิจัย โดยการจัดเวทีประชุมกลุ่มเกษตรกร ประชาชนในพื้นที่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

3.3.2 ระยะเวลาที่สอง ระยะดำเนินการวิจัย

3.3.2.1 ศึกษาบริบทชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้เข้าร่วมทีมวิจัย เจ้าหน้าที่และหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ด้านการพัฒนาและด้านอื่น ๆ ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipant Observation)

3.3.2.2 ทบทวนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อทบทวนและถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา รวมทั้งสถานการณ์ปัญหาและอุปสรรคทางการท่องเที่ยว

3.3.2.3 ออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) รวมทั้งแบ่งพื้นที่ในการดำเนินงานเพื่อเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัย

3.3.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้หลายวิธีการ โดยพิจารณาร่วมกันกับทีมวิจัย ดังนี้

- 1) การสำรวจทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตำแหน่งที่ตั้ง เส้นทาง ระยะทาง
- 2) การสัมภาษณ์ ใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน 6 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน ในประเด็น นโยบายการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยว สถานการณ์การท่องเที่ยว
- 3) การวาดแผนที่ทรัพยากร เพื่อศึกษาข้อมูลทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกับชุมชน โดยจัดทำทั้งแผนที่รอบนอก และแผนที่รอบในของชุมชน
- 4) แผนผังปฏิทินกิจกรรม ประเพณี และวัฒนธรรมในรอบปีของชุมชน
- 5) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้ในการออกแบบการเก็บข้อมูล การวางแผน ดำเนินการเก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน
- 6) การบันทึกข้อมูล
 - ใช้การจดบันทึกย่อ การอัดเทปบันทึกเสียง ในขณะที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และนำมาขยายความมากขึ้น
 - ตำแหน่งที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว จุดสำคัญต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยใช้เครื่องระบุตำแหน่งบนพื้นโลก (Global Positioning System : GPS)

3.3.2.5 การตรวจสอบข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมมาตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางเดียวกัน และสอดคล้องกับกรอบความคิดหรือไม่ โดยการจัดเวทีประชุมเพื่อ

นำเสนอข้อมูลต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อความถูกต้องชัดเจน

3.3.2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยและทีมวิจัยจะรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กับการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง แล้วจึงเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อความถูกต้องชัดเจน

3.3.2.7. การจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หลังจากได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยนำข้อมูลมาเรียบเรียง จัดทำฐานข้อมูลในรูปแบบเอกสาร และซีดีรอมให้กับเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

3.3.3 ระยะเวลาสี่ปี หลังการวิจัย

ภายหลังดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยได้จัดประชุมสรุปผลการดำเนินโครงการร่วมกับทีมวิจัยของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อร่วมสรุปและประเมินผลการทำงานเมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย

3.4 เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) ประชาชนในชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้ร่วมคิด วางแผน เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน หลังจากนั้นผู้วิจัยจะเป็นผู้รวบรวมมาจัดฐานข้อมูลที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้

3.4.1 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยผู้วิจัยร่วมกำหนดกับทีมวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.2 เครื่องระบุตำแหน่งบนพื้นโลก (Global Positioning System :GPS) ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงตำแหน่ง

3.4.3 สมุดบันทึก เป็นการช่วยเตือนความจำของผู้วิจัยในเรื่องที่ได้ทำการศึกษาและได้ปฏิบัติ และบอกถึงรายละเอียดต่าง ๆ เช่น วัน เวลาในการทำกิจกรรม

3.4.4 กล้องถ่ายรูป ช่วยในการเก็บข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น ภาพกิจกรรม ที่ปฏิบัติเพื่อเก็บรายละเอียดของงานไว้เป็นหลักฐานในการปฏิบัติงานของผู้วิจัย

3.4.5 กระดาษฟลิปชาร์ต และอุปกรณ์การเขียน เพื่อใช้เขียนข้อมูลสรุปในการลงพื้นที่บันทึกข้อมูลในการสนทนากลุ่ม การวาดแผนที่ทรัพยากร การวาดแผนผังปฏิทินฤดูกาล เป็นต้น

3.4.6 เครื่องบันทึกเสียง ใช้ในการบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ และบันทึกเสียงในการประชุมและจัดเวทีชุมชน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยว ทั้งจากข้อมูลมือสอง และจากการเก็บรวบรวมของผู้วิจัยและทีมวิจัย ทั้งจากการสัมภาษณ์ การจัดเวทีประชุม การระดมความคิด โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ และอภิปรายแลกเปลี่ยนระหว่างทีมวิจัยและชุมชน เพื่อตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน หลังจากผ่านการตรวจสอบร่วมกันแล้ว ได้มีการจำแนกประเภทข้อมูลเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนวิธีการดำเนินการวิจัยที่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และส่วนของฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวที่เก็บรวบรวม โดยทีมวิจัย

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การศึกษาวิจัย โครงการ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งผลการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 4.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง
- 4.2 ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
- 4.3 แนวทางการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จ.ระยอง

4.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

จากการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นเครื่องมือในการศึกษาร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย ทีมวิจัยจากเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง และคนในชุมชน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษา ซึ่งผลการศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง มีดังนี้

4.1.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

จุดเริ่มต้นในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้ามาศึกษากระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัย “การจัดการความรู้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง” ให้เกิดการรวบรวมสวนผลไม้ที่ทำท่องเที่ยวเชิงเกษตรมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจนก่อตัวเกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดระยองในวันที่ 27 กันยายน 2550 (สุขุมภรณ์ จันทร์ศรี และพีรชัย กุลชัย, 2550) ซึ่งประกอบไปด้วย สวนมังคุดไทย สวนผู้ใหญ่สมควรบ้านแลง สวนประสมทรัพย์ สวนยายดา และสวนปาดานัน ซึ่งหลังจากการรวมตัวของเครือข่ายท่องเที่ยว นักวิจัยได้เข้าร่วมเวทีประชุมของเครือข่ายท่องเที่ยว เพื่อสร้างความคุ้นเคย ศึกษาสถานการณ์ท่องเที่ยวของเครือข่าย รวมทั้งพัฒนาโจทย์วิจัย โดยจัดเวทีประชุมหมุนเวียนไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ของเครือข่ายท่องเที่ยว ตั้งแต่ปี 2550 – 2552 จำนวน 10 ครั้ง จากการประชุมสรุปได้ว่า เครือข่ายท่องเที่ยว ได้รวมตัวกันเพื่อหาแนวทางการ

ขับเคลื่อนเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยต้องการเชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อสร้างอาชีพ และเสริมรายได้ รวมทั้งวางรากฐานที่เข้มแข็งสำหรับการท่องเที่ยวในจังหวัดระยอง แต่ในขณะนั้นเครือข่ายท่องเที่ยว อยู่ในช่วงเริ่มก่อตั้ง ยังขาดข้อมูลในการวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ จึงจำเป็นต้องศึกษารวบรวมข้อมูล เพื่อให้การวางแผนสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสม ภายใต้โครงการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาปริญญาโท (Community-Based Master Research Grant : CBMAG) ซึ่งเป็น โครงการที่สนับสนุนการทำวิจัยร่วมกับชุมชนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้วิจัยได้พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยร่วมกันศึกษาบริบทชุมชนในแต่ละพื้นที่ ออกแบบการเก็บข้อมูล การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการสืบค้นศักยภาพและต้นทุนในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวของเครือข่าย รวมทั้งมีการคืนข้อมูลให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนร่วมกันเห็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นภาพรวมในพื้นที่ และนำข้อมูลมาร่วมกันตัดสินใจในการวางแผนการดำเนินงานของเครือข่ายท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เป็นชุมชนในพื้นที่เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง ตำบลหนองตะพาน และตำบลบางบุตร เนื่องจากนักวิจัยมีความคุ้นเคยกับแกนนำในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งจากการพัฒนาโจทย์การวิจัยร่วมกัน นักวิจัยได้เห็นถึงความกระตือรือร้น และความต้องการในการทำงานวิจัยร่วมกันของแกนนำเครือข่ายท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้การประสานงานเพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการวิจัย และการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนนั้นเป็นไปได้มากขึ้น

4.1.2 การค้นหาทีมวิจัยและการทำความเข้าใจร่วมกับชุมชน

หลังจากได้พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับแกนนำของเครือข่ายการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมเพื่อทำความเข้าใจโครงการวิจัย ในวันที่ 31 กรกฎาคม 2552 ณ สวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรคุณไพบูลย์ ตำบลนาตาขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วยแกนนำของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง จำนวน 10 คน และเจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคณะเทคโนโลยีการเกษตร สจล. จำนวน 2 คน โดยผู้วิจัยได้ทบทวนวัตถุประสงค์เป้าหมายของงานวิจัย ทำความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการออกแบบการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่การสร้างความรู้เข้าใจโครงการ และการค้นหาทีมวิจัยชุมชนในพื้นที่เครือข่าย 4 ตำบล การออกแบบการเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่าย ซึ่งจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวทีได้ข้อสรุปให้มีการจัดชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัยและค้นหาทีมวิจัยโดยให้มีการจัดประชุมย่อยใน 4 ตำบล เพื่อให้การทำความเข้าใจโครงการได้ละเอียดกว่าการจัดประชุมครั้งเดียว และวางบทบาทให้แกนนำของเครือข่ายท่องเที่ยว ได้ประสานงานกับชุมชนแต่ละพื้นที่ ในการ

กำหนดวันประชุมชี้แจงทำความเข้าใจโครงการ ซึ่งในการลงพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจโครงการและค้นหาทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ ได้ผลการศึกษาดังนี้

4.1.2.1 ตำบลตะพง

การชี้แจงทำความเข้าใจโครงการของพื้นที่ตำบลตะพง ผู้วิจัยวางแผนร่วมกับแกนนำเครือข่ายท่องเที่ยวในพื้นที่ก่อนวันประชุม ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า ทีมวิจัยหลัก และแบ่งบทบาทการดำเนินกระบวนการในเวทีประชุมโดยผู้วิจัยได้เตรียมข้อมูลบนกระดาษฟลิปชาร์ต และดำเนินการชี้แจงอธิบายวัตถุประสงค์ เป้าหมายของงานวิจัย ประโยชน์ของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และขอความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์การทำงานวิจัยกับคนในชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วม ทั้งหมด 15 คน ประกอบไปด้วย ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14 ตัวแทนท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวนยายดา สวนป่าหนัน สวนลำดวน และเกษตรกร จากนั้นผู้วิจัยได้ชวนทบทวนสถานการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลตะพง ซึ่งทีมวิจัยหลักได้ร่วมอธิบายสถานการณ์ในเบื้องต้น และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ซึ่งจากการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม มองภาพตำบลตะพงว่ามีทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งเขายายดา น้ำตก ทะเล มีการจัดท่องเที่ยวท่องเที่ยวเชิงเกษตรหลายสวน และมีสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงในตำบล แต่ยังขาดการรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบ และยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลสรุปจากการประชุมในครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจเบื้องต้นในโครงการวิจัย และแสดงความกระตือรือร้นซักถามข้อสงสัยในการทำงานวิจัย และแสดงความต้องการเข้าร่วมทีมวิจัย เนื่องจากพื้นที่มีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตรและต้องการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในจุดต่าง ๆ ของชุมชน ในช่วงสุดท้ายผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอความคิดเห็นให้ร่วมกันประชาสัมพันธ์โครงการวิจัย และค้นหาแนวร่วมในการทำงานวิจัย ให้มาร่วมประชุมวางแผนในช่วงสุดท้ายผู้วิจัยได้ให้ที่ประชุมเสนอวันประชุมครั้งต่อไปคือวันที่ 30 กันยายน 2552 ซึ่งจากลงพื้นที่ทำความเข้าใจและชี้แจงโครงการในครั้งแรก ทีมวิจัยพื้นที่ตะพงได้ช่วยประชาสัมพันธ์โครงการและชักชวนคนในชุมชนให้มาเข้าร่วมประชุม จึงมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 25 คน ผู้วิจัยจึงได้ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งทำความเข้าใจในประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวางแผนของเครือข่ายท่องเที่ยว ในการประชุมที่ผ่านมา และตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงานจากการสังเกตในเวที พบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมให้ความสนใจในการเข้าร่วมทีมวิจัยเพิ่มขึ้น เนื่องจากในขณะนั้นชุมชนต้องการพัฒนา และเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชน สรุปได้ว่าพื้นที่ตำบลตะพงมีผู้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยทั้งหมด 20 คน ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลตะพง

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อาชีพ	ตำแหน่งในชุมชน
1	นายมานัด โพธิ์แก้ว	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวนยายดา	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3
2	นางบุญชื่น โพธิ์แก้ว	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวนยายดา	ประธานกลุ่มแม่บ้าน หมู่ 3
3	นายพัลลภ สุวรรณราย	เกษตรกร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3
4	นางวิภา นิยมการ	เกษตรกร	
5	นายวิเชียร พรหมประสิทธิ์	เกษตรกร	
6	นางวารี เจริญแสง	เกษตรกร	
7	นายมนตรี โพธิ์แก้ว	เกษตรกร	
8	นายวิชาญ เสี่ยงประเสริฐ	เกษตรกร	
9	นายสงกรานต์ พงศ์มี	เกษตรกร	
10	นายประสงค์ สุวรรณราย	เกษตรกร	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14
11	นายอำนาจ อ่างศิลา	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวนปาหนัน	ประธานกลุ่มโฮมสเตย์สวนปาหนัน
12	นางลำดวน ธรรมสุนทร	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวนลำดวน	ประธานกลุ่มแม่บ้าน หมู่ 14
13	นายวินัย บรรณเลขพิน	เกษตรกร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 14
14	นายวิไลย์ โพธิ์แก้ว	เกษตรกร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 14
15	นายมานะ สกุลพงษ์	เกษตรกร	
16	นางสมทรง บรรณเลขพิน	เกษตรกร	
17	นายวิชาญ สุวรรณราย	เกษตรกร	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง
18	นางญาณี ธิบำรุง	เกษตรกร	
19	นายธรรมรัตน์ ใจรักษ์	เกษตรกร	
20	นางสมจิตร วงษ์เสงี่ยม	เกษตรกร	

4.1.2.2 ตำบลบ้านแลง

ในการจัดเวทีทำความเข้าใจพื้นที่ตำบลบ้านแลง มีผู้เข้าร่วมประชุม 9 คน ประกอบไปด้วย สวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน และเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจกับทีมวิจัยหลักในพื้นที่ก่อนว่าวัตถุประสงค์ของการประชุมคือ ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัย และชักชวนผู้เข้าร่วมประชุมเข้าร่วมทีมวิจัย โดยกระบวนการประชุม ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงโครงการ รวมทั้งสอบถามถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยพื้นที่บ้านแลงมีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ สวนผู้ใหญ่สมควรบ้านแลง และมีจุดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่า

ชุมชนบ้านแลง เนื่องจากมีประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูป่าจนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว รวมทั้งมีจุดเด่นในพื้นที่ อาทิเช่น วัดบ้านแลง ต้นมะม่วง 200 ปี รอยพระพุทธรูปบ้านแลง ซึ่งชุมชนทราบดีว่ามีของดีอยู่แต่ยังขาดการวางแผน การจัดระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยผู้เข้าร่วมประชุมสนใจเข้าร่วมทีมวิจัยเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น เนื่องจากต้องการจัดท่องเที่ยวเชื่อมโยงในพื้นที่บ้านแลงและในเครือข่ายท่องเที่ยว สรุปแล้วมีผู้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยตำบลบ้านแลงรวม 8 คน ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลบ้านแลง

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อาชีพ	ตำแหน่งในชุมชน
1	นางสมควร ศิริภักดี	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวน ผู้ใหญ่สมควรบ้านแลง	ประธานกลุ่มแม่บ้าน
2	นายอุดม ศิริภักดี	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวน ผู้ใหญ่สมควรบ้านแลง	
3	นางสาวสุรินทร์ แสงมิตร	เกษตรกร	
4	นางสิริรัตน์ ขาวนวล	เกษตรกร	
5	นางสินวล พุกษาสะ	เกษตรกร	
6	นายจำลอง วงษ์อิสระ	เกษตรกร	
7	นางสาวสมใจ วงษ์อิสระ	เกษตรกร	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
8	นายอรมณ สุนทรประเสริฐ	เกษตรกร	ประธานชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมบ้านแลง

4.1.2.3 ตำบลหนองตะพาน

ในการจัดเวทีทำความเข้าใจพื้นที่ตำบลหนองตะพาน มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 11 คน ประกอบไปด้วย สวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร นายกองกิจการบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนกลุ่มศิลปินชาวลาว และเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจกับทีมวิจัยหลักในพื้นที่ก่อนว่าวัตถุประสงค์ของการประชุมคือ ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัย และชักชวนผู้เข้าร่วมประชุมเข้าร่วมทีมวิจัย โดยกระบวนการประชุม ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงโครงการรวมทั้งสอบถามถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยพื้นที่หนองตะพานมีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ สวนมังคุดไทย ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่หนองตะพานได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนคณะกรรมการการทำงาน ทำให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรไม่ได้รับความสำคัญเหมือนอย่างที่ผ่านมา ปัจจุบันจึงมีการรวมกลุ่มศิลปินชาวลาว เพื่อสร้างจุดเด่นและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ตำบล

หนองตะพานเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น โดยพยายามดึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามาร่วมจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผู้เข้าร่วมประชุมจึงให้ความสนใจในการเข้าร่วมทีมวิจัย เนื่องจากงานวิจัยตรงกับความต้องการในการค้นหาข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ สรุปแล้วพื้นที่ตำบลหนองตะพานมีผู้เข้าร่วมทีมวิจัยรวม 8 คน ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลหนองตะพาน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อาชีพ	ตำแหน่งในชุมชน
1	นายปัญญา สุขสว่าง	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวน มังคุดไทย	ประธานกลุ่มศิลปะนาข้าวหนอง ตะพาน
2	นายเหลียง แสงรัตน์	เกษตรกร	ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชน
3	นายนนท์ มังคลากุล	พนักงานบริษัท	ประชาสัมพันธ์กลุ่มศิลปะนาข้าว หนองตะพาน
4	นายธนพล ศิริผล	เกษตรกร	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4
5	นายวิจิตร บำรุงสุนทร	เกษตรกร	ประสานงานกลุ่มศิลปะนาข้าวหนอง ตะพาน
6	นายสมชาย เกื้อนลอย	เกษตรกร	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หนองตะพาน
7	นางวรารักษ์ สุขสว่าง	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวน มังคุดไทย	
8	นางสาวฉัตร เชื้อเชียงล่อ	เกษตรกร	

4.1.2.4 ตำบลบางบุตร

ในการจัดเวทีทำความเข้าใจพื้นที่ตำบลบางบุตร มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 16 คน ประกอบไปด้วย สวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มปฎิชีวะภาพ กลุ่มโฮมสเตย์ และเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจกับทีมวิจัยหลักในพื้นที่เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น โดยชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัย และชักชวนผู้เข้าร่วมประชุมเข้าร่วมทีมวิจัย โดยกระบวนการประชุม ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงโครงการ รวมทั้งสอบถามถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยพื้นที่บางบุตรมีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ สวนประสมทรัพย์ มีการจัดตั้งกลุ่มปฎิชีวะภาพเพื่อส่งเสริมการตลาดใช้สารเคมี การรวมกลุ่มเครือข่ายโฮมสเตย์ การปลูกไม้อนุรักษ์ในสวน เช่น ไม้มะค่า โดยในตำบลบางบุตรได้มีการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร และจัดโฮมสเตย์ไว้รองรับ

นักท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดศึกษาดูงานกลุ่มการเกษตรต่าง ๆ เช่น การกรีดยาง การทำปุ๋ยชีวภาพ การเลี้ยงปลา ซึ่งที่ผ่านมายังไม่มีการจัดระบบเส้นทางท่องเที่ยว หรือศึกษาดูงานที่ชัดเจน โดยมิคุณประจวบ ประสมทรัพย์ เป็นผู้ประสานงานในเบื้องต้นในที่ประชุมจึงเห็นร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นที่ร่วมกัน และสร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ให้มากขึ้น สรุปแล้วพื้นที่ตำบลบางบุตรมีผู้เข้าร่วมทีมวิจัยรวม 14 คน ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงรายชื่อทีมวิจัยตำบลบางบุตร

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อาชีพ	ตำแหน่งในชุมชน
1	นายประจวบ จำเนียรศรี	ท่องเที่ยวเชิงเกษตรสวน ประสมทรัพย์	ประธานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลบางบุตร
2	นายสำรวม พรหมวงศ์	เกษตรกร	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์
3	นางหยิน แสงทอง	เกษตรกร	
4	นายสายันต์ มหาวิเชียร	เกษตรกร	
5	ร.ต.อ.วีระ แสงทอง	รับราชการ	
6	นายมิ่ง นามสุวรรณ	เกษตรกร	
7	นายบุญยงค์ ถนอมมิตร	เกษตรกร	
8	นางจันทนา สุขประเสริฐ	ประกอบธุรกิจส่วนตัว	
9	นางลินดา จรัสวงษ์	เกษตรกร	
10	นายทองหล่อ แสนเจริญ	เกษตรกร	
11	นางสมบัติ จำเนียรศรี	เกษตรกร	
12	นายกรีก คงคาประเสริฐ	เกษตรกร	
13	นายสนอง พลีวงศ์	เกษตรกร	
14	นายสนอง สังกลิ่น	เกษตรกร	

สรุปกระบวนการในการค้นหาทีมวิจัยและการทำความเข้าใจร่วมกับชุมชนของทั้ง 4 ตำบล เริ่มจากผู้วิจัยประสานวันจัดประชุมของแต่ละพื้นที่กับทีมวิจัยหลัก และวางแผนกระบวนการจัดประชุมกับทีมวิจัยหลัก โดยทบทวนวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ ทำความเข้าใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมในชุมชน รวมทั้งค้นหาทีมวิจัยที่สนใจเข้าร่วมโครงการ โดยการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ผู้วิจัยเป็นผู้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย กระบวนการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ซึ่งทีมวิจัยหลักในพื้นที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย หลังจากนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ให้เกิดการ

แลกเปลี่ยนสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ และชักชวนให้เข้าร่วมทีมวิจัย ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีทีมวิจัยเข้าร่วมจำนวนเท่ากัน เนื่องจากคนที่สนใจเข้าร่วมโครงการมีจำนวนไม่เท่ากันในแต่ละพื้นที่ โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากความสมัครใจ และผู้ที่สามารถอยู่ร่วมทำงานได้ตลอดทั้งกระบวนการวิจัย สำหรับผู้ที่ไม่เข้าร่วมในทีมวิจัยให้เหตุผลว่า ไม่มีเวลามาร่วมประชุมทุกครั้ง และยังไม่รู้สึกว่ามี ความเกี่ยวข้อง กับโครงการวิจัย จึงไม่สนใจเข้าร่วมโครงการ

4.1.3 การร่วมออกแบบการเก็บข้อมูล และวางแผนการเก็บข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

หลังจากได้จัดเวทีประชุมชี้แจงทำความเข้าใจโครงการวิจัย รวมทั้งค้นหาทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยได้ประสานงานกับทีมวิจัยหลักของเครือข่ายเพื่อนัดประชุมออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล ซึ่งแต่ละพื้นที่สะดวกประชุมในวันที่ 29 กันยายน 2552 ณ บ้านผู้ใหญ่สมควร ศิริภักดี โดยผู้วิจัยได้เสนอให้ทีมวิจัยหลักชักชวนทีมวิจัยชุมชนในมาเข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ เพื่อทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์อันดีในเครือข่ายให้มากขึ้น ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 20 คน ได้แก่ ทีมวิจัยตำบลตะพง 3 คน ทีมตำบลวิชัยบ้านแลง 7 คน ทีมวิจัยตำบลหนองตะพาน 3 คน ทีมวิจัยบางบุตร 4 คน โดยในการประชุมครั้งนี้ใช้ระยะเวลา 1 วัน เริ่มจากการให้ทุกคนแนะนำตนเอง จากนั้นผู้วิจัยได้ชี้แจง ทบทวนโครงการวิจัยอีกครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน และให้ทีมวิจัยทุกคนนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นการเก็บข้อมูล โดยเขียนขึ้นกระดาษฟลิปชาร์ต จากนั้นผู้วิจัยได้กระตุ้นให้เกิดการระดมความคิด ในการคัดเลือกประเด็นการศึกษาว่าต้องการเก็บข้อมูลอะไร เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องอะไรบ้าง ซึ่งได้สรุปประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ได้ทั้งหมด 11 ประเด็น และได้ร่วมกันออกแบบและวางแผนการวิธีการเก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่ของเครือข่าย ซึ่งสามารถสรุปผลการจัดเวทีได้ดังนี้

1. การร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่าย

หลังจากการทบทวนความเข้าใจในการทำงานวิจัยร่วมกัน ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามให้ทีมวิจัยเครือข่ายท่องเที่ยว ร่วมกันวิเคราะห์ถึงความต้องการในการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ เพื่อที่จะสามารถกำหนดประเด็นในการเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ ซึ่งจากการเสนอและร่วมกันวิเคราะห์ความคิดเห็น สามารถสรุปความต้องการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่าย ได้ดังนี้

- 1) ใช้ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล/ความรู้ในพื้นที่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
- 2) ใช้ในการกำหนดมาตรฐานการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันในเครือข่าย
- 3) ใช้ในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว ผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ของเครือข่าย

- 4) ใช้ในการวางแผนในด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ของเครือข่าย
- 5) ใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่

2. ประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

เมื่อสามารถสรุปความต้องการในการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่าย ผู้วิจัยจึงกระตุ้นให้ในที่ประชุมคิดประเด็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ โดยให้ทุกคนร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมกันสรุปประเด็นการเก็บข้อมูล ซึ่งสามารถสรุปได้ 9 ประเด็น คือ

- 1) ทรัพยากรการเกษตร ได้แก่ ต้นทุนการผลิตด้านการเกษตร เทคนิคการผลิต การแปรรูปผลผลิตเพื่อการท่องเที่ยว ปฏิทินผลิต และข้อมูลสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่
- 2) ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เช่น ภูเขา ทะเล น้ำตก
- 3) ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ ผู้รู้ ในด้านภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ขนม จักรสาน กลอน นิทานพื้นบ้าน
- 4) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี เก็บข้อมูลความเป็นมาของสวน/พื้นที่ เรื่องเล่า นิทานพื้นบ้าน การแสดงในท้องถิ่น
- 5) บทบาทหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ /โครงการที่เข้ามาในพื้นที่
- 6) สถานที่สำคัญ หรือสถานที่แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง
- 7) ระยะเวลา/เส้นทางในพื้นที่และในเครือข่าย โดยเก็บข้อมูล ลักษณะพื้นผิว (ลูกครึ่ง ลาดยาง คอนกรีต) ขนาดถนน ระยะเวลา
- 8) เครือข่ายท่องเที่ยวในชุมชน /กิจกรรมการท่องเที่ยว
- 9) สถานที่พักในชุมชน

3. การวางแผนรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ของเครือข่าย ทั้งหมด 4 ตำบล ในการวางแผนได้แบ่งบทบาทการทำงาน โดยให้ทีมวิจัยหลักของเครือข่าย ประสานงานทำความเข้าใจและร่วมออกแบบวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยชุมชน ซึ่งแต่ละพื้นที่อาจมีบริบทพื้นที่ที่เหมือนหรือแตกต่างกัน จึงให้ยึดประเด็นการเก็บข้อมูลใน 9 หัวข้อเป็นหลัก ที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ ส่วนข้อมูลที่เหมือนหรือแตกต่างกันนั้น ให้ทีมวิจัยหลักประชุมวางแผนกับทีมวิจัยชุมชนเพื่อวิเคราะห์ว่าต้องการเก็บข้อมูลในประเด็นอื่นเพิ่มเติมอีกหรือไม่ จากนั้นผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจถึงวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจ และนำไปใช้ในการประชุมวางแผนการเก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่

4.1.4 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลของ 4 ตำบล

หลังจากได้ร่วมออกแบบ และวางแผนการเก็บข้อมูลในเครือข่ายท่องเที่ยว ผู้วิจัยลงพื้นที่เข้าร่วมประชุมวางแผนการเก็บข้อมูลใน 4 พื้นที่ และได้ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งทำความเข้าใจในประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวางแผนของเครือข่ายท่องเที่ยว ใน

การประชุมที่ผ่านมา และตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงานจากการสังเกตในเวที จากนั้นผู้วิจัยได้กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งความรับผิดชอบในการเก็บข้อมูลตามหัวข้อที่กำหนด แต่เนื่องจากประเด็นในการเก็บข้อมูลมีเป็นจำนวนมาก ในการประชุมจึงสรุปให้เลือกประเด็นการเก็บในบางหัวข้อที่สามารถทำได้ และให้กำหนดวันประชุมรวบรวมข้อมูลร่วมกันในครั้งต่อไป เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ นอกจากนี้ในวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยได้เสนอความคิดเห็นให้มีการทำเอกสารแนะนำโครงการวิจัยแบบย่อ เพื่อให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจตรงกันในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยเวทีประชุมได้ร่วมกันเสนอหัวข้อในเอกสารย่อของโครงการวิจัย ประกอบไปด้วย ชื่อโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการ ประเด็นการรวบรวมข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ โดยผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารดังกล่าว (ตั้งเอกสารแบบในภาคผนวก) แนบในสมุดจดบันทึกและแจกให้ทีมวิจัยทุกคน เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ต้องมีการจดบันทึกเพื่อนำข้อมูลมาสรุปร่วมกันรวมทั้งเป็นการฝึกการจดบันทึกข้อมูล โดยผู้วิจัยได้กระตุ้นให้ทีมวิจัยนำสมุดมาด้วยทุกครั้งในการประชุม เพื่อนำเสนอข้อมูลที่แต่ละคนแบ่งกันไปรวบรวม รวมทั้งให้จดบันทึกในการประชุม ในช่วงแรกของการจัดประชุมรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยยังไม่คุ้นเคยและยังไม่เห็นความสำคัญของการจดบันทึก ผู้วิจัยจึงกระตุ้นด้วยการตั้งคำถามถึงประเด็นการประชุมครั้งที่ผ่านมา ซึ่งคนที่ทำการจดบันทึกไว้จะตอบคำถามได้ ส่วนคนที่ไม่ได้จดบันทึกจะตอบไม่ได้ และเริ่มเห็นความสำคัญมากขึ้นในการบันทึกข้อมูล อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ ทีมวิจัยมีกระบวนการ และวิธีการในการเก็บข้อมูลดังนี้

4.1.4.1 กระบวนการรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อชี้แจง ทบทวน โครงการ ทำความเข้าใจประเด็นการเก็บข้อมูล และแบ่งความรับผิดชอบในการเก็บข้อมูล โดยทีมวิจัยจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งความรับผิดชอบกันเอง ตามความรู้ ความถนัดของแต่ละคนวางแผนแบ่งบทบาทการเก็บข้อมูล โดยแบ่งงานตามความถนัด และกำหนดระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล และแบ่งงานในครั้งต่อไป

2. ทีมวิจัยนำข้อมูลมารวบรวมและร่วมกันตรวจทานข้อมูล ถ้ายังไม่ครบจะมีการไปเก็บเพิ่มเติม ในบางพื้นที่ที่ทีมวิจัยบางคนไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ตามแผน ในทีมวิจัยจะแบ่งประเด็นการเก็บใหม่ หรือถ้าบางคนเก็บข้อมูลเสร็จแล้วจะไปช่วยเพื่อนในทีมคนที่ยังเก็บข้อมูลไม่เสร็จ

4.1.4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

1. การสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ในด้านภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ เช่น ด้านอาหาร พื้นบ้าน ด้านจักรสาน ด้านการแปรรูป ด้านการนวดแผนไทย เป็นต้น

2. ค้นหาประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ทั้งจากเอกสารที่มีอยู่ และสัมภาษณ์จากผู้รู้ในพื้นที่

3. จัดทำแผนที่ทรัพยากรของชุมชน

4. จัดเวทีประชุม ในการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ที่สำคัญในชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

5. จัดเวทีเก็บข้อมูลการเล่นพื้นบ้าน โดยเชิญผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่สนใจเข้าร่วม แลกเปลี่ยนวิธีการเล่น และสาธิตการเล่นพื้นบ้าน

4.1.4.3 ปัญหา อุปสรรคจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่

1. ทีมวิจัยชุมชนมีภารกิจในการทำงานมาก ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาในการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลจึงล่าช้า ในเวทีประชุมติดตามผลการเก็บข้อมูล ทีมวิจัยจึงแก้ไขโดยการให้ทีมวิจัยที่เก็บข้อมูลในส่วนรับผิดชอบของตนเองเรียบร้อยแล้ว มาช่วยคนที่ยังเก็บข้อมูลไม่เสร็จ

2. การเก็บข้อมูลในบางประเด็น เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาการแสดงหนังสวด ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้นั้นมีจำนวนน้อยลง และมีอายุมาก จึงต้องใช้เวลาในการสืบค้นข้อมูลเป็นเวลานาน เนื่องจากต้องไปสอบถามหาผู้รู้ที่ยังมีชีวิตอยู่

4.1.5 การจัดกิจกรรมศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยว

หลังจากได้ดำเนินการศึกษา รวบรวมข้อมูลได้ระยะหนึ่ง ทีมวิจัยได้ประชุมและร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่าควรมีการหาความรู้เพิ่มเติมในด้านการบริหารจัดการเครือข่ายท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของเครือข่ายต่อไปในอนาคต จึงสรุปให้มีการจัดศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มเติมความรู้ และได้ศึกษาแลกเปลี่ยนข้อมูลจากพื้นที่ที่มีการจัดการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงได้จัดศึกษาดูงานระหว่างวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2553 – 1 มีนาคม 2553 ณ หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นต้นแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีชื่อเสียงในระดับประเทศ และร่วมแลกเปลี่ยนกับศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ในประเด็นของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว และในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2553 ได้จัดกิจกรรมสรุปข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ การสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน สรุปความต้องการในการจัดท่องเที่ยวในระดับชุมชน และเครือข่าย โดยมีทีมวิจัยเข้าร่วมศึกษาดูงานทั้งสิ้น 36 คน เนื่องจากทีมวิจัยบางคนติดภารกิจไม่สามารถร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานได้

4.1.5.1. สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน

จากการจัดศึกษาดูงานในวันที่ 26 – 27 กุมภาพันธ์ 2553 คณะผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานได้แบ่งกลุ่มระดมความคิด และนำเสนอสิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงาน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) เรียนรู้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหมู่บ้านแม่กำปอง
- 2) เรียนรู้การจัดกฎ ระเบียบของหมู่บ้านในการจัดการท่องเที่ยว
- 3) เรียนรู้การทำงาน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 4) เรียนรู้การบริหารจัดการโฮมสเตย์ในชุมชน
- 5) เรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

6) เรียนรู้การจัดการทรัพยากรในชุมชน

4.1.5.2 สรุปความต้องการในการจัดท่องเที่ยวในระดับชุมชน และแนวทางในการดำเนินงานในพื้นที่

ให้แบ่งกลุ่มตามพื้นที่ ร่วมกันระดมความคิดค้นหาเป้าหมายของการจัดท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ และแนวทางที่จะดำเนินงานจากข้อมูลที่มีอยู่แต่ละพื้นที่เพื่อไปให้ถึงเป้าหมายที่วางไว้ โดยให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอแนวความคิดของตนเอง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงเป้าหมายและแนวทางการจัดท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ของเครือข่าย

ตำบล	เป้าหมายการท่องเที่ยว	แนวทางการดำเนินงาน
ตะพง	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างการมีส่วนร่วมในพื้นที่ในการจัดท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. พัฒนาบุคลากรในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง 3. สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้หลากหลายมากขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เริ่มจากการรวมกลุ่มคนที่มีแนวคิดเดียวกันมาประชุมร่วมกัน 2. ร่วมกันวางแผนการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3. ร่วมกันวางกฎ กติกาในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันในชุมชน
บ้านแลง	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบครบวงจร 2. การจัดท่องเที่ยวโดยเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชน 3. การจัดโฮมสเตย์ในชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. หาผู้ประสานงานของเครือข่ายในแต่ละพื้นที่ 2. ประชุมหาเป้าหมาย วางกฎ กติการ่วมกัน 3. ทำตามกฎกติกาที่วางไว้
หนองตะพาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดท่องเที่ยวโดยชุมชน เชื่อมโยงเส้นทาง กิจกรรมการศึกษา ดูงาน/การท่องเที่ยวในชุมชน กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ 2. จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3. จัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของเยาวชนในพื้นที่ เพื่อสร้างงานอาชีพ 4. การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดประชุมเพื่อช่วยกันระดมความคิดจากคนในชุมชน 2. จัดทำ กฎ ระเบียบการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน 3. จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวในเครือข่าย เส้นทาง กิจกรรม

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ตำบล	เป้าหมายการท่องเที่ยว	แนวทางการดำเนินงาน
บางบุตร	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 2. สร้างความสามัคคีในพื้นที่ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดประชุมเพื่อวางแผนการจัดท่องเที่ยวร่วมกัน 2. กำหนดกฎ ระเบียบการจัดท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกัน 3. ขยายผลเรื่องการท่องเที่ยวสู่ชุมชนให้มากขึ้น

หลังจากทีมวิจัยทุกพื้นที่ได้นำเสนอเป้าหมายในการจัดท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งแนวทางการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้ให้ทีมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์สรุปเป้าหมายของการจัดท่องเที่ยวในเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง รวมทั้งร่วมกันเสนอแนวทางในการดำเนินงานของเครือข่ายท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้

เป้าหมายของเครือข่ายท่องเที่ยว

1. เครือข่ายท่องเที่ยว ร่วมพลังกันสานกันเป็นเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง
2. เชื่อมโยงเส้นทาง/กิจกรรมการท่องเที่ยวในเครือข่าย
3. เชื่อมโยงผลิตทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์แปรรูปในเครือข่าย
4. เป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ วัฒนธรรมประเพณีในเครือข่าย
5. เชื่อมโยง แลกเปลี่ยน กระจายนักท่องเที่ยวในเครือข่าย
6. ทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่าย

7. ร่วมกันประชาสัมพันธ์เครือข่ายให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

8. การดึงหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดท่องเที่ยวของเครือข่าย

แนวทางการดำเนินงานของเครือข่าย

1. สร้างความเข้มแข็งในพื้นที่เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น พัฒนาบุคลากร กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของเครือข่าย
2. หาผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ของเครือข่าย
3. จัดประชุมเครือข่ายเพื่อค้นหาเป้าหมาย วางข้อตกลงร่วมกันในการทำงาน จัดระเบียบการท่องเที่ยวให้ชัดเจนทั้งในระดับชุมชนและเครือข่าย รวมทั้งต้องการพ้อตกลงนั้น ๆ ด้วย
4. เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมประชุมในเครือข่าย เช่น หน่วยงานต่าง ๆ
5. ค้นหาแนวร่วมจากกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่
6. จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย

7. สนับสนุนผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์แปรรูปในพื้นที่ของเครือข่าย
8. ร่วมกันจัดทำแผนที่ /ปฏิทินกิจกรรมการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวในเครือข่าย
9. ประชาสัมพันธ์เครือข่ายร่วมกัน
10. ให้ความรู้ ความเข้าใจ สร้างความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชน
11. การจัดทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและเครือข่าย
12. สร้างเครือข่ายเยาวชนเพื่อการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่และเครือข่าย

4.1.6 การรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยว

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ 4 ตำบล ผู้วิจัยได้ติดตามผลการเก็บข้อมูลทั้งในพื้นที่ และนัดประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลระหว่างพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูล ร่วมกัน ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งการออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

4.1.6.1 ระดับพื้นที่

ในการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ จะดำเนินการรวบรวมข้อมูลพร้อม ๆ กับการนำ ข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบร่วมกันในเวทีการประชุม โดยทีมวิจัยจะนำข้อมูลที่เกิดขึ้นมาเสนอเวที ประชุม ร่วมวิเคราะห์ รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลว่าตรงกับความเป็นจริงและครบถ้วนตามประเด็นที่ แบ่งความรับผิดชอบหรือไม่

4.1.6.2 ระดับเครือข่าย

การรวบรวมข้อมูลในระดับเครือข่าย จะมีการนัดประชุมเพื่อติดตามผลการเก็บ ข้อมูลในแต่ละพื้นที่ โดยจะให้ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่สรุปข้อมูล และนำมาเสนอแลกเปลี่ยนในการ ประชุม รวมทั้งร่วมกันตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งในการจัดเวทีติดตามการ ดำเนินงาน และรวบรวมข้อมูลของเครือข่าย 2 ครั้ง และจัดเวทีในการคืนข้อมูล 1 ครั้ง เพื่อให้ชุมชน ได้ร่วมกันตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งสิ้น 3 ครั้ง

1. การจัดกิจกรรมการสรุปข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ครั้งที่ 1 จัดขึ้นในวันที่ 18 มกราคม 2553 จัด ณ สวนมังคุดไทย ตำบลหนองตะพาน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นการนัดประชุมเพื่อรวบรวม สรุป และวิเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินการเก็บ ข้อมูลใน 4 ตำบล ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วย ทีมวิจัยจาก 4 ตำบล ผู้วิจัย และอาจารย์จาก สาขาพัฒนาการเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สจล. เข้าร่วมสังเกตการณ์ รวมทั้งสิ้น 30 คน โดยผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มทีมวิจัยตามพื้นที่ ระดมความคิดในประเด็นของการดำเนินงานเก็บข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล รวมทั้งปัญหา อุปสรรคในการเก็บข้อมูลของแต่ละพื้นที่

2. การจัดกิจกรรมการสรุปข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ครั้งที่ 2 วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2553 โดยผู้วิจัยได้จัดกระบวนการในกิจกรรมการศึกษาดูงาน ณ บ้านพักที่สนาจร จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วย ทีมวิจัยจาก 4 ตำบล ผู้วิจัย และ อาจารย์จากสาขาพัฒนาการเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สจล. รวมทั้งสิ้น 36 คน แบ่งกลุ่ม

วิจัยตามพื้นที่ สรุปข้อมูลพื้นที่ โดยมีการจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นการเก็บข้อมูล ซึ่งในแต่ละพื้นที่ ยังรวบรวมข้อมูลได้ไม่ครบ เนื่องจากประเด็นการเก็บข้อมูลมีเป็นจำนวนมาก ประกอบกับทีมวิจัย ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำสวน ซึ่งอยู่ในช่วงของการต้องปฏิบัติดูแลสวนให้ได้ผลผลิตตามฤดูกาล การเก็บข้อมูลจึงล่าช้า

3. การจัดเวทีคืนข้อมูล และสรุปข้อมูลของเครือข่ายครั้งที่ 3 จัดขึ้นวันที่ 6 เมษายน 2553 โดยเป็นการจัดรวมทั้ง 4 ตำบล ณ สถานีอนามัยบ้านยายดา ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เพื่อให้ชุมชนร่วมกันตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน มีผู้เข้าร่วมเวทีประชุม ทั้งสิ้น 51 คน กระบวนการในเวทีเริ่มจากผู้วิจัยได้ชี้แจงโครงการ วัตถุประสงค์ของการทำงานวิจัย รวมทั้งเปิดโอกาสให้ทีมวิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการรวมเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัด ระยอง จากนั้นผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลทั้ง 4 พื้นที่ผ่านเครื่องฉายเพื่อให้ ผู้เข้าร่วมประชุม ได้เห็นข้อมูลร่วมกัน ซึ่งจากผลการประชุมผู้เข้าร่วมประชุมให้ให้รายละเอียด เพิ่มเติมในบางประเด็น อาทิเช่น ชื่อบุคคลที่เป็นผู้รู้ในชุมชน เพิ่มเติมสถานที่สำคัญของชุมชน และได้มีการเสนอแนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายท่องเที่ยวเพิ่มเติมจากการวิเคราะห์แนวทางการ ดำเนินงานในการศึกษาดูงาน ดังนี้

แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

1) จัดตั้งผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ของเครือข่าย เป็นการเตรียมการในเบื้องต้น เพื่อประสานการทำงาน of เครือข่าย จึงควรมีการจัดตั้งผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ให้ชัดเจน รวมทั้งสร้างคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยประสานงานเพื่อให้เรียนรู้งานของพื้นที่และเครือข่ายท่องเที่ยว โดยแต่ละตำบลได้เสนอรายชื่อผู้ประสานงานดังนี้

ผู้ประสานงานเครือข่ายท่องเที่ยวตำบลตะพง ได้แก่ นายอำนาจ อ่างศิลา นางบุญชิ้น โพธิ์แก้ว นายสันทัด โพธิ์แก้ว นายมานัด โพธิ์แก้ว และนายพัลลภ สุวรรณราย

ผู้ประสานงานเครือข่ายท่องเที่ยวตำบลบ้านแลง ได้แก่ นางสาวศร ศิริภักดี นายจำลอง วงษ์อิสระ และนางสิริรัตน์ ขาวนวล

ผู้ประสานงานเครือข่ายท่องเที่ยวตำบลบางบุตร ได้แก่ นายประจวบ จำเนียรศรี นายบรรยงค์ ถนอมมิตร

ผู้ประสานงานเครือข่ายท่องเที่ยวตำบลหนองตะพาน ได้แก่ นายปัญญา สุขสว่าง สมชาย วิเศษแสง และนางสาวพนาวรรณ โพธิ์สูงเนิน

2) จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย โดยกำหนดเป็นทุก 3 เดือน 6 เดือน หรือตามสถานการณ์ที่จำเป็นต้องมีการนัดประชุมเร่งด่วน โดยให้แจ้งผ่านผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่

3) สร้างบุคลากรรุ่นต่อไป เพื่อให้เข้ามาเรียนรู้งานในการจัดท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่ง ถ้าหากมีการจัดท่องเที่ยวเชื่อมโยงเส้นทางในเครือข่าย ต้องมีการใช้บุคลากรที่มีความรู้และสามารถ

จัดการงานด้านการท่องเที่ยวได้ โดยอาจจะดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนในพื้นที่ และสร้างงานให้ลูกหลานกลับมาทำงานในท้องถิ่น

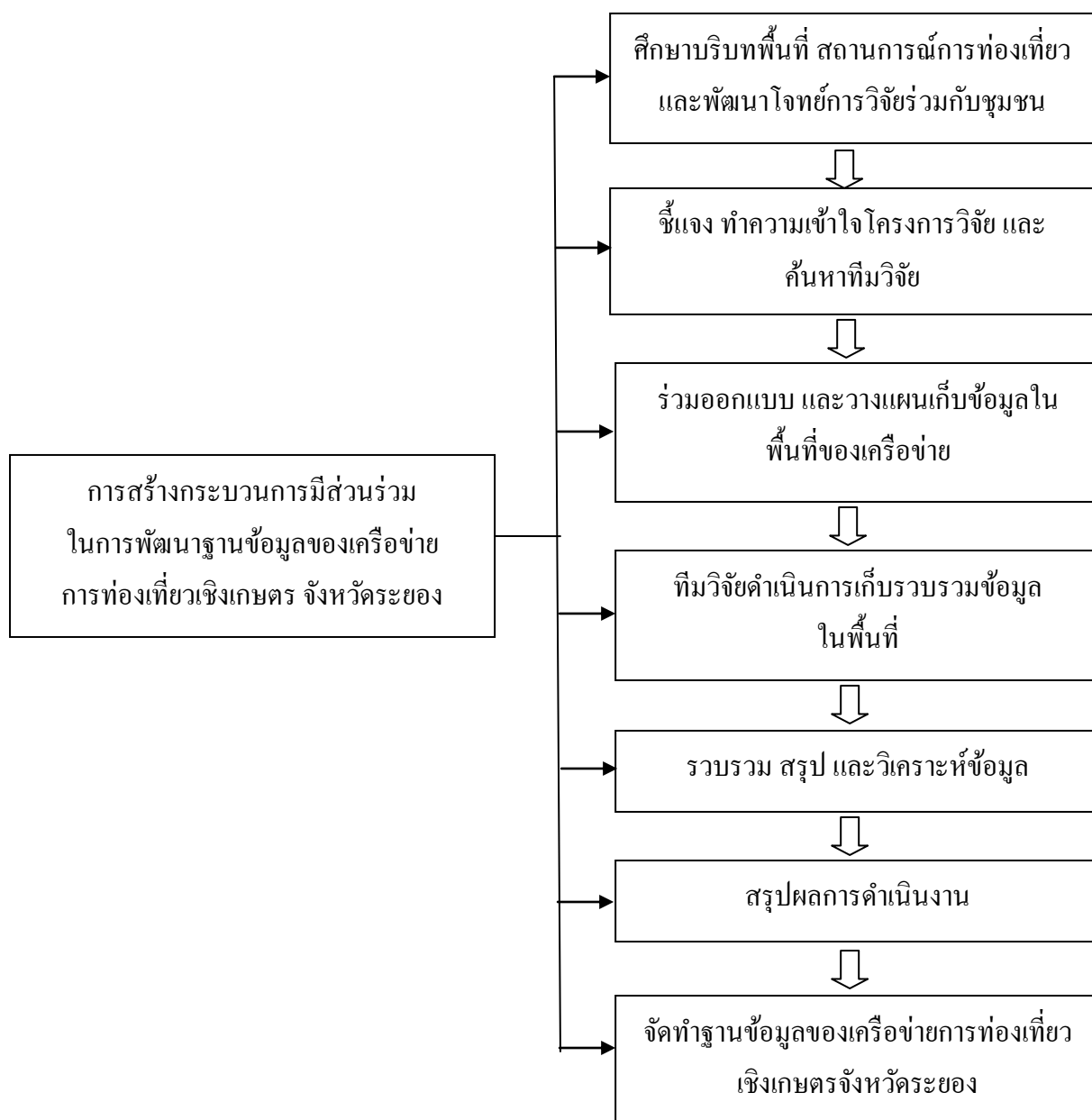
4.1.7 การจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

หลังจากทีมวิจัยใน 4 พื้นที่ ได้เก็บรวบรวมข้อมูล สรุปข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมในการออกแบบการจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวโดยจัด 1 ครั้งในวันที่ 18 กรกฎาคม 2553 โดยให้ทีมวิจัยร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการออกแบบและจัดทำฐานข้อมูลที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ซึ่งจากการระดมความคิดเห็นร่วมกัน ทีมวิจัยต้องการให้จัดทำฐานข้อมูลในรูปแบบเอกสาร และให้บันทึกข้อมูลเก็บไว้ในซีดีรอม เพื่อสะดวกในการแก้ไข เพิ่มเติมข้อมูลในการทำงานในอนาคต นอกจากนี้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นการจัดองค์ประกอบของฐานข้อมูล นักวิจัยเสนอให้จัดข้อมูลแยกตามพื้นที่ โดยแบ่งเป็น 4 ตำบล และใส่เนื้อหารายละเอียดตามประเด็นการศึกษาข้อมูล ที่ได้วางแผนร่วมกันในเวทีวางแผนเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้จัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในรูปแบบเอกสาร และเก็บข้อมูลในซีดีรอมตามความต้องการของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

4.1.8 ผลจากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง เน้นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย การค้นหาโจทย์การวิจัย การชี้แจงทำความเข้าใจ และค้นหาทีมวิจัยชุมชน การออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล การดำเนินงานเก็บข้อมูล รวมทั้งการสรุปข้อมูล ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจากการดำเนินงานทำบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการทำให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันในการทำงาน จนได้สมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้น จะเห็นได้จากก่อนดำเนินโครงการวิจัยเครือข่ายมีสมาชิกซึ่งเป็นแกนหลักของสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 6 คน แต่หลังจากโครงการวิจัยสิ้นสุดลง เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยองมีสมาชิกในเครือข่ายจำนวน 50 คน อีกทั้งได้มีการวางแผนการดำเนินงานของเครือข่าย โดยจัดตั้งผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ วางแผนการประชุมร่วมกันในทุก 3 เดือน หรือ 6 เดือน และร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งต่อไป สรุปได้ว่าการดำเนินโครงการวิจัยโดยใช้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยที่เริ่มจากชุมชน สนับสนุนให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยร่วมกันวางแผน ดำเนินการจนบรรลุวัตถุประสงค์ รวมทั้งร่วมรับผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งจากการดำเนินโครงการวิจัยจนสิ้นสุดกระบวนการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย คนในชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่ ในการพัฒนาโครงการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

จากการศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการ
ท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง สามารถสรุปการสร้างกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้ดัง
ภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แสดงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูล
ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

4.2 ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

จากการศึกษาวิจัย ได้มีการรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นการประมวลข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากการรวบรวมของทีมวิจัยในเครือข่ายท่องเที่ยว ซึ่งจากการดำเนินการสามารถสรุปรายละเอียดของฐานข้อมูลแยกตามพื้นที่ 4 ตำบล ดังนี้

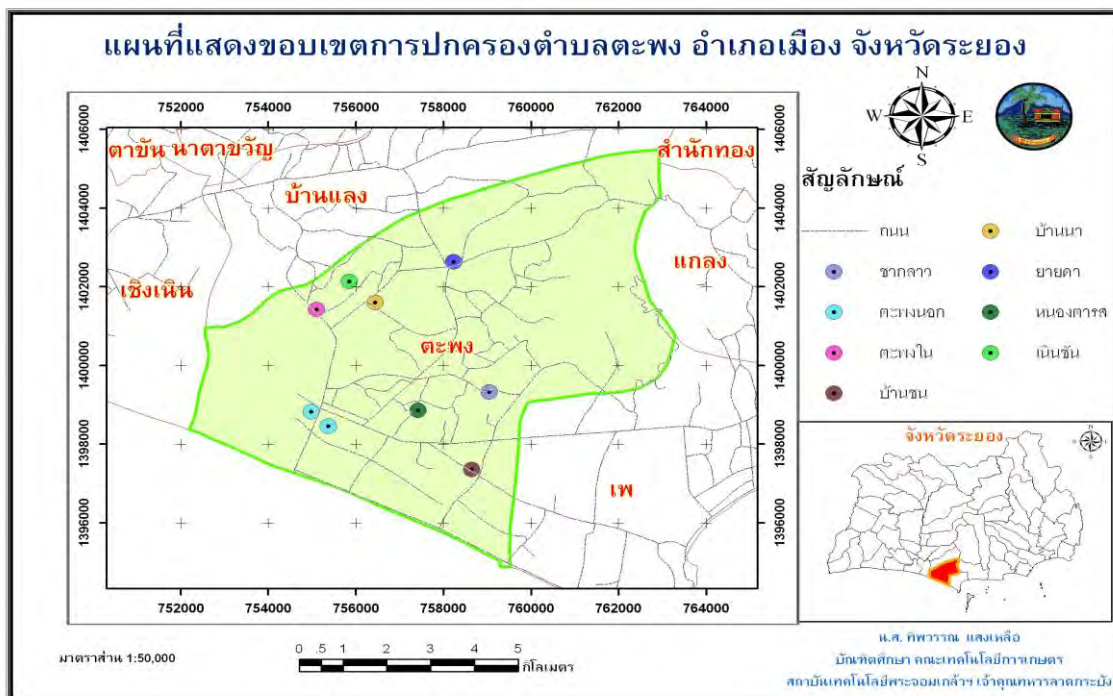
4.2.1 ตำบลตะพง

4.2.1.1 สภาพทั่วไป

1. ที่ตั้ง-อาณาเขต

ตำบลตะพงตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีเนื้อที่ประมาณ 55.93 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 34,955 ไร่ โดยมีพื้นที่การเกษตร 15,850 ไร่

ทิศเหนือ	อาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลบ้านแลง
ทิศใต้	อาณาเขตติดต่อกับ	ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	อาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลเพ และตำบลกะเจ็ด
ทิศตะวันตก	อาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลเชิงเนิน

ภาพที่ 4.2 แผนที่เขตตำบลตะพง

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอนลูกฟูกมีภูเขาอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของตำบล มีชื่อเรียกว่า เขาขยายดา และเขาพระบาท ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของคลองหลายสาย อาทิเช่น คลองตะพง คลองขยายดา คลองตะเคียน เป็นต้น คลองเหล่านี้ไหลมาจากภูเขา

ผ่านตำบลตะพงลงสู่ทิวเขาได้ติดกับทะเลอ่าวไทย เป็นชายหาดที่สวยงาม (หาดแม่รำพึง) นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดระยอง และของภาคตะวันออก

ตำบลตะพงมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 16 หมู่บ้าน และอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 16 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านตะพงใน หมู่ที่ 2 บ้านเนินชัน หมู่ที่ 3 บ้านยายดา หมู่ที่ 4 บ้านตะพง หมู่ที่ 5 บ้านชัน หมู่ที่ 6 บ้านเนินเสาธง หมู่ที่ 7 บ้านชากลาว หมู่ที่ 8 บ้านนา หมู่ที่ 9 บ้านตะพงนอก หมู่ที่ 10 บ้านป่าคั่น หมู่ที่ 11 บ้านศาลเจ้า หมู่ที่ 12 บ้านหนองตารส หมู่ที่ 13 บ้านในบ้าน หมู่ที่ 14 บ้านบ่อหิน หมู่ที่ 15 บ้านห้วยมะเฟือง และ หมู่ที่ 16 บ้านตะกาด

หมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดชายทะเล จำนวน 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 บ้านตะพง หมู่ที่ 5 บ้านชัน หมู่ที่ 9 บ้านตะพงนอก และหมู่ที่ 10 บ้านป่าคั่น

3. ประชากร

ตำบลตะพงมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 17,746 คน แยกเป็นชาย 8,860 คน หญิง 8,886 คน มีจำนวนครัวเรือน 7,879 ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย 315.43 คน/ตารางกิโลเมตร

4.2.1.2 สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม

1. อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลตะพงประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพรองลงมา คือ ค้าขาย รับราชการ พนักงานโรงงาน โดยประมาณดังนี้

-	ทำสวน	47 %
-	ค้าขาย	30 %
-	การประมง	13 %
-	รับราชการ	3 %
-	ทำไร่	1 %
-	ทำนา	1 %
-	อื่นๆ	5 %

2. การศึกษา

ตำบลตะพงมีโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง คือ โรงเรียนวัดตะพงนอก, โรงเรียนวัดช้างชนศิริราษฎร์บำรุง โรงเรียนบ้านเนินเสาธง โรงเรียนวัดยายดา และมีโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัดตะพงนอก

นอกจากนี้ยังมีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 3 แห่ง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 2 แห่ง ห้องสมุดประจำตำบล 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 5 แห่ง

3. สถาบันและองค์การทางศาสนา

มีวัด / สำนักสงฆ์ 4 แห่ง คือ วัดตะพงนอก วัดตะพงใน วัดช้างชนศิริราษฎร์ บำรุง วิทยายดา และมีศาลเจ้า 4 แห่ง

4. เส้นทางคมนาคม

ตำบลตะพงมีถนนสายหลักคือ ถนนสุขุมวิท ผ่านกลางตำบล และอยู่ระหว่าง หมู่บ้านต่าง ๆ มีถนนภายในหมู่บ้านเชื่อมติดต่อกับถนนสุขุมวิททุกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีเส้นทางอื่น อีกหลายสาย อาทิเช่น

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3142 เชื่อมระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) กับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3139 เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างตำบลตะพงกับตำบล บ้านแลง ลักษณะเป็นถนน ลาดยางขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย

- ทางหลวงท้องถิ่นสายตะพงใน - หวังลึก เป็นถนนที่ตัดผ่านทางตอนเหนือ ของตำบลเชื่อมระหว่างทางหลวงแผ่นดินกับทางหลวงในท้องถิ่นสายสุขุมวิท - ยายดา - วังแดง ลักษณะเป็นถนนลาดยางขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย

- ทางหลวงท้องถิ่นสายสุขุมวิท - ยายดา - วังแดง เป็นถนนแยกจากทางหลวง แผ่นดินหมายเลข 3 ในหมู่ที่ 6 ตัดขึ้นไปทางเหนือเชื่อมกับทางหลวงท้องถิ่นสายตะพงใน - หวังลึก ในหมู่ที่ 3 และเลยขึ้นไปเชื่อมกับถนนสายหลักของตำบลบ้านแลง ลักษณะเป็นถนนลาดยางขนาด กว้าง 6 เมตร ตลอดสาย

- ถนนท้องถิ่นสายเลียบชายหาดแม่รำพึง เป็นถนนที่แยกจากทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3 ตรงวัดตะพงนอกตัดตรงสู่ชายฝั่งทะเลแล้วเลียบชายฝั่งทะเลไปเชื่อมติดต่อกับตำบลเพ ลักษณะเป็นถนนลาดยาง ขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย

นอกจากนี้ยังมีถนนโครงข่ายที่เชื่อมถนนเหล่านี้เข้าด้วยกัน เพื่อใช้เป็นเส้นทาง สัญจรระหว่างหมู่บ้านและชนผลผลิตทางการเกษตรออกสู่ตลาด มีประมาณ 233 สาย โดยเป็น ถนนลาดยาง 44 สาย ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 65 สาย และถนนลูกรัง 129 สาย

5. แหล่งน้ำธรรมชาติ

- น้ำ, ลำห้วย จำนวน 11 สาย
- บึง, หนองน้ำ และอื่น ๆ 14 สาย

6. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ฝาย / ทำนบ 13 แห่ง
- บ่อน้ำตื้น 2,523 แห่ง
- บ่อโยก 61 แห่ง
- สระน้ำ 15 แห่ง

4.2.1.3 สภาพเกษตรกรรม

1. พืชเศรษฐกิจ

ประชาชนในตำบลตะพงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญดังนี้

- ผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด มะม่วง มะพร้าว เป็นต้น ส่วนมากปลูกในหมู่ที่ 1, 2, 3, 6, 7 และ 8 นับเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างสูง โดยให้ผลผลิตในช่วงเดือนเมษายน – มิถุนายน ของทุกปี สำหรับการเพาะปลูกนั้นเป็นการปลูกเพื่อจำหน่ายทั้งในท้องถิ่นและส่งจำหน่ายทั่วประเทศ รวมทั้งมีการส่งออกขายต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น ทุเรียนซึ่งนำมาแปรรูปเป็นทุเรียนทอดจนกลายเป็นสินค้าและของฝากที่เลื่องชื่อ
- พืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ยังมีการปลูกบ้างในหมู่ที่ 6 และ 7 การปลูกนั้นเพื่อจำหน่ายภายในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียง
- ยางพารา ปลูกมากในหมู่ที่ 2, 3, 6, 7 และ 10 ปลูกเพื่อจำหน่ายในรูปของยางแผ่น
- ข้าว มีการปลูกบางหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ปลูกเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว ในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพในการผลิต

2. การประมง

เป็นการทำประมงขนาดเล็กส่วนมากหมู่ที่ 5, 9 และ 10 เป็นลักษณะการทำประมงเพื่อการค้า โดยส่งขายที่ตลาดกลางผลไม้ตะพง และร้านอาหารตามชายหาด

3. การเลี้ยงสัตว์

เป็นการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ เช่น วัวเนื้อ ไก่เนื้อ หมู การเลี้ยงมีกระจายอยู่ทั่วตำบล ส่วนมากเลี้ยงโดยเป็นคู่สัญญากับบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ยกเว้นโคเนื้อ

ส่วนการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในปัจจุบันประสบปัญหาขาดทุน เนื่องจากการลงทุนสูง และดูแลรักษายากทำให้ไม่เป็นที่นิยมเลี้ยง จึงมีเพียงไม่กี่ราย

4.2.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบลตะพงมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติน้อยมาก ส่วนมากจะเป็นพวกทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ซึ่งมีหาดแม่รำพึงเป็นชายหาดที่สวยงามมีสภาพแวดล้อมดี และยังมีความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมี ป่าชุมชนบ้านยายดา มีพื้นที่ประมาณ 20,000 ไร่ ได้มีการตั้งกลุ่มเพื่อดูแลป่าชุมชนในปี 2547 โดยได้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครพิทักษ์ป่าที่วัดเขาพระบาท โดยรวบรวมทุกตำบลที่อยู่รอบบริเวณเขายายดา ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ทหารรักษาพระองค์และเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นผู้ฝึกอบรมให้ ซึ่งในป่าชุมชนจะมีพืชพรรณ สัตว์ป่า และฝ่ายชะลอน้ำ ได้รับการสนับสนุนจากเครือซีเมนต์ไทย ทำฝายร่วมกับชุมชนสร้างแล้วเสร็จประมาณ 800 ตัว รวมทั้งการสร้างสวนสมุนไพรเขายายดา

4.2.1.5 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านยายดา

หมู่บ้านยายดาเป็นเกาะเล็กๆ มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่กี่ครัวเรือน มีครอบครัวหนึ่งชื่อ ตาหม่องไร่ และยายรำพึง มีบุตรสาวหนึ่งคนชื่อ มะยม โดย เป็นสาวสวยในพื้นที่บ้านแห่งนี้ ตาหม่องไร่ ออกไปค้าขายทางเรือตามหัวเมืองต่างๆ จนพบกับพ่อค้าชาวจีน จึงยกลูกสาวให้กับพ่อค้าชาวจีน และได้न्छหมายให้จัดขบวนขันหมากตามมา แต่พอตาหม่องไร่กลับมาถึงบ้านก็พบว่า ยายรำพึงได้ยกลูกสาวให้กับเจ้าหัวเมืองที่อยู่ใกล้บ้าน จึงเกิดการทะเลาะกันระหว่างตาและยายทุกวัน ซึ่งเป็นที่มาของการทะเลาะ ภาษาพื้นบ้าน เรียกว่า “ค่ากัน” จนเป็นที่มาของเขายายดา ส่วนพ่อค้าชาวจีนก็จัดขบวนขันหมากมากับเรือสำเภา แต่เกิดอุบัติเหตุเรือสำเภาชนก้อนหินทำให้เรือพลิกคว่ำ ตาหม่องไร่ได้นำช่างมาลูดเรือ แต่ไม่สามารถจะลูดขึ้นมาได้ ซึ่งต่อมาจึงเรียกกันว่า เขาตะเกาคว่า หรือ เขาท่าลูด หรือ เขายายดา แล้วเพี้ยนมาเป็นเขายายดาทุกวันนี้

4.2.1.6 ทรัพยากรบุคคลของชุมชน

จากการรวบรวมข้อมูล โดยทีมวิจัย พบว่า ตำบลตะพงมีทรัพยากรบุคคลที่สำคัญดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงรายชื่อทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของตำบลตะพง

ทรัพยากรบุคคล	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ
ด้าน ขนาด แผน ไทย	1. นางทองหล่อ อ่างศิลา อายุ 67 ปี (อบรมขนาดแผนไทยจากบ้านคอน)	26/4 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	038 – 664391 082 – 7101704
	2. นางเล็ก สายแหว อายุ 59 ปี	หมู่ 11 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	081 – 0400307
	3. นายชวลิต มหาเขตต์ อายุ 44 ปี (อบรมขนาดแผนไทยจากบ้านคอน)	49/3 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	4. นางสมพร มหาเขตต์ อายุ 44 ปี (อบรมขนาดแผนไทยจากบ้านคอน)	49/3 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	5. นางสีเทา เดชอุดม อายุ 54 ปี	57/1 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	086 - 8408687
	6. นางจำเนียร วิเศษศรี อายุ 56 ปี (อบรมขนาดแผนไทยจากบ้านคอน)	76/2 หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	083 - 1162583

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ทรัพยากรบุคคล	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ
ด้านจักรสาร	1.นางประเสริฐ วงษ์วิเชียร อายุ 70 ปี (सानสาแหรก 6 มุม)	71/3 หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	2. นางยุพิน วงษ์วิเชียร อายุ 61 ปี (सानสาแหรก 6 มุม)	70 หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	3. นางโกสุม เชื้อบำรุง อายุ 54 ปี (สานสาแหรก 4 มุม)	43 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	4. นางสมัย เขตสกล อายุ 47 ปี (สานแข่ง /หรีว)	50/1 หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
การทำมุ้งคลุมถอยแก้ว	1. นางเฉลียว จิตต์ตรง (อบรมทำมุ้งคลุมถอยแก้วจาก กลุ่มแม่บ้านขยายคาพัฒนา)	146/4 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	086 - 8395966
การทำสละถอยแก้ว	1.นางบุษกร สุวรรณราช	88/8 หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 2100	
การทำมะม่วงทอง	1. นายวิสัย โพธิ์แก้ว	121/1 หมู่ 14 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	082 - 0773959
อาหารพื้นบ้าน -แกงหมูชะมวง -น้ำพริกกะปิ ผัก พื้นบ้าน -ต้มส้มผัก -แกงไก่มะเขือเมียด - แกงเลียงผักพื้นบ้าน	1.นางสมควร พิทักษ์ศิริ	30/1 หมู่.3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	2.นางสมร พิทักษ์ศิริ	30 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	3. นางวิรัตน์ ถนอมวงศ์	33/2 หมู่.3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	038-645066
	4.นางปทุม มณีรัตน์	59/1 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
ขนมพื้นบ้าน -ขนมมัดใต้ -ขนมเล็บมือ -ข้าวเหนียวหัวหงอก - คำข้าวเม่า	1.นางสุรินทร์ โฉมศิริ	42/1 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	2.นางสาววิภา นิยมการ	152/2 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	
	3.นางวาริ เจริญแสง	43/6 หมู่ 3 ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	089-0784085

4.2.1.7 วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน

1. ทำบุญข้าวหลาม ในเดือนธันวาคม – มกราคม จะเป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าว หลังจากที่ชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว พอถึงเดือนกุมภาพันธ์ หรือชาวบ้านเรียกว่าเดือน 3 กลางเดือนของทุกปีจะมีการทำบุญข้าวใหม่ ชาวบ้านเรียกว่าทำบุญข้าวหลาม สำหรับสถานที่ที่จะทำบุญข้าวหลามนั้น จะทำตามศาลาในชุมชนจะทำทุกศาลาไปสิ้นสุดที่วัด

2. ทำบุญสลากภัตร เริ่มทำปลายเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนมิถุนายนของทุกปี ขึ้นอยู่กับผลไม้มะม่วงจะให้ผลผลิตช้าหรือเร็ว การทำบุญสลากภัตรไม่มีพิธีอะไรมากมายเพียงแค่เจ้าอาวาสกำหนดวันทำบุญ เช่น กำหนดวันที่ 1 มิถุนายน ในช่วงเย็นพระภิกษุสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์เย็น ในช่วงเช้าวันที่ 2 มิถุนายน เป็นวันทำบุญเช้า ชาวบ้านจะนำผลไม้ไปทำบุญที่วัด

3. ลอยกระทง จัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ช่วงเช้าจะทำบุญที่วัด พอตอนกลางคืนจะไปงานลอยกระทง บางวัดจะจัดประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทง รำวง ส่วนกระทงจะไปซื้อที่วัดหรือทำไปเองก็ได้

4. สงกรานต์บ้านยายดา เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน ของทุกปี โดยจะจัดขึ้นในหมู่บ้านของแต่ละหมู่ สถานที่จัดงานใช้ศาลาภายในหมู่บ้าน โดยมีการละเล่นพื้นบ้านชาวบ้านจะช่วยกันคิดว่าใครมีอะไรก็นำมาเล่นกัน แต่ในสมัยโบราณจะเล่นกัน 7 วัน 7 คืน แต่สมัยนี้เล่น 3 - 4 วัน เพราะว่ามีมีการแยกชุมชนออกมาหลายหมู่ การเล่นสงกรานต์ 3 - 4 วันเนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นผู้กำหนดวันทำบุญพระทรายน้ำไหล ยกตัวอย่าง วันที่ 18 เมษายน สวดมนต์เย็น เช้าวันที่ 19 เมษายน ทำบุญใส่บาตรเป็นเสร็จงานสงกรานต์ของศาลานั้น ที่ทำอย่างนี้เพราะว่ามีหลายศาลา และวันสุดท้ายของสงกรานต์ก็จะมารวมกันที่วัดยายดา เป็นวันที่ 30 เมษายน ทุก ๆ ศาลาก็จะนำเงินที่จัดงานไปทอดผ้าป่าร่วมกัน ส่วนในสมัยจะมีเตรียมการไว้ล่วงหน้า เช่น ลีข้าว ซ้อมข้าว หาบน้ำใส่ตุ้ม ทำความสะอาดบ้าน พอถึงสงกรานต์คนในหมู่บ้านจะออกมาเล่นสงกรานต์ตั้งแต่เช้า ส่วนการละเล่นสมัยนั้นมีมากมาย เช่น

1) **สระบัว** จะเล่นเป็นคู่ โดยมีท่าเล่นต่าง ๆ ได้แก่ อีลื้อ อีจับปลา อีไหว้ อีวัว อีไหว้อีค้อ อีอก อีถักผ้า อีบิดใหญ่ อีหัวเข่า อีบิดน้อย อีตาตุ้ม อีแก้งกระทะ อีหกข้ามหัว อียิงโทน ท่าการเล่นสระบัวแต่ละท่ามีเป้าหมายคือให้ลูกสระบัวลื้อ ไปถึงลูกสระบัวที่ตั้งอยู่ของฝ่ายตรงข้าม ระหว่างที่เล่นท่าต่าง ๆ จะมีกติกาที่แตกต่างกันไป เช่น มี “ตั้งตาย” หมายถึง ถ้ามีผู้เล่นในทีมไม่สามารถเล่นทำนั้น ๆ ได้ ต้องมีคนในทีมเล่นแทน และในระหว่างที่เล่นผิดกติกาหรือตาย (เรียกว่า “เนา”) อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องลูกมาเล่นแทนฝ่ายที่เนา โดยเริ่มจากท่าที่ 1 และถ้าเล่นไปแล้วเนาก็ต้องหยุดเล่น แต่ละฝ่ายที่เนาทำไหนด ถ้าได้กลับมาเล่นต้องเล่นต่อจากท่าที่เนาทิ้งไว้จนจบเกม ฝ่ายไหนเล่นถึงท่าสุดท้ายก่อนฝ่ายนั้นชนะ

ภาพที่ 4.3 แสดงการละเล่นสะบ้า

2) ลูกช่วงร้าว_ การเล่นลูกช่วงร้าวจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก เป็นชายข้างหนึ่ง กลุ่มสองเป็นหญิง ยืนอยู่อีกข้างหนึ่ง ส่วนวิธีการเล่นนั้น ใช้ผ้าขาวม้า 2 ผืน ผืนแรกปั่นผ้าขาวม้าให้กลมแข็ง แล้วใช้ผ้าขาวม้าอีกผืนมาห่อมัดให้แข็งและมีหางจะสะดวกในการเล่น เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จแล้ว จึงเริ่มเล่น โดยแบ่งกลุ่มหญิง ชาย อยู่คนละกลุ่มกัน แล้วผู้ชายจะเป็นฝ่ายขว้างผ้าขาวม้าให้สาวที่ตนจะร้าวด้วย ถ้าขว้างผ้าไม่ถูกใครก็เป็นหน้าที่ฝ่ายหญิงจะขว้างผ้ามาที่ฝ่ายชาย ถ้าถูกใครคนนั้นจะต้องออกมาร้าว

ภาพที่ 4.4 แสดงการละเล่นลูกช่วงร้าว

3) ตีตุ้มซ้อน การเล่นตีตุ้มซ้อนนั้น จะชวนกันมานั่งล้อมวง แล้วใช้ผ้าขาวม้า 1 ผืนบิดให้เป็นเกลียวแข็งพอประมาณ พอเริ่มเล่นจะให้ชายหรือหญิงก็ได้ 1 คน เดินถือผ้าแอบไว้ข้างหลัง ถ้าอยากจะตีใครให้อาวางไว้ข้างหลังไม่ให้รู้ตัว และห้ามคนที่นั่งล้อมวงหันมามองข้างหลัง เมื่อวางผ้าไว้แล้ว จะต้องเดินให้รอบจนถึงถ้ำแล้วหยิบผ้าตีกัน ถ้าผู้ถูกตีไม่รับแล้วลุกขึ้นก็จะตี

จนกว่าจะถูกลูก พ่อลูกแล้วให้วิ่งไปรอบวง ขณะที่วิ่งผู้วิ่งจะต้องมองดูว่าเราจะนั่งซ้อนใคร ถ้าเราวิ่งมาซ้อนผู้หญิงโดยผู้หญิงไม่รู้ตัว ผู้หญิงก็จะถูกตีกันจนกว่าจะลุกขึ้นวิ่งไปซ้อนคนอื่น

ภาพที่ 4.5 แสดงการเล่นเกมตีตมซ้อน

5. ทำขวัญข้าว ในการทำขวัญข้าวนี้สิ่งของที่ต้องเตรียม ได้แก่ ข้าวตอก ดอกไม้ แป้งหอม เงิน ทอง นาก ขนมห่มขาว ขนมห่มแดง เงิน 13 บาท

6. ทำบุญกระยาสาธิต ในการทำบุญกระยาสาธิตจะทำในเดือนสิบ ในสมัยก่อนจะนิยมทำกระยาสาธิตกันเอง โดยเตรียมของหลายอย่าง เช่น ข้าวตอก กระบะ ถั่ว งา กล้วย แปะแซ นำส่วนผสมที่เตรียมมาคั่วให้สุกแล้วนำมาผสมกัน โดยในการผสมต้องใช้น้ำกะทิ น้ำตาล

วิธีทำ ตั้งกระทะ แล้วนำกะทิเทใส่ ตามด้วยน้ำตาล แล้วเคี่ยวได้ได้ที่ จึงนำส่วนผสมใส่ลงไปคนให้ตลอดเวลาจนกว่าจะแห้ง แต่อย่าให้แข็งจนเกินไป

4.2.1.8 กลุ่ม องค์กร สถานที่สำคัญ และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

1. ในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มหีดฟาง พิพิธภัณฑ์ของเก่าวัดยายดา สลิงเขายายดา
2. พื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ ตลาดผลไม้ตะพง รอยพระบาทบ้านแดง พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำหาดแม่รำพึง เกาะเสม็ด อุทยานริย์สุนทรภู่ สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพ

จากการรวบรวมข้อมูลตำบลตะพง สามารถสรุปเป็นปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลตะพงได้ ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลตะพง

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
การผลิตทางการเกษตร												
1. ปลูกมันสำปะหลัง	██											
2. ตัดยางพารา	██											
3. เก็บผลผลิต เช่น ทุเรียน มังคุด เงาะ ฯลฯ		██	██	██	██	██						
4. การท่องเที่ยวเชิง การเกษตร			██	██	██	██						
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม												
1. ทำขวัญข้าว	██	██										
2. ทำบุญข้าวหลาม												██
3. สงกรานต์				██								
4. ทำบุญสลากภัต					██							
5. ลอยกระทง										██		
6. ทำบุญกระยาสารท									██			

4.2.2 ตำบลบ้านแลง

4.2.2.1 สภาพทั่วไป

1. ที่ตั้ง – อาณาเขต

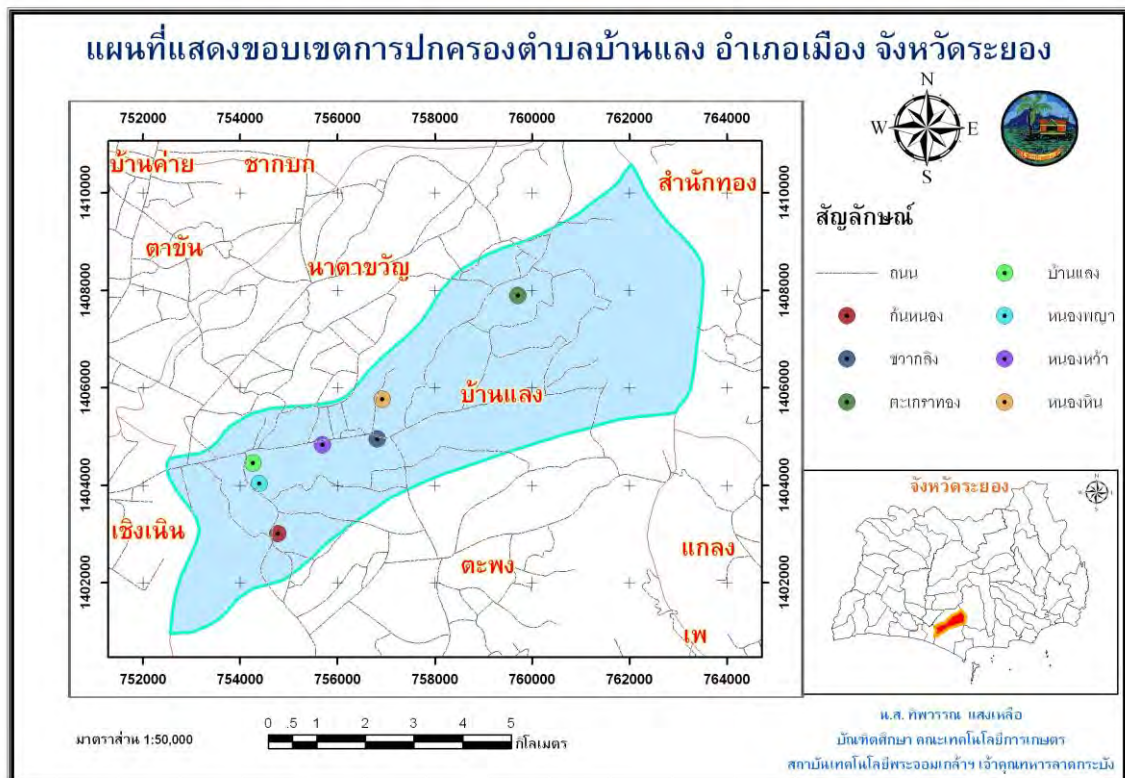
ตำบลบ้านแลง เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ตั้งอยู่ห่างเทศบาลเมืองระยอง ประมาณ 6 กิโลเมตร ตำบลบ้านแลงมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 19,170 ไร่ หรือ 30.67 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านแลง หมู่ที่ 2 บ้านก้นหนอง หมู่ที่ 3 บ้านหนองพญา หมู่ที่ 4 บ้านขวากลิง หมู่ที่ 5 บ้านหนองหว้า หมู่ที่ 6 บ้านตระเกราทอง หมู่ที่ 7 บ้านหนองหิน โดยมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ อาณาเขตติดต่อกับตำบลนาตาขวัญ อำเภอเมืองระยอง

ทิศใต้ อาณาเขตติดต่อกับตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง

ทิศตะวันออก อาณาเขตติดต่อกับตำบลกะเจ็ด อำเภอเมืองระยอง

ทิศตะวันตก อณาเขตติดต่อกับตำบลเชิงเนิน อำเภอเมืองระยอง

ภาพที่ 4.6 แสดงแผนที่เขตตำบลบ้านแลง

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลบ้านแลง มีที่ราบลุ่มอยู่ทางทิศตะวันตก และมีเทือกเขาอยู่ทางทิศตะวันออกส่วนบริเวณตอนกลางระหว่างที่ราบลุ่มและภูเขานั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนลูกฟูกมีที่ราบสลับอยู่บ้าง ตำบลบ้านแลงมีลำคลองหลายสาย ซึ่งต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาทางด้านทิศตะวันออกไหลผ่านพื้นที่ตอนกลางของตำบล ในแนวตะวันออกไปตะวันตก คลองสำคัญได้แก่ คลองขวากลิง และคลองบ้านแลง เป็นต้น

3. ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของตำบลบ้านแลง เป็นแบบฝนเมืองร้อน เฉพาะฤดู (Tropical Savannah Climate) แบ่งเป็น 2 ฤดูใหญ่ๆ คือ ฤดูฝน 6 เดือน ซึ่งตรงกับช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ฤดูแล้ง แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ฤดูหนาวกินเวลา 3 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึง มกราคม และฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี 28 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 32.8 องศาเซลเซียสและอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด 24.6 องศาเซลเซียสปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปีละประมาณ 1,441.9 มิลลิเมตร

4. สมรรถนะดิน

พื้นที่ตำบลบ้านแลงประมาณร้อยละ 55 ได้แก่ พื้นที่ตอนกลางของตำบลเป็นดินลิกเนื้อดินละเอียดมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ หรือต่ำ แต่สามารถใช้ปลูกพืชไร่หรือผลไม้ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยางพาราด้วย แต่จำเป็นต้องมีการใช้ปุ๋ยในปริมาณที่เหมาะสม และมีมาตรการในการอนุรักษ์ดินที่ถูกต้อง ส่วนพื้นที่อีกประมาณ ร้อยละ 20 ได้แก่บริเวณทิศตะวันตกของตำบลเป็นดินลิกเนื้อละเอียดปานกลาง หรือค่อนข้างเป็นทราย มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงต่ำ ดินเหมาะสำหรับปลูกข้าวในฤดูฝน ถ้ามีการชลประทานในฤดูแล้งสามารถทำนาปรังได้รวมทั้งใช้ปลูกพืชผักหรือพืชไร่อื่นๆ ได้ แต่ต้องมีการใช้ปุ๋ยในอัตราที่เหมาะสม ควรมีการชลประทานและคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่ดีมาปลูก และพื้นที่ประมาณร้อยละ 25 ได้แก่ บริเวณด้านทิศตะวันออกของตำบลดินเป็นดินตื้นถึงลิกไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เพาะปลูก ควรจัดเป็นพื้นที่ป่าไม้ หรือสงวนไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

5. จำนวนประชากรและขนาดครัวเรือน

ประชากรในตำบลบ้านแลง ในปี 2552 มีจำนวน 6,711 คน แบ่งเป็น ชาย 3,259 คน หญิง 3,452 คน จำนวนครัวเรือนในตำบลบ้านแลง มีทั้งสิ้น 2,132 ครัวเรือน ขนาดครัวเรือนเท่ากับ 3.27 คน/ครัวเรือน โดยได้จัดแบ่งจำนวนครัวเรือนและประชากรตามหมู่บ้าน ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรของตำบลบ้านแลง

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)
1. บ้านแลง	565	627	409	1,192
2. บ้านก้นหนอง	345	371	212	716
3. บ้านหนองพญา	193	228	138	421
4. บ้านขวากลิ่ง	614	613	392	1,227
5. บ้านหนองหว้า	470	527	308	997
6. บ้านตะเกราทอง	651	682	402	1,333
7. บ้านหนองหิน	421	404	271	825
รวม	3,259	3,452	2,132	6,711

4.2.2.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

1. อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด เป็นต้น รองลงไปได้แก่ อาชีพรับจ้างและค้าขาย

2. การศึกษา

มีโรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านแลง, โรงเรียนบ้านตระแกราทอง, โรงเรียนระยองปัญญาคุณ มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านแลง และโรงเรียนระยองปัญญาคุณ

3. สถาบันและองค์การทางศาสนา

มีวัด / สำนักสงฆ์ 4 แห่ง คือ วัดบ้านแลง วัดตรีมิตรประดิษฐาราม วัดเขาพระบาท วัดจุฬามณี และมีศาลเจ้า 1 แห่ง โบสถ์ 2 แห่ง

4.2.2.3 การบริการพื้นฐาน

1. การคมนาคม

เส้นทางคมนาคมสำคัญเป็นถนนเชื่อมระหว่างตำบล จำนวน 3 สาย เป็นถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ประมาณ 20 สาย

2. แหล่งน้ำธรรมชาติ

-	ลำน้ำ, ลำห้วย จำนวน	1	สาย
-	บึง, หนองน้ำ และอื่น ๆ	1	สาย

3. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

-	ฝาย / ทานบ	3	แห่ง
-	บ่อน้ำตื้น	1,070	แห่ง
-	บ่อโยก	9	แห่ง

4.2.2.2 สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม

1. อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด เป็นต้น รองลงไปได้แก่ อาชีพรับจ้างและค้าขาย

2. การศึกษา

มีโรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านแลง โรงเรียนบ้านตระแกราทอง โรงเรียนระยองปัญญาคุณ มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนชุมชนวัดบ้านแลง และโรงเรียนระยองปัญญาคุณ

3. สถาบันและองค์การทางศาสนา

มีวัด / สำนักสงฆ์ 4 แห่ง คือ วัดบ้านแลง วัดตรีมิตรประดิษฐาราม วัดเขาพระบาท วัดจุฬามณี และมีศาลเจ้า 1 แห่ง โบสถ์ 2 แห่ง

4. เส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมสำคัญเป็นถนนเชื่อมระหว่างตำบล จำนวน 3 สาย เป็นถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ประมาณ 20 สาย

5. แหล่งน้ำธรรมชาติ

-	ลำน้ำ, ลำห้วย จำนวน	1	สาย
-	บึง, หนองน้ำ และอื่น ๆ	1	สาย

6. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

-	ฝาย/ ทำนบ	3	แห่ง
-	บ่อน้ำตื้น	1,070	แห่ง
-	บ่อโยก	9	แห่ง

4.2.2.3 ความเป็นมาของบ้านแลง

จากการบอกเล่าต่อกันมา ตำบลบ้านแลง สมัยก่อนนั้นในหมู่บ้านมีหินศิลาแลงเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า "บ้านแลง" และเมื่อยกฐานะเป็นตำบลจึงตั้งชื่อว่า "ตำบลบ้านแลง" ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชนบ้านแลง มีความอุดมสมบูรณ์ และมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก มีพื้นที่ติดต่อกัน 7 หมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีชื่อแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะของพื้นที่ ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านแลง ห่างจากตัวอำเภอเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ 15 กิโลเมตร ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยสันนิษฐาน “บ้านแลง” คงมาจากลักษณะพื้นที่ที่มีศิลาแลง หรือมีหินแลง เพราะในพื้นที่บริเวณบ้านแลงจะมีศิลาแลงหรือหินแลงปรากฏ ที่ราบน้ำท่วมขังสลับกับลูกเนิน บ้านแลงเป็นพื้นที่ราบลุ่มเชิงเขา ซึ่งข้อมูลที่ได้จากชุมชน เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า มีสภาพเหมาะสมต่อการทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ในบริเวณนี้จะมีศิลาแลงอยู่ทั่วไป แม้ในแผ่นดินก็สามารถขุดพบได้

หมู่ที่ 2 มีสภาพพื้นที่เป็นแอ่งน้ำขังตลอดปี มีความยาว 1 กิโลเมตร กว้างประมาณ 40 เมตร ผ่านเข้าสู่สิ้นสุดในกลางหมู่บ้าน มีชาวบ้านมาอาศัยตั้งแต่เริ่มแรก 50 หลังคาเรือน ชาวบ้านจึงได้เรียกและตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ก้นหนอง”

หมู่ที่ 3 บ้านหนองพญา มีสภาพพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งมีหนองน้ำขนาดใหญ่สำหรับการอุปโภคบริโภค และการพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนใหญ่เป็นสวน ปลูกสร้างบ้านถาวร ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านไม้มีใต้ถุน และบ้านครึ่งปูนครึ่ง

ไม้ ที่เรียกว่า “หนองพญา” เดิมเป็นหนองน้ำใหญ่และลึกมาก มีเนื้อที่ยาว 940 เมตร กว้างประมาณ 70 เมตร เดิมมีต้นไม้ประดู่ล้อมรอบหนอง

หมู่ที่ 4 บ้านขวากลิ่ง เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีลักษณะแหลมยาวขึ้น พุงขึ้นฟ้า ขึ้นเป็นดง เปรียบเสมือนขวากดกกลิง ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ขวากลิ่ง” ซึ่งในปัจจุบันไม่มีต้นไม้ชนิดนี้แล้ว

หมู่ที่ 5 บ้านหนองหว้า เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีหนองน้ำขนาดใหญ่ บริเวณขอบน้ำมีต้นหว้าใหญ่มาก เล่าต่อกันมาว่าขนาดของต้นหว้ามีขนาดใหญ่ประมาณ 4 คนโอบ จึงเป็นชื่อที่ใช้เรียกขานกันต่อมาว่า “บ้านหนองหว้า”

หมู่ที่ 6 บ้านตะเกราทอง แยกมาจากบ้านขวากลิ่ง ซึ่งบ้านตะเกราทองนี้มีต้นตะเกราใหญ่ต้นหนึ่ง ขนาด 3 – 4 คนโอบ อยู่กลางหมู่บ้าน ชาวบ้านเลยเรียกว่า “บ้านตะเกราทอง”

หมู่ที่ 7 บ้านหนองหิน เดิมเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านขวากลิ่งเช่นเดียวกับบ้านตะเกราทอง โดยข้อสันนิษฐานที่เรียกว่าหนองหิน เนื่องจากลักษณะของพื้นที่มีหินอยู่กลางหนองน้ำ จึงเรียกต่อ ๆ กันมาว่า “หนองหิน”

ชุมชนบ้านแลงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับด้านประวัติศาสตร์ สถานที่ที่บ่งบอกถึงพื้นเพของการสร้างชุมชน และเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนเป็นเวลาอันยาวนาน คือ วัดบ้านแลง ซึ่งวัดบ้านแลงได้รับการอนุญาตให้สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2285 มีความเก่าแก่ของวัด และมีการเปลี่ยนเจ้าอาวาสมาหลายรูป ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2305 ซึ่งเป็นช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา วัดบ้านแลงจึงเป็นจุดศูนย์กลางของประชาชน เดิมเป็นวัดแลง ตั้งขึ้นเป็นสำนักสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นไร่อ้อยของนายจันทร์ ซึ่งนายจันทร์ยกกรรมสิทธิ์ถวายเป็นสำนักสงฆ์ ตั้งอยู่ในหมู่ 1 ตำบลบ้านแลง อำเภอท่าประดู่ (เมืองระยอง) จังหวัดระยอง มีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ มีพระนาค หรือหลวงพ่อนาค เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้าง และได้ตั้งชื่อวัดให้สอดคล้องกับผู้ที่ถวายที่ดินว่า “วันจันทร์สุวรรณ โพธิ์ธาราม” ต่อมาคนนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า วัดแลง มีข้อสันนิษฐานว่า พื้นที่บริเวณนี้มีหินชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายกับลูกครึ่ง เกาะตัวแน่นมีความแข็งแรงมาก สามารถสกัดออกมาเป็นก้อน ๆ นำไปใช้ในงานก่อสร้างได้ ชาวบ้านเรียกหินชนิดนี้ว่า “หินแลง” ตามชื่อหิน เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อหมู่บ้าน แต่ในทางเอกสารราชการใช้คำว่า “วัดแลง” และไม่ทราบชื่อเดิมของผู้บริจาคที่ดินสำหรับวัดขาดหายไปตั้งแต่เมื่อไหร่ สิ่งก่อสร้างที่สำคัญ จัดเป็นโบราณวัตถุ โบราณสถาน มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ส่วนอุโบสถได้รับการบูรณะซ่อมแซมประมาณ สมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ.2454 ประปรังค์มีรูปทรงเดียวกับสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา

4.2.2.4 ทรัพยากรบุคคลในพื้นที่

จากการรวบรวมข้อมูลโดยทีมวิจัย พบว่า ตำบลบ้านแลงมีทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดงทรัพยากรบุคคลในตำบลบ้านแลง

ทรัพยากรบุคคล	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ
หมอต่อกะดุก	นายบุญมาก อัจฉาศัย (หมอปัก)	60 หมู่ 2 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	038 - 898326
หัตถกรรม	นางสัมฤทธิ์ พิภพไพบุลย์สุข	42/2 หมู่ 1 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	083 - 5895738
อาหารพื้นบ้าน แกงป่า, แกงหมูชะมวง	นางสิริรัตน์ ขาวนวล	10/1 หมู่ 3 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	089 - 2499526
ขนมพื้นบ้าน - ลอดช่องทำมือ - ข้าวเม่าสด - ขนมกั๊กเกลือ	นางทองศรี วงษ์อิสระ	7/1 หมู่ 5 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง 21000	

4.2.2.5 วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน

วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของตำบลบ้านแลง ได้แก่ การทำบุญปีใหม่ ทำบุญข้าวหลาม งานทำบุญปิดทองรอยพระพุทธรูปที่บ้านแลง ประเพณีสงกรานต์/แต่งกายย้อนยุค ทำบุญสลากภัต (ยกกระเจาด) งานทิ้งกระเจาด สารไทย (กวนกระยาสารไทย) ทำบุญส่ง (หลังออกพรรษา)

4.2.2.6 กลุ่ม องค์กร สถานที่สำคัญ และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

1. ในพื้นที่ ได้แก่ ป่าชุมชน อ่างเก็บน้ำบ้านแลง หนองน้ำท่ากะสาว สวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรผู้ใหญ่สมควรบ้านแลง รอยพระพุทธรูปที่บ้านแลง วัดบ้านแลง (พระปรารักษ์วัดแลง มะม่วง 200 ปี อุโบสถ 200 ปี หอไตร) กลุ่มปรับปรุงคุณภาพมังคุด กลุ่มปรับปรุงคุณภาพทุเรียน กลุ่มปรับปรุงคุณภาพลองกอง

2. พื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ ตลาดผลไม้ตะพง เขายายดา พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ หาดแม่รำพึง เกาะเสม็ด อนุสาวรีย์สุนทรภู่ สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพ

จากการรวบรวมข้อมูลตำบลบ้านแลง สามารถสรุปเป็นปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลบ้านแลงได้ดังตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลบ้านแลง

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. ทำบุญปีใหม่	■											
2. ทำบุญข้าวหลาม		■										
3. งานทำบุญปิดทอง รอยพระพุทธรบาท ตำบลบ้านแลง		■	■									
4. ตรุษจีน (ขนมมัดใต้)		■										
5. สงกรานต์/แต่งกาย ย้อนยุค				■								
6. ทำบุญสลากภัตร (ยกกระเจาด)					■							
7. งานทิ้งกระเจาด								■				
8. สาร์ทไทย (กวนกระยาสาร์ท)									■			
9. ทำบุญส่ง (หลังออก พรรษา เดือน ต.ค.- ก.พ.)	■	■									■	■
10. ท่องเที่ยวเชิงเกษตร				■	■	■						

4.2.3 ตำบลหนองตะพาน

ตำบลหนองตะพาน เรียกตามสภาพพื้นที่หมู่บ้าน ในอดีตพื้นที่จะเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำ
ระยองไหลผ่าน ทำให้เกิดน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน การเดินทางจะใช้เรือเป็นพาหนะ และต่อมาได้มี
ชาวบ้านอพยพมาอาศัยมากขึ้น จึงมีการสร้างสะพานขึ้นเพื่อให้การเดินทางสะดวก ดังนั้นชาวบ้าน
จึงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านหนองสะพาน แต่ต่อมาในระยะหลัง จึงได้ตั้งชื่อตำบลอย่างเป็นทางการว่า
ตำบลหนองตะพานมาจนถึงปัจจุบัน พื้นที่เดิมของชาวบ้าน ประชากรประมาณ
80% เป็นคนพื้นเพเดิม และประมาณร้อยละ 20 จะย้ายถิ่นฐานมาจากถิ่นอื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะอพยพ
มาจากจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ ชลบุรี จันทบุรี ฯลฯ

4.2.3.1 สภาพทั่วไป

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลหนองตะพาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอบ้านค่าย มีระยะห่างประมาณ 8 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 24.29 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 15,187 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ อาณาเขตติดต่อกับตำบลหนองล่อก อำเภอบ้านค่าย
- ทิศใต้ อาณาเขตติดต่อกับตำบลน้ำคอก อำเภอมือง
- ทิศตะวันออก อาณาเขตติดต่อกับตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย
- ทิศตะวันตก อาณาเขตติดต่อกับตำบลมาบข่า อำเภอบ้านค่าย

ภาพที่ 4.7 แสดงแผนที่เขตตำบลหนองตะพาน

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลหนองตะพานมีลักษณะราบเรียบ และลูกคลื่นลอนลาด มีแม่น้ำที่สำคัญ 1 สาย คือ แม่น้ำระยอง ไหลผ่านพื้นที่ด้านทิศตะวันออกของตำบลหนองตะพาน พื้นที่เหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่ พืชสวน นาข้าว ประมง และปศุสัตว์ ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนละเอียด ระบายน้ำดี ความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติอยู่ในระดับต่ำ

3. ประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 3,686 คน จำนวนครัวเรือน 1,444 ครัวเรือน มีหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลหนองตะพาน รวม 6 หมู่บ้าน (ดังตารางที่ 4.11) ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะพานทั้งหมด ประชากร พ.ศ. 2551 จำนวนรวมทั้งสิ้น 3,674 คน เป็นชายร้อยละ 48.97 และหญิงร้อยละ 51.03 จำนวนบ้าน 1,386 หลังคาเรือน จำนวนคนเฉลี่ยต่อบ้าน 2.65 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตรเท่ากับ 27.29 คน จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2541 ร้อยละ 1.04 ขณะที่จำนวนบ้านเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.24 ทำให้จำนวนคนเฉลี่ยต่อบ้านมีแนวโน้มลดลง

ตารางที่ 4.11 แสดงจำนวนประชากรในตำบลหนองตะพาน

ชื่อหมู่บ้าน	ชาย (คน)	หญิง (คน)
บ้านไผ่	246	244
บ้านเกาะ	472	523
บ้านหนองสะพาน	250	261
บ้านปากป่า	341	347
บ้านแหลมเหียง	418	411
บ้านคลองช้างตาย	81	92
รวม	1,878	3,686

4.1.3.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

1. อาชีพ

ครัวเรือนที่ทำการเกษตรมีจำนวน 794 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 57.29 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด การใช้แรงงานในตำบลหนองตะพาน ส่วนใหญ่ในการทำเกษตรกรรม จะใช้แรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือนมีเพียงบางส่วนที่จ้างแรงงานจากครัวเรือนอื่น ๆ ส่วนแรงงานนอกภาคเกษตร จะเป็นแรงงานที่อพยพมาจากนอกพื้นที่ และในพื้นที่บางส่วน จะพบประชากรแฝงมาก แรงงานเกษตรจะเป็นคนพื้นบ้านเดิม ส่วนใหญ่ประชากรประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกพืชไร่ ปลูกผักปลอดสารพิษ อาชีพรอง ได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย

2. การศึกษา

- โรงเรียนเด็กเล็ก 2 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดเกาะ (กริมกาพล) หมู่ที่ 1 และ โรงเรียนบ้านหนองสะพาน หมู่ที่ 4

- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเกาะอรัญญิกาวาส (ถ่ายโอนจากกรมการศาสนา) หมู่ที่ 1 และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเกาะอรัญญิกาวาส (ถ่ายโอนจากกรมพัฒนาชุมชน) หมู่ที่ 1

3. สถาบันและองค์กรศาสนา

วัด / สำนักสงฆ์ 3 แห่ง ได้แก่ วัดเกาะอรัญญิกาวาส หมู่ที่ 1 วัดหนองสะพาน หมู่ที่ 3 และวัดปากป่า หมู่ที่ 4

4. เส้นทางคมนาคม

ทางหลวงแผ่นดิน มีจำนวน 1 สาย บางส่วนอยู่ในพื้นที่ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3138 (สายบ้านค่าย – บ้านบึง) เป็นถนนลาดยาง โดยสภาพถนนคมนาคม เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 20 สาย ถนนลาดยาง 6 สาย ถนนลูกรัง 12 สาย ถนนดิน 2 สาย

4.1.3.3 การผลิตทางการเกษตร

1. พืชเศรษฐกิจ

ส่วนใหญ่เกษตรกรปลูกพืชได้แก่ ข้าว (ขาวดอกมะลิ 105, ชัยนาท 1, สุพรรณบุรี 60, 90) มันสำปะหลัง (ระยอง 5 ระยอง 90 เกษตรศาสตร์) ยางพารา (RRIM 600) มะม่วง (เขียวเสวย น้ำดอกไม้ อกร่อง) มังคุด (พื้นเมือง) ทูเรียน (ชะนี หมอนทอง) สับปะรด (ปัตตาเวีย) เทคนิค / วิธีการผลิตการผลิตพืช / สัตว์ / ประมง เกษตรกรยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ โดยเฉพาะการผลิตพืชออกนอกฤดู การตัดแต่งกิ่ง การใช้พันธุ์ดี การป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน ตลอดจนการปฏิบัติดูแลรักษา การใช้สารชีวภาพ การวางแผนการปลูก / เลี้ยงที่ดี

2. การประมง

เกษตรกรส่วนมากจะเลี้ยงปลาพันธุ์ ปลาดุก ปลานิล ปลาकिनพืช ปลาตะเพียน ปลาช่อน ระบบการผลิตสัตว์ / เทคโนโลยีการผลิต ใช้อาหารเม็ดร่วมกับอาหารพื้นบ้าน จำหน่ายโดย ขายเป็นตลาดท้องถิ่น หรือมีพ่อค้ามารับซื้อ

3. การเลี้ยงสัตว์

สัตว์เลี้ยงที่สำคัญ ได้แก่ โคเนื้อ สุกร ไก่ เป็ด ฆ่าน จำแนกจำนวนผู้เลี้ยงและสัตว์เลี้ยงได้ดังนี้ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ 9 ครัวเรือน จำนวน 49 ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกร 1 ครัวเรือน จำนวน 10 ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ 120 ครัวเรือน จำนวน 752 ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ด 11 ครัวเรือน จำนวน 178 ตัว เกษตรกรผู้เลี้ยงฆ่าน 2 ครัวเรือน จำนวน 8 ตัว และเกษตรกรผู้เลี้ยงฆ่าน 7 ครัวเรือน จำนวน 12 ตัว จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เลี้ยงสัตว์เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนเพราะมีจำนวนสัตว์ต่อจำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงไม่มากนัก

4.1.3.4 ทรัพยากรบุคคล

จากการรวบรวมข้อมูลโดยทีมวิจัย พบว่า ตำบลบ้านหนองตะพาน มีทรัพยากรบุคคลที่สำคัญดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 แสดงข้อมูลทรัพยากรบุคคลในตำบลหนองตะพาน

ทรัพยากรบุคคล	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ
เกษตรอินทรีย์/ ชีวภาพ	นายเหลียง แสงรัตน์	10/1 หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	081-2956047
การจักรสาน (ตระแกรง กระด้ง กระบุง หลัว)	นางถนอม พันภัย	65/2 หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	
การแสดงหนังสวด	นายจ่าง สุขสว่าง	21/1 หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	
	นายพจน์ สุขสว่าง	38/1 หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	
	นายทวน รอดพัน	17หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอบ้าน ค่าย จังหวัดระยอง	
	นายอู๋ ขาวโชติ	18 หมู่ 2 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	
	นายประจันต์ รอดพัน	17 หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	
	นายนพรัตน์ วิเวกแก้ว	17/4 หมู่ 3 ตำบลหนองตะพาน อำเภอ บ้านค่าย จังหวัดระยอง	

4.1.3.5 วัฒนธรรม ประเพณี และเทศกาลของตำบลหนองตะพาน

1. ประเพณีวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ กิจกรรมในงาน การจัดงานรดน้ำดำหัวขอพรจากผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน เพื่อเป็นสิริมงคลในชีวิต
2. ประเพณีทำบุญเดือนสามเผาข้าวหลามกลางทุ่ง เป็นประเพณีดั้งเดิมจัดทำบุญในช่วงหลังฤดูที่เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ประมาณเดือนสาม (เดือนไทย)
3. ประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันปีใหม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันลอยกระทง มีกิจกรรมทำบุญตักบาตร เข้าวัดฟังธรรม หรือจัดมหรสพเพื่ออนุรักษ์ประเพณีไว้
4. งานผลไม้และของดีตำบลหนองตะพาน ตำบลหนองตะพานมีมังคุดที่เป็นราชินีแห่งผลไม้ซึ่งถือว่าเป็นผลไม้ที่มีคุณภาพของตำบล จึงได้มีการจัดงานเทศกาล ช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี โดยในงานจะมีการจัดกิจกรรมต่างได้แก่ นาฬิกาทองขายมังคุดราคาถูก การแข่งขันขึ้นหมาก

การแข่งขันพูดจาภาษาถิ่น การแข่งขันตำนาน การแข่งขันส้มตำลีลา การแข่งขันกินผลไม้ การประกวดธิดาเกษตรกร การแข่งขันกรีดยางพารา

4.1.3.6 กลุ่ม องค์กร สถานที่สำคัญ และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

1. ในพื้นที่ ได้แก่

1) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านปากป่า จัดตั้งกลุ่มเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2537 โดยมีนางอรพรรณ รัมมะมัย เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด 30 คน ดำเนินการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ทุเรียนทอด ทุเรียนกวน สับปะรดกวน มะลิ่งปลิงหยี วุ้นในลูกมะพร้าว โดยนำวัตถุดิบจากสวนของชาวบ้านในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง โดยนำมาถนอมอาหารเพื่อให้มีจำหน่ายตลอดทั้งปี และยังก่อให้เกิดรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม

2) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ดำเนินการโดยนายเหลียง แสงรัตน์ โดยมีกิจกรรมดังนี้ การทำปุ๋ยน้ำ การทำน้ำหมักสมุนไพรกำจัดแมลง การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น การผลิตเห็ดนางฟ้าโดยไม่ใช้สารเคมี การทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำฮอร์โมนไข่ บำรุงดอก และผล การทำสมุนไพรหอม เต้าชีวมวลจากแกลบ แก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ การเลี้ยงหมูหลุม และการเผาถ่านเพื่อเก็บน้ำส้มควันไม้

3) ศูนย์สายใยรักแห่งครอบครัว หมู่ที่ 4 บ้านปากป่า

4) กลุ่มสวนยางพารา สาธิตการปลูกยางพารา การกรีดยางพารา ดำเนินการโดยนายเอื้อน ยอดดี ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านปากป่า

5) กลุ่มโฮมสเตย์เสริมสุข ตั้งอยู่หมู่ 4 บ้านปากป่า ดำเนินการโดยนางแววดาว ถ้ำมณี ชมและพักบ้านเก่า อายุ 100 ปี และเครื่องใช้โบราณ

6) การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกาบหมาก หมู่ 4 บ้านปากป่า ดำเนินการโดยนายชนพล ศิริผล ชมผลิตภัณฑ์จากกาบหมาก นอกจากนี้ยังมีการสาธิตการรวบรวมน้ำยางพารา และเสวยยาง

7) กลุ่มแปรรูปกะปิบ้านหนองสะพาน ตั้งอยู่หมู่ 3 บ้านหนองสะพาน ดำเนินการโดยนายอยู่ พุททวงศ์

8) กลุ่มงานศิลปปะนาข้าวตำบลหนองตะพาน ชมการทำนา และการทำศิลปะบนนาข้าว (ถอนกล้า ดำนา หว่านข้าว เกี่ยวข้าว) ดำเนินการ โดยนายสมชาย เกื้อนลอย นายวิชาญณ์ บำรุงสุนทร

9) กลุ่มส่งเสริมผลิตภัณฑ์ข้าวชุมชนหนองตะพาน ตั้งอยู่หมู่ 2 บ้านเกาะ ทำการผลิตข้าวสารคุณภาพ ดำเนินการ โดยนายฉลอม ลำดับชั้น

10) กลุ่มปรับปรุงคุณภาพมังคุดตำบลหนองตะพาน ตั้งอยู่หมู่ 4 บ้านปากป่า ชมสวนมังคุด ศึกษาการผลิตมังคุด และเก็บมังคุดด้วยตนเอง ติดต่อกับนายเอื้อน ยอดดี

จากการรวบรวมข้อมูลกลุ่ม/สถานที่สำคัญตำบลหนองตะพาน สรุปได้ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 แสดงกลุ่ม/สถานที่สำคัญในตำบลหนองตะพาน

กลุ่ม/สถานที่สำคัญ	ติดต่อ	เบอร์ติดต่อ
1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านปากป่า	ประธานกลุ่มฯ	038 - 875129
2. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน	นายเหลียง แสงรัตน์	081 - 2956047
3. ศูนย์สายใยรักแห่งครอบครัว	เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ	038 - 875129
4. กลุ่มสวนยางพารา	นายเอื้อน ยอดดี	089 - 8099820
5. กลุ่มโฮมสเตย์เสริมสุข	นางแววดาว ถ้ามณี	085 - 0966269
6. การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกาบหมาก	นายชนพล ศิริผล	081 - 6541335
7. กลุ่มแปรรูปกะปิบ้านหนองสะพาน	นายอยู่ พุทรวงศ์	081 - 6867597
8. กลุ่มงานศิลปปะนาข้าวตำบลหนองตะพาน	นายสมชาย เกื่อนลอย นายวชิรญาณ บำรุงสุนทร	086 - 8181484
9. กลุ่มส่งเสริมผลิตภัณฑ์ข้าวชุมชนหนองตะพาน	นายฉลอม ลำดับชั้น	086 - 1114736
10. กลุ่มปรับปรุงคุณภาพมังคุดตำบลหนองตะพาน	นายเอื้อน ยอดดี	081 - 8099820

2. พื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่

- 1) วัดละหารไร่ (หลวงปู่ทิม) ระยะทาง 15 กิโลเมตร
- 2) สวนสุภัทราแลนด์ ระยะทาง 7 กิโลเมตร
- 3) ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ระยะทาง 6 กิโลเมตร
- 4) บริษัทโลตัสคริสตัล ระยะทาง 18 กิโลเมตร
- 5) ร้านป่าล่อ จำหน่ายสินค้าแปรรูปใหญ่ที่สุดในจังหวัดระยอง ระยะทาง 6 กิโลเมตร
- 6) แหล่งเติมน้ำบาดาลตำบลหนองตะพาน

4.1.3.7 บทบาทหน่วยงาน/โครงการที่เข้ามาในพื้นที่

1. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองตะพาน ในปีพ.ศ.2547 แต่งตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวตำบลหนองตะพานและสนับสนุนงบประมาณการจัดงานประจำปี (งานวันผลไม้และของดีตำบลหนองตะพาน)
2. องค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง จัดทำโครงการก่อสร้างถนนเข้าสถานที่ท่องเที่ยวในตำบล
3. สำนักงานเกษตรจังหวัดและอำเภอ ให้การสนับสนุนการจัดงานประจำปี (งานวันผลไม้และของดีตำบลหนองตะพาน) รวมทั้งสนับสนุนการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

4. สำนักงานจังหวัดระยอง ให้การสนับสนุนงบประมาณการจัดงานประจำปี (งานวันผลไม้และของดีตำบลหนองตะพาน)

5. สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ภาคกลาง เขต 4) สนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในตำบล

จากการรวบรวมข้อมูลตำบลหนองตะพาน สามารถสรุปเป็นปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลหนองตะพานได้ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลหนองตะพาน

กิจกรรม	เดือน												
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	
1. ทำขวัญข้าว													
2. ทำบุญข้าวหลาม													
3. การละเล่นสงกรานต์													
4. เทศกาลผลไม้และของดีตำบลหนองตะพาน													
5. ศิลปะนาข้าว													
6. ท่องเที่ยวเชิงเกษตร													

4.2.4 ตำบลบางบุตร

4.2.4.1 สภาพทั่วไป

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

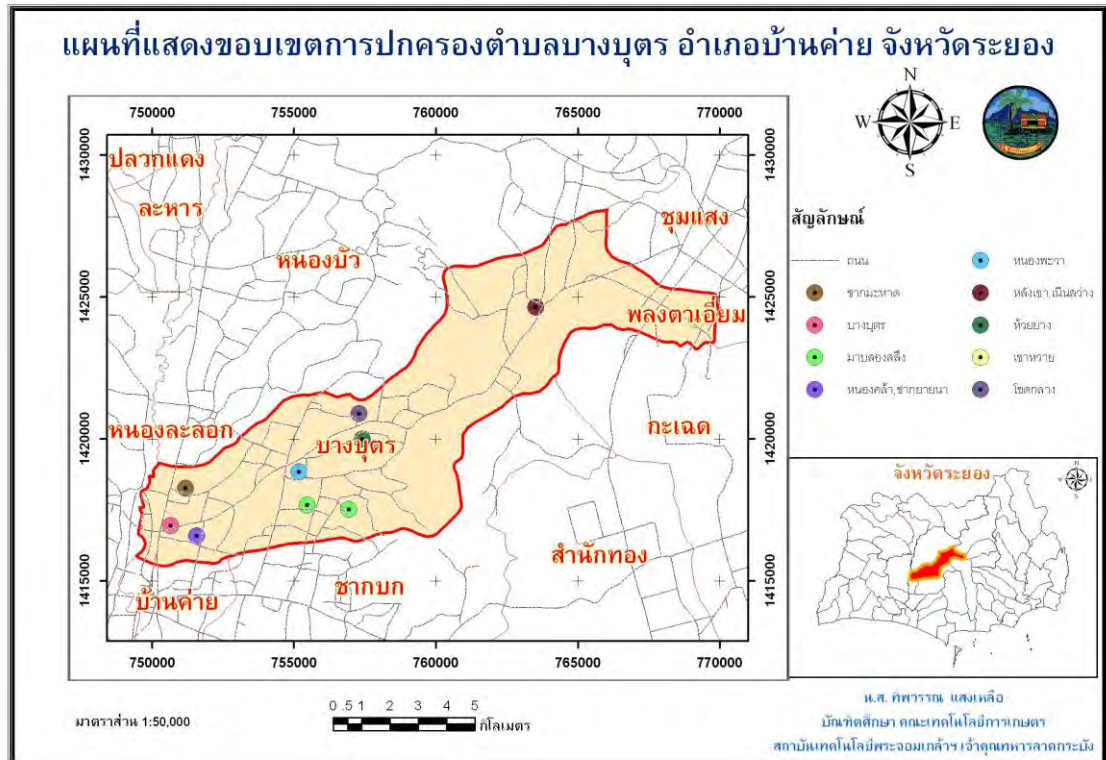
ตำบลบางบุตรตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอบ้านค่าย อยู่ห่างจากตัวอำเภอบ้านค่ายประมาณ 3 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 115.94 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 72,463 ไร่

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านค่าย

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลชากบก ตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่ายและตำบลทะเลตอ อำเภอมืองระยอง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลชากบก อำเภอบ้านค่าย และตำบลชุมแสง อำเภอวังจันทร์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย

ภาพที่ 4.8 แสดงแผนที่เขตตำบลบางบุตร

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

มีสภาพภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ลาดลงสู่อ่าวไทยจากทางทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก มีรูปร่างกว้างเป็นแนวยาว สภาพดินเป็นดินทรายและดินเหนียวปนตะกอนเก่าเหมาะสำหรับปลูกพืชไร่ ไม้ยืนต้น ผลไม้และบางส่วนเหมาะแก่การทำนา พืชเศรษฐกิจของตำบลคือ ยางพารา ทูเรียน มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่านหลายสาย เช่น คลองบางกระดาน คลองมะเฟือง คลองโบสถ์ มีภูเขาเป็นแหล่งหินอุตสาหกรรม (หมู่ที่ 6) และแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ น้ำตกเขาวงช้าง (หมู่ที่ 12) และสวนป่า (หมู่ที่ 10)

3. ประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 9,931 คน แยกเป็น ชาย 4,898 คน หญิง 5,033 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 86 คน/ตารางกิโลเมตร ดังแสดงในตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 แสดงจำนวนประชากรในตำบลบางบุตร

ช่วงอายุ	ชาย (คน)	หญิง (คน)
อายุน้อยกว่า 1 ปี	29	23
อายุ 1 - 20 ปี	1,318	1,283
อายุ 21 - 40 ปี	1,716	1,736
อายุ 41 - 60 ปี	1,342	1,407
อายุ 61 ปีขึ้นไป	493	584
รวม	4,898	5,033

4.2.4.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

1. อาชีพ

สภาพทางเศรษฐกิจของตำบลบางบุตรขึ้นอยู่กับกิจกรรม โดยมีพืชหลักที่สำคัญ คือ ยางพารา ทุเรียน มะพร้าว ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ การทำสวนยางพารา นอกจากนี้มีการทำไร่ เช่น ไร่อ้อย มันสำปะหลัง สับปะรด กระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆของตำบลสำหรับแรงงานในตำบลบางบุตร ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมรับจ้างในเขตอำเภอบ้านค่าย อำเภอเมือง และเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ในเขตตำบลหนองบัว ตำบลหนองละลอกและตำบลบ้านค่าย โดยจัดลำดับอาชีพได้ดังนี้

- เกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ ทำนา 50%
- รับจ้าง 20%
- ค้าขาย 20%
- รับราชการ 8%
- อื่น ๆ 2%

2. การศึกษา

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดห้วยกรอง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหนองพะวาและศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดหนองพะวาอยู่สถานที่เดียวกัน
- โรงเรียนประถมศึกษา 6 แห่ง
- โรงเรียนวัดห้วยกรองได้ถ่ายโอนให้กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง
- โรงเรียนวัดหนองพะวา โรงเรียนบ้านชากมะหาด โรงเรียนบ้านเขาหวาย โรงเรียนบ้านหลังเขา
- โรงเรียนบ้านคลองยายเมือง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัดหนองพะวา
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน / ห้องสมุดประชาชน 12 แห่ง

3. สถาบันและองค์การทางศาสนา

- วัด/สำนักสงฆ์ 8 แห่ง ได้แก่ วัดห้วยกรอง วัดหนองพะวา วัดเนินสว่าง วัดเขา
ห้วย วัดเทพนิมิตร วัดสมวงศ์ธรรมาราม (ช่องลม) วัดเขางวงช้าง วัดเขาตะแบก

4. เส้นทางคมนาคม

ตำบลบางบุตร มีจำนวนถนนทั้งสิ้น 154 สาย สภาพถนนคมนาคม เป็นถนน
คอนกรีตเสริมเหล็ก 16 สาย ถนนลาดยาง 28 สาย ถนนลูกรัง 65 สาย ถนนดิน 45 สาย

4.2.4.3 การผลิตทางการเกษตร

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ ทำสวนยาง สับปะรด มัน
สำปะหลัง ทำสวน ทำนา และเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของตำบลบางบุตรคือ ยางพารา
ทุเรียน มังคุด หนาก เงาะ สับปะรด ข้าว และมะพร้าว

4.2.4.4 ความเป็นมาของตำบลบางบุตร

ตำบลบางบุตร เมื่อประมาณ พ.ศ. 2400 เศษ ผู้สูงอายุเล่าต่อกันมาว่าในพื้นที่หนอง
บางบุตรหมู่ที่ 2 ในปัจจุบันเคยเป็นหนองน้ำใหญ่ มีเหตุอัศจรรย์เป็นที่นับถือของชาวบ้าน และกล่าว
ขานล่ำลือกันต่อมากล่าวคือพอถึงวันเสาร์ หรือวันอังคาร (ชาวบ้านเชื่อถือว่าเป็นวันกล้าแข็ง) จะได้
ยินเสียงโกล่นน้ำผุดคำอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่าหนองโกล่น ต่อมาเพี้ยนเป็น
หนองบางบุตร และอีกตำนานหนึ่งกล่าวกันว่ามีการรบครั้งหนึ่งอาศัยอยู่ใกล้หนองน้ำนี้มีบุตรสาว
สวยเป็นที่เลื่องลือในขณะนั้นยังมีโจรกลุ่มหนึ่งซึ่งเที่ยวปล้นวัวควายของชาวบ้าน ได้ยักคิดศัพทท์ก็
มีความต้องการที่จะได้มาเป็นคู่ครอง จึงได้ชวนสมัครพรรคพวกมาเจรจาข่มขู่ผู้ขอ ฝ่ายสาวสวยเกิด
ความหวาดกลัว และคิดว่าไม่ตกลงปลงใจด้วยถือโอกาสแอบหนีไปที่บริเวณหนองน้ำหวังพึ่งสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ จึงได้อธิษฐานขอให้ช่วยปิดบังซ่อนเร้นให้พ้นจากภัยดังกล่าว พวกโจรได้พยายามออก
ติดตามค้นหาก็ไม่ปรากฏร่องรอยเป็นที่อัศจรรย์และได้ล่าถอยกลับไป โดยคิดว่าหญิงสาวไม่หนีไป
ไกลคงจะพลัดตกสิ้นใจในหนองน้ำเสียแล้ว ฝ่ายหญิงสาวเมื่อแน่ใจว่าโจรเลิกไปหมดแล้ว จึงได้
ออกจากที่ซ่อนไปบอกบิดามารดาเกี่ยวกับสิ่งอัศจรรย์ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านได้ทราบข่าวนี้ภายหลัง ก็ล่ำ
ลือกันต่อ ๆ ไป และพากันเรียกหนองน้ำนี้ว่าหนองบังบุตร ต่อมาเพี้ยนเป็นหนองบางบุตร และใช้
เป็นชื่อตำบลบางบุตรมาจนทุกวันนี้

4.2.4.5 ทรัพยากรบุคคลในพื้นที่

ทรัพยากรบุคคลในตำบลบางบุตร ได้แก่ ผู้รู้ในด้านประเพณีทำขวัญข้าว ทำขวัญ
นาค ด้านหัตถกรรม ด้านอาหารและขนมพื้นบ้าน ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 แสดงข้อมูลทรัพยากรบุคคลในตำบลบางบุตร

ทรัพยากรบุคคล	ชื่อ นามสกุล	ที่อยู่	เบอร์ติดต่อ
หมอทำขวัญข้าว	1.นายอภิชัย ศรีสุขโข	100 ม.5 ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง	084 - 7783846
อาหารพื้นบ้าน -น้ำพริกกะปิ ผักพื้นบ้าน -ผัดผักหวาน/ผักกูด -แกงหมูชะมวง	1.นางชาลี พรานนคร 2.นางถ้วน ชมภูคาช	107/1 ม.5 ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง 11/1 ม.12 ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง	 089 -4482439
ขนมพื้นบ้าน -ข้าวเหนียวเหนื่อง - ข้าวเหนียวดอกอัญชัญ	1.นางสมบัติ จำเนียรศรี	108/7 ม.5 ตำบลบางบุตร อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง	081 - 3773056

4.2.4.6 วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน

วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของตำบลบางบุตร ได้แก่

1. ประเพณีบุญกลางทุ่งเดือนสาม เป็นการจัดงานทำบุญ ณ ศาลา ของชุมชน มีงานรื่นเริง อาทิ รำวง คาราโอเกะ สอยดาว มีการแลกเปลี่ยนเยี่ยมเยียนกันระหว่างหมู่บ้านและตำบลข้างเคียง มีการรวบรวมทุนทรัพย์เพื่อถวายวัดส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งนำมาจัดสรรให้สมาชิกในชุมชนกู้ยืม เพื่อนำดอกผลมาบริหารจัดการในแต่ละกลุ่มในรอบปี

2. ประเพณีงานบวช เมื่อก่อน ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม ผู้มีอายุครบบวช หรือหลังเกณฑ์ทหาร จะเริ่มบวชตั้งแต่ประมาณเดือน 6 และลาสิกขา ประมาณเดือนยี่

3. ประเพณีรดน้ำขอพร เป็นการจัดกิจกรรมในช่วงสงกรานต์ เพื่อให้ลูกหลานได้รดน้ำขอพรจากผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นการสืบสานประเพณีที่มีมาช้านาน ละเล่นพื้นบ้าน เป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งสืบต่อกันมา มีการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ

4.2.4.7 กลุ่มองค์กร สถานที่สำคัญ และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

1. ในพื้นที่ ได้แก่ น้ำตกเขางวงช้าง ซึ่งน้ำตกเขางวงช้าง เริ่มเปิดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดระยอง การเดินทางนั้นยังไม่ค่อยสะดวกสบายมากเท่าไร เพราะถนนนั้นยังไม่แล้วเสร็จดี แต่ก็สามารถเดินทางขึ้นไปยังน้ำตกได้ เพราะมีป้ายบอกทางตลอดสองข้างทาง ที่จะมุ่งสู่น้ำตกงวงช้าง สำหรับเส้นทาง ก็เดินทางจากระยอง ผ่านอำเภอบ้านค่ายถึงแยกบางบุตรแล้วเลี้ยวขวา ไปทาง อ.วังจันทร์ อีกประมาณ 10 กว่ากิโลเมตร แล้วจะมีป้ายบอก ทางขวามือว่าเป็นทางเข้า วัดเขางวงช้าง และ น้ำตกเขางวงช้าง

2. พื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ ทุ่งทานตะวัน พื้นที่ 300 ไร่ อยู่ที่ตำบลหนองบัว ระยะทาง 10 กิโลเมตร สวนสุภัทราแลนด์ ระยะทาง 16 กิโลเมตร สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพฯ ศิลปะนาข้าว

หนองตะพาน ระยะทาง 15 กิโลเมตร บรู๊คไฮด์วัลเลย์รีสอร์ท ระยะทาง 16 กิโลเมตร และทะเล
ระยะทาง 25 กิโลเมตร

จากการรวบรวมข้อมูลตำบลบางบุตร สามารถสรุปเป็นปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลบาง
บุตร ได้ดังตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 แสดงปฏิทินกิจกรรมชุมชนตำบลบางบุตร

กิจกรรม	เดือน												
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	
1.ทำขวัญข้าว													
2. ทำบุญข้าวหลาม													
3.สงกรานต์													
4.ท่องเที่ยวเชิงเกษตร													

ทั้งนี้สามารถสรุปข้อมูล โดยเลือกประเด็นสำคัญที่จะเกิดประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยว
ให้กับเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง และนักท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

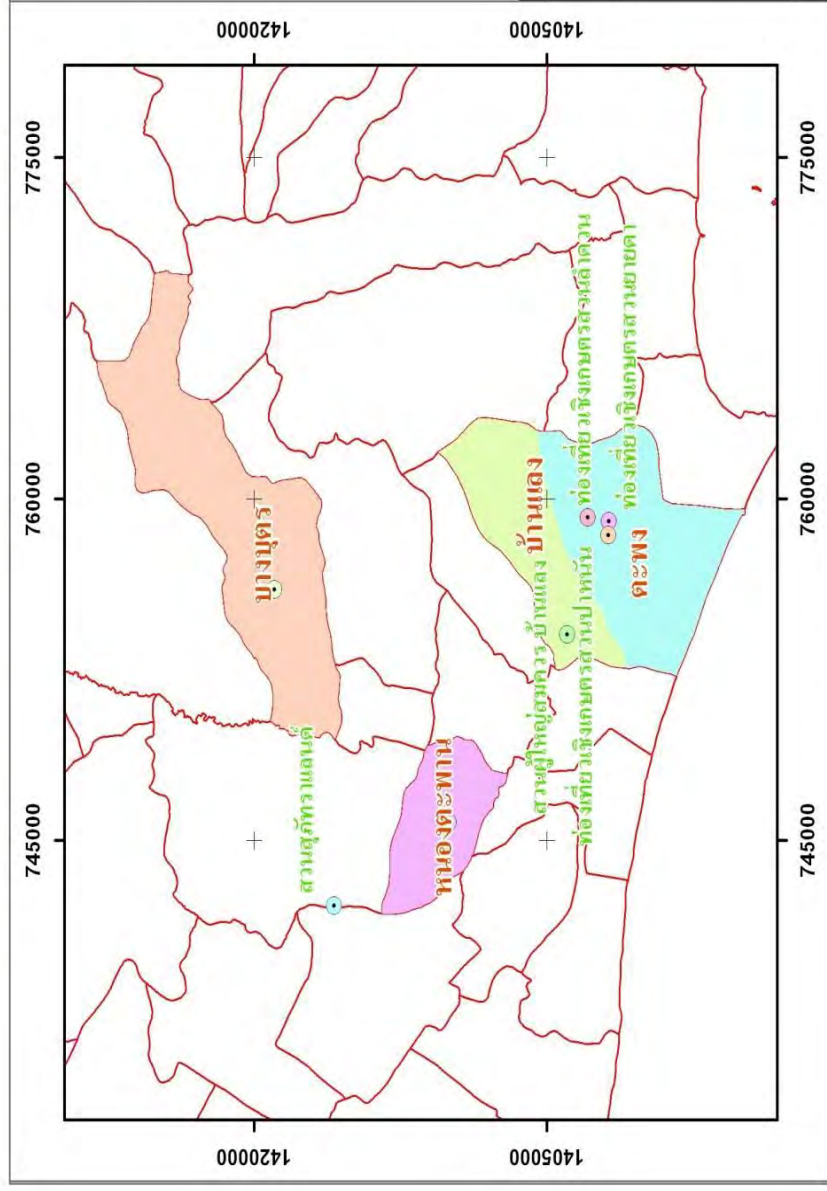
1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในเครือข่าย
2. แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา ในเครือข่าย
3. โฮมสเตย์ในเครือข่าย
4. สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในเครือข่าย
5. ปฏิทินวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมการท่องเที่ยวในเครือข่าย

แผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

สัญลักษณ์

- ห้องที่ยกเชิงเกษตรสวนปาล์มน
- ห้องที่ยกเชิงเกษตรสวนยางตา
- ห้องที่ยกเชิงเกษตรสวนลำดวน
- สวนประจิมทรัพย์
- สวนผู้ใหญ่มงคล บ้านแดง
- สวนมิ่งุดไทย
- สวนสุภัทราแลนด์

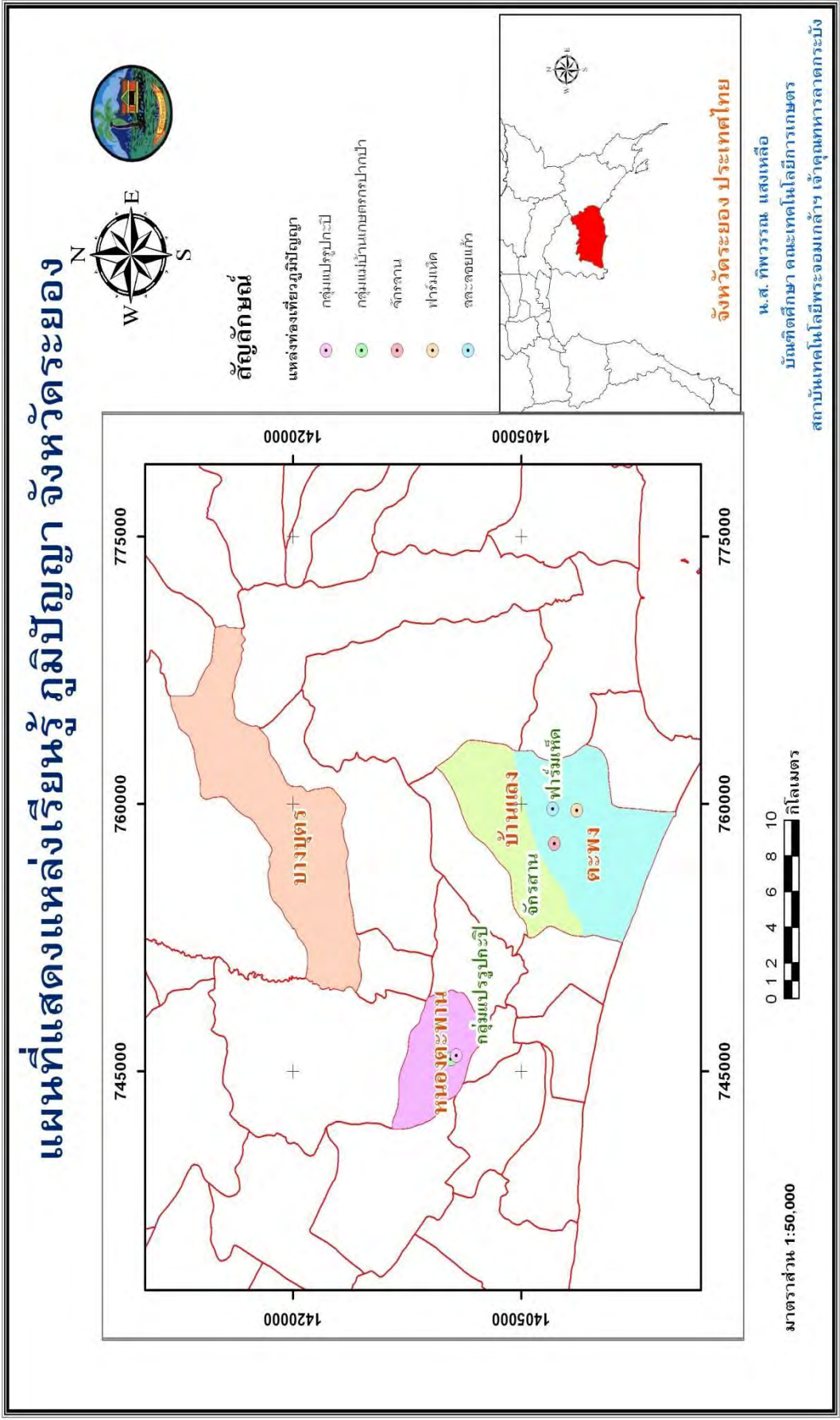
จังหวัดระยอง ประเทศไทย

มาตราส่วน 1:50,000

น.ส. ทิพวรรณ แสงเหลือ
 บัณฑิตศึกษา คณะเทคโนโลยีการเกษตร
 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ภาพที่ 4.9 แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

ภาพที่ 4.10 แสดงแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา ในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

แผนที่แสดงโฮมสเตย์ในเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

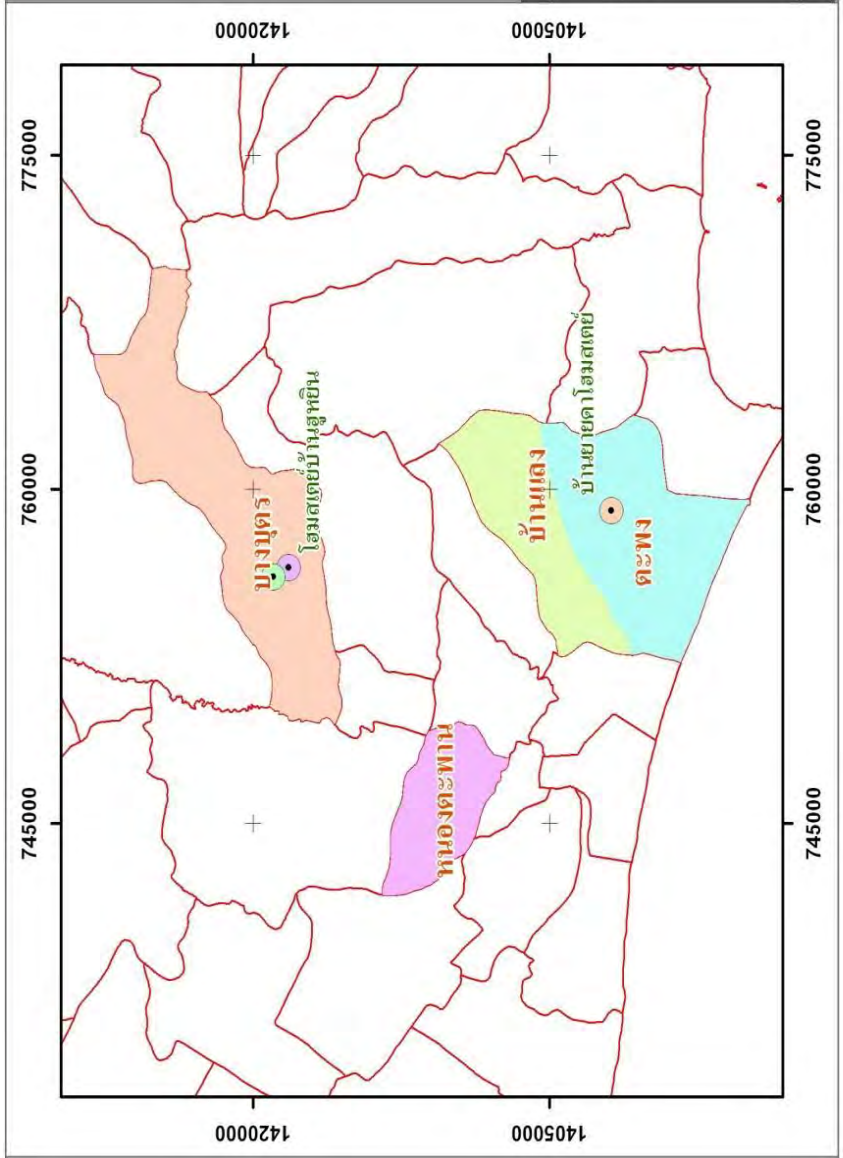

สัญลักษณ์

- โฮมสเตย์
- บ้านขยายคโฮมสเตย์
- โฮมสเตย์บ้านตายาย
- โฮมสเตย์บ้านสุหิณี

จังหวัดระยอง ประเทศไทย

0 1 2 4 6 8 10 กิโลเมตร

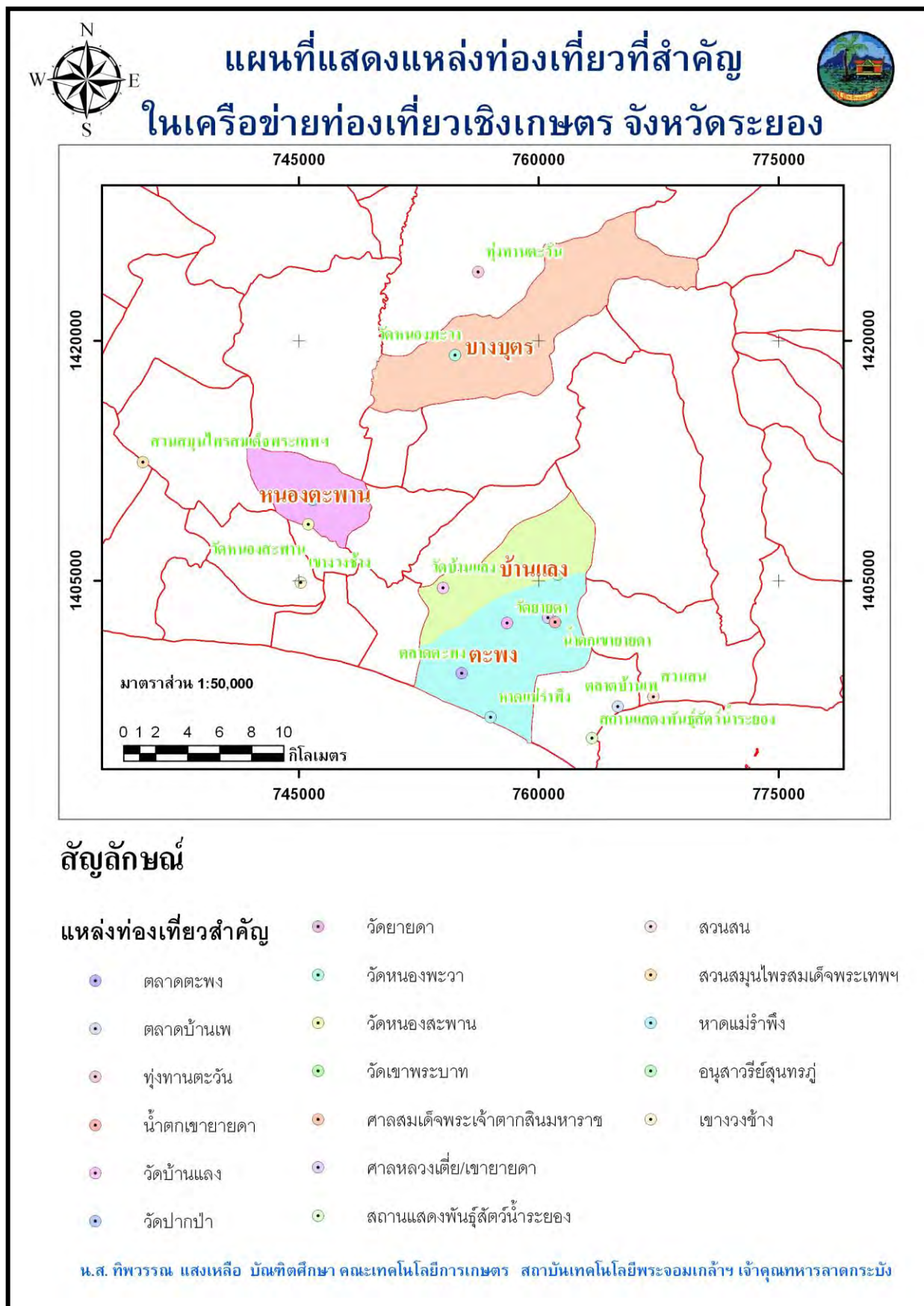
มาตราส่วน 1:50,000

น.ส. กิพวรรณ แสงเหลือ

บัณฑิตศึกษา คณะเทคโนโลยีการเกษตร

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ภาพที่ 4.11 แสดงโฮมสเตย์ในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

ภาพที่ 4.12 แสดงแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

4.3 แนวทางการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

จากการดำเนินงานวิจัย ตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงการวิจัย ซึ่งแจ้งทำความเข้าใจโครงการ ออกแบบวางแผนเก็บข้อมูล ดำเนินการรวบรวม สรุป และวิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำฐานข้อมูลของ เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง โดยจัดเก็บในรูปแบบเอกสารและซีดีรอม ซึ่งในทุก ขั้นตอนการดำเนินงานเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้ฐานข้อมูลที่เกิดขึ้นความ ต้องการที่แท้จริง และนำไปสู่การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยจากการดำเนินงานที่ผ่านมาสามารถแบ่งการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยว ฯ ได้เป็น 2 ส่วน คือ ระหว่างการดำเนินงาน ก่อนสิ้นสุดโครงการ และในอนาคต มี รายละเอียดดังนี้

4.3.1 ระหว่างการดำเนินงานวิจัย

ในระหว่างการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการพัฒนาฐานข้อมูลเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งวิจัยจึงต้องไปเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งศึกษาจากเอกสาร และเก็บ ข้อมูลจากคนในพื้นที่ ทำให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ กลับมารวบรวมและวิเคราะห์ร่วมกันภายในทีมวิจัย ซึ่ง ในบางพื้นที่ได้นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในระหว่างการดำเนินโครงการ ดังนี้

ตำบลตะพง ในระยะของการดำเนินการรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยมีการเก็บข้อมูลจากผู้รู้ใน ประเด็นการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งทีมวิจัยได้สัมภาษณ์ผู้รู้ รวมทั้งการประชุมเพื่อให้คนในชุมชนเข้า ร่วมสาธิตการละเล่นพื้นบ้าน โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลวิธีการเล่น และนำข้อมูลดังกล่าวไปเสนอ ในเวทีประชุมหมู่บ้านเพื่อรื้อฟื้นการละเล่นพื้นบ้านในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่ออนุรักษ์และสืบ ทอดให้กับเยาวชนรุ่นหลังในพื้นที่ นอกจากนี้ยังใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการทำงานของกลุ่ม โฮมสเตย์บ้านยายดา ซึ่งได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นในเวทีประชุมสรุปผลการรวบรวมข้อมูล ซึ่งทีมวิจัยได้ ชักชวนผู้ที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มโฮมสเตย์ และวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มจากข้อมูลที่ได้ร่วมกัน เก็บ และศึกษาดูงานมาเป็นแนวทาง

ตำบลหนองตะพาน ในช่วงการเก็บข้อมูลประเด็นวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ทีมวิจัย หนองตะพาน ได้ค้นพบการแสดงโขนชาตรี ซึ่งในสมัยก่อนได้มีการจัดแสดงตามงานต่าง ๆ แต่ใน ปัจจุบันผู้รู้ด้านนี้เริ่มลดน้อย และมีอายุมากขึ้น ทีมวิจัยจึงนำข้อมูลไปเสนอกับทางโรงเรียนหนอง ตะพาน โดยทำความเข้าใจกับครูใน โรงเรียน และชักชวนให้ร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญาด้านการ แสดงหนังสวด จนนำไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน มีการเชิญผู้รู้ในชุมชนมาสอนการ แสดงให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียน

4.3.2 การใช้ประโยชน์ฐานข้อมูลในอนาคต

จากการจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ได้รวบรวมข้อมูลตามความต้องการใช้ของเครือข่ายท่องเที่ยว ฯ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นถึงเป้าหมายของการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ สรุปได้ว่าเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ต้องการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนการทำงานของเครือข่ายฯ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ใช้ข้อมูลในการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งในและระหว่างพื้นที่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
2. ใช้ในการกำหนดมาตรฐานการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันในเครือข่ายฯ
3. ใช้วางแผนในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของเครือข่ายฯ โดยการจัดทำแผนที่/เส้นทางการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยวและทดลองจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน รวมทั้งเชื่อมโยงผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ของเครือข่ายฯ
4. ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน ในด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ของเครือข่ายฯ
5. ใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการท่องเที่ยวในพื้นที่
6. ใช้ในการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน
7. ใช้ในการผลักดันให้มีการนำข้อมูลไปใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้ 1) เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง และ 2) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงานทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน ผู้วิจัยได้ดำเนินการภายใต้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร จ.ระยอง เน้นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย โดยมีกระบวนการนับตั้งแต่ค้นหาทีมวิจัย การชี้แจงทำความเข้าใจ การออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล การดำเนินงานเก็บข้อมูล รวมทั้งการสรุปข้อมูล ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจากการดำเนินงานสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

จากการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์โดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นเครื่องมือในการศึกษาร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย ทีมวิจัยจากเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง และคนในชุมชนชุมชน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ได้ดังนี้

1. การศึกษาริบทพื้นที่และค้นหาทีมวิจัย เป็นการลงศึกษาริบท และสถานการณ์ในพื้นที่ของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 ตำบล โดยจัดเวทีประชุมเพื่อกำหนดปัญหาในการวิจัยร่วมกัน จากนั้นดำเนินการชี้แจงและทำความเข้าใจเพื่อค้นหาทีมวิจัยชุมชน โดยมีทีมวิจัยหลักในเครือข่ายเป็นผู้ประสานงานในการจัดประชุมแต่ละพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยจะร่วมวางแผนการจัดประชุมกับทีมวิจัยหลักก่อน และแบ่งบทบาทหน้าที่ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย กระบวนการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ซึ่งทีมวิจัยหลักช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย หลังจากนั้นเป็นการ

เปิดโอกาสให้ให้เกิดการแลกเปลี่ยนสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ และชักชวนให้เข้าร่วมทีมวิจัย

2. การออกแบบ และวางแผนการเก็บข้อมูล ในกระบวนการออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมให้ทีมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการในการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยว เพื่อกำหนดประเด็นการเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกันวัตถุประสงค์ของการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ผลจากการประชุมทีมวิจัยต้องการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการดำเนินงานของเครือข่าย ได้แก่ 1) ใช้ในการแลกเปลี่ยนในการแลกเปลี่ยนข้อมูล/ความรู้ระหว่างพื้นที่ 2) ใช้ในการกำหนดมาตรฐานการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันในเครือข่าย 3) ใช้ในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว ผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ของเครือข่าย 4) ใช้ในการวางแผนในด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ของเครือข่าย และ 5) ใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ ซึ่งจากการวิเคราะห์ประเด็นการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยตามวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ ได้สรุปประเด็นในการเก็บข้อมูล ดังนี้ 1) ทรัพยากรการเกษตร 2) ทรัพยากรธรรมชาติ 3) ทรัพยากรบุคคล 4) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี 5) บทบาทหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ /โครงการที่เข้ามาในพื้นที่ 6) สถานที่สำคัญ หรือสถานที่แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง 7) ระยะทาง/เส้นทางในพื้นที่และในเครือข่าย 8) เครือข่ายท่องเที่ยวในชุมชน /กิจกรรมการท่องเที่ยว และ 9) สถานที่พักในชุมชน

3. การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งบทบาทการทำงานโดยให้ทีมวิจัยหลักของเครือข่าย ประสานงานทำความเข้าใจและร่วมออกแบบวางแผนการเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัยชุมชน ซึ่งแต่ละพื้นที่อาจมีบริบทพื้นที่ที่เหมือนหรือแตกต่างกัน จึงให้ยึดประเด็นการเก็บข้อมูลใน 9 หัวข้อเป็นหลัก ส่วนข้อมูลที่เหมือนหรือแตกต่างกันนั้น ให้ทีมวิจัยหลักประชุมวางแผนกับทีมวิจัยชุมชนเพื่อวิเคราะห์ว่าต้องการเก็บข้อมูลในประเด็นอื่นเพิ่มเติมอีกหรือไม่ ซึ่งในการเก็บข้อมูลทั้ง 4 ตำบลทีมวิจัยได้เสนอความคิดเห็นให้มีการทำเอกสารแนะนำโครงการวิจัยแบบย่อ เพื่อให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจตรงกันในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยเวทีประชุมได้ร่วมกันเสนอหัวข้อในเอกสารย่อของโครงการวิจัย ประกอบไปด้วย ชื่อโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการ ประเด็นการรวบรวมข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ โดยผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารดังกล่าว แนบในสมุดจดบันทึกและแจกให้ทีมวิจัยทุกคน เพื่อให้ไว้สำหรับจดบันทึกในการเก็บข้อมูล ซึ่งจะมีการจัดเวทีประชุมเพื่อทีมวิจัยนำข้อมูลมารวบรวมและร่วมกันตรวจทานข้อมูล ถ้ายังไม่ครบจะมีการไปเก็บเพิ่มเติม ในบางพื้นที่ทีมวิจัยบางคนไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ตามแผน ในทีมวิจัยจะแบ่งประเด็นการเก็บใหม่ หรือถ้าบางคนเก็บข้อมูลเสร็จแล้วจะไปช่วยเพื่อนในทีมคนที่ยังเก็บข้อมูลไม่เสร็จ แต่เนื่องจากประเด็นในการเก็บข้อมูลมีเป็นจำนวนมาก ประกอบกับทีมวิจัยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ทำงาน

หลักในชุมชน ในบางพื้นที่จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ตามหัวข้อ ทำให้มีการปรับหัวข้อเก็บในส่วนที่สามารถทำได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้จึงแตกต่างกันไปตามพื้นที่

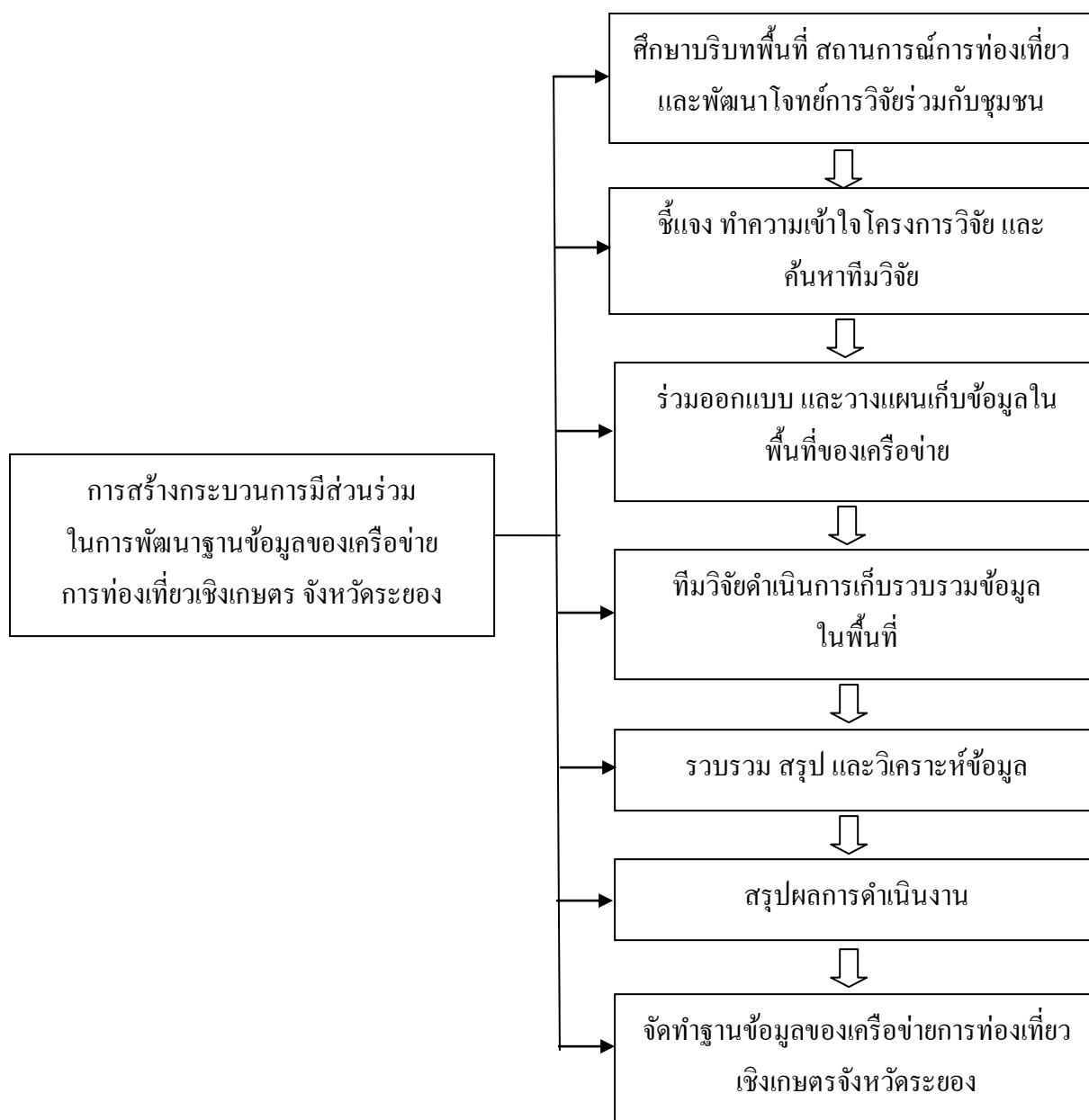
4. การจัดกิจกรรมศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มเติมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการทำงานวิจัยในด้านการจัดการท่องเที่ยวตามความต้องการของทีมวิจัย โดยจัดศึกษาดูงานระหว่างวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2553 – 1 มีนาคม 2553 ณ หมู่บ้านแม่กำปอง จ.เชียงใหม่ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เป็นต้นแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีชื่อเสียงในระดับประเทศ และร่วมแลกเปลี่ยนกับศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ในประเด็นของการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยว และในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2553 ได้จัดจัดกิจกรรมสรุปข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ การสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน สรุปความต้องการในการจัดท่องเที่ยวในระดับชุมชน และเครือข่าย ซึ่งผลการศึกษาดูงานที่ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้ คือ 1) เรียนรู้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหมู่บ้านแม่กำปอง 2) เรียนรู้การจัดกฎ ระเบียบของหมู่บ้านในการจัดการท่องเที่ยว 3) เรียนรู้การทำงานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 4) เรียนรู้การบริหารจัดการโฮมสเตย์ในชุมชน 5) เรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน 6) เรียนรู้การจัดการทรัพยากรในชุมชน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมให้ทีมวิจัยได้ทบทวนเป้าหมายในการดำเนินงานของเครือข่าย และวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานในเบื้องต้นจากข้อมูลที่ได้ร่วมกันสรุป

5. การรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ติดตามผลการเก็บข้อมูลทั้งในพื้นที่ และนัดประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลระหว่างพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูล ร่วมกันตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งการออกได้เป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับพื้นที่จะดำเนินการรวบรวมข้อมูลพร้อม ๆ กับการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบร่วมกันในเวทีการประชุม โดยทีมวิจัยจะนำข้อมูลที่เก็บมานำเสนอเวทีประชุม ร่วมวิเคราะห์ รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลว่าตรงกับความเป็นจริงและครบถ้วนตามประเด็นที่แบ่งความรับผิดชอบหรือไม่ และ 2) ระดับเครือข่าย จะมีการนัดประชุมเพื่อติดตามผลการเก็บข้อมูลในแต่ละพื้นที่ โดยจะให้ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่สรุปข้อมูล และนำมาเสนอแลกเปลี่ยนในการประชุม รวมทั้งร่วมกันตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งในการจัดเวทีติดตามการดำเนินงาน และรวบรวมข้อมูลของเครือข่าย 2 ครั้ง และจัดเวทีในการคืนข้อมูล 1 ครั้ง เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

6. การจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุมในการออกแบบการจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยว โดยจัด 1 ครั้งในวันที่ 18 กรกฎาคม 2553 โดยให้ทีมวิจัยร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการออกแบบและจัดทำฐานข้อมูลที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ซึ่งจากการระดมความคิดร่วมกัน ทีมวิจัยต้องการให้จัดทำฐานข้อมูลในรูปแบบเอกสาร และให้บันทึกข้อมูลเก็บไว้

ในซีดีรอม เพื่อสะดวกในการแก้ไข เพิ่มเติมข้อมูลในการทำงานในอนาคต นอกจากนี้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นการจัดองค์ประกอบของฐานข้อมูลทีมวิจัยได้เสนอให้จัดข้อมูลแบ่งเป็น 4 ตำบล และได้เนื้อหารายละเอียดตามประเด็นการศึกษาข้อมูล ที่ได้วางแผนรวมกันในเวทีวางแผนเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้จัดทำฐานข้อมูลเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในรูปแบบเอกสาร และเก็บข้อมูลในซีดีรอมตามความต้องการของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

จากการศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง สามารถสรุปการสร้างกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้ดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 แสดงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

5.1.2 ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง และการใช้ประโยชน์

ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ประกอบไปด้วย ข้อมูลบริบทพื้นที่ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่ม องค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยฐานข้อมูลมีการจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารและซีดีรอม ซึ่งเครือข่ายต้องการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนการทำงานดังนี้

1. ใช้ข้อมูลในการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งในและระหว่างพื้นที่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง
2. ใช้ในการกำหนดมาตรฐานการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันในเครือข่าย
3. ใช้ในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว ผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ของเครือข่าย
4. ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนในด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ของเครือข่าย
5. ใช้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการท่องเที่ยวในพื้นที่

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

5.2.1 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

จากการศึกษา พบว่า การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาบริบทพื้นที่และค้นหาทีมวิจัย 2) การชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการกับทีมวิจัยและผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินโครงการ รวมทั้งการทำความเข้าใจในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม 3) การออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล 4) การสรุปข้อมูล รวบรวม ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระดับพื้นที่ และในระดับเครือข่าย 5) การจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มเติมความรู้ในกระบวนการดำเนินงานวิจัย และการจัดการท่องเที่ยวทั้งในระดับชุมชนและเครือข่าย 6) การจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ซึ่งขั้นตอนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายท่องเที่ยว สอดคล้องกับ แนวคิดในการสร้างการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980) ที่กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้น ประกอบไปด้วย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของสุภางค์ จันทวานิช ที่กล่าวว่า ในการ

วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนด ปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ การร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือ โครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภคณนที เอี่ยมเศรษฐี (2544) และสุเทพ เกื้อสังข์ (2545)

สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยนั้นเริ่มต้นจากความต้องการของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ได้ร่วมแลกเปลี่ยนวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาของการดำเนินงานของเครือข่าย จนนำไปสู่การดำเนินงานวิจัย ซึ่งในกระบวนการได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน ทั้งการระดมความคิดร่วมการออกแบบวางแผนการเก็บข้อมูล จนนำไปสู่การดำเนินการเก็บข้อมูล ซึ่งทำให้ทีมวิจัยพบปัญหาในการเก็บข้อมูล นำปัญหาที่พบมาวิเคราะห์ร่วมกัน นำไปสู่การแก้ไข เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ เป็นบทเรียนในการดำเนินงานทั้งในพื้นที่ และนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเครือข่ายท่องเที่ยว ซึ่ง จนเกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ซึ่งเป็นการขยายความรู้ของทีมวิจัย และทำให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกันในเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2539) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชวิชัย จันจุฬา (2551)

5.2.2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

จากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง เน้นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย การค้นหาโจทย์การวิจัย การชี้แจงทำความเข้าใจ และค้นหาทีมวิจัยชุมชน การออกแบบและวางแผนการเก็บข้อมูล การดำเนินงานเก็บข้อมูล รวมทั้งการสรุปข้อมูล ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจากการดำเนินงานทำบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการทำให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันในการทำงาน จนได้สมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้น จะเห็นได้จากก่อนดำเนินโครงการวิจัยเครือข่ายมีสมาชิกซึ่งเป็นแกนหลักของสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 6 คน แต่หลังจากโครงการวิจัยสิ้นสุดลง เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยองมีสมาชิกในเครือข่ายจำนวน 50 คน อีกทั้งได้มีการวางแผนการดำเนินงานของเครือข่าย โดยจัดตั้งผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ วางแผนการประชุมร่วมกันในทุก 3 เดือน หรือ 6 เดือน และร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งต่อไป สรุปได้ว่าการดำเนินโครงการวิจัยโดยใช้ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action

Research : PAR) เป็นการวิจัยที่เริ่มจากชุมชน สนับสนุนให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ด้วยตนเอง โดยร่วมกันวางแผน ดำเนินการจนบรรลุวัตถุประสงค์ รวมทั้งร่วมรับผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งจากการดำเนินโครงการวิจัยจนถึงสุดกระบวนการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย คนในชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่ ในการพัฒนาโครงการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ ของสุภางค์ จันทวานิช (2531) ที่กล่าวว่าในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่าย คือ คนในชุมชน นักวิจัย และนักพัฒนาหรือตัวแทนของภาครัฐ ซึ่งภายหลังจากการดำเนินการวิจัย บุคคลทั้งสามกลุ่มจะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จ และจุดเริ่มต้นของโครงการต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งสามารถปฏิบัติงานโดยมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดของ อรพินท์ สฟโชคชัย (2538) ที่กล่าวว่า ประชาชนควรมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่ คือ การร่วมคิด เสนอแนวทาง และวางแผนการที่ประชาชนร่วมวางแผน และเสนอโครงการพัฒนาชุมชนของตนเอง ช่วยส่งผลให้เป็นการพัฒนาที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยดำเนินโครงการตามศักยภาพ และช่วยดูแลให้โครงการ หรือกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตราบเท่าที่ประชาชนยังเห็นประโยชน์จากโครงการนั้น

นอกจากนี้ในระหว่างดำเนินการดำเนินโครงการวิจัย ทีมวิจัยชุมชนได้เก็บข้อมูลภูมิปัญญาและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ทำให้มีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาการแสดง โขนชาตรีในพื้นที่ตำบลหนองตะพาน ซึ่งเป็นการแสดงโขนที่มีเอกลักษณ์ประจำพื้นที่ แต่ในปัจจุบันได้สูญหายไป โดยทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูล และสืบค้นจากผู้รู้ในชุมชน จนนำไปสู่หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน นอกจากนี้ในพื้นที่ตำบลตะพง ในระหว่างการดำเนินการเก็บข้อมูล ทีมวิจัยเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ต้องการให้มีการสืบทอดต่อไป จึงได้มีการรื้อฟื้นการเล่นในช่วงสงกรานต์ อาทิเช่น สะบ้า ตีฉมช้อน ลูกช่วงราวง เสื่อกินวัว ข้าวหลามตัด โดยเชิญผู้รู้ในชุมชนมาช่วยสอนและสาธิตการเล่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทิน สนองผัน (2550) ที่พบว่า การดำเนินกิจกรรมที่สร้างบรรยากาศร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมกระบวนการ ทำให้ชุมชนมีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกือบจะสูญหายไปให้กลับมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น

5.2.3 บทบาทของผู้วิจัย

เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดประชุม กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการออกแบบและวางแผนเก็บข้อมูล กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งการฝึกทักษะการนำเสนอ และการจดบันทึก เพื่อให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพในตนเอง จนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป ดังที่อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาของชุมชนเกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลอง ทำการเลียนแบบ การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบนี้

ส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพเพราะมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความสามารถความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตนี้มีผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด ค่านิยมแบบแผนของวิถีชีวิตนี้มีผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด ค่านิยมแบบแผนของวิถีชีวิตบุคคลและชุมชน ไปสู่รุ่นต่อไปได้ อีกทั้งยังพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้เรียนด้วย

5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยภายในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ในการพัฒนาโจทย์การวิจัย ต้องมีการศึกษาจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นความต้องการของชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย และผลการวิจัยที่ได้ชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที

2. ในการทำความเข้าใจโครงการวิจัย ควรชี้แจงทำความเข้าใจโครงการตั้งแต่เริ่มดำเนินงาน ให้มีความเข้าใจตรงกัน และทบทวนวัตถุประสงค์ ในการทำงานตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

3. การแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ทีมวิจัยได้เข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ ตั้งแต่ร่วมพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผนการดำเนินงาน การวิเคราะห์ ร่วมสรุป ทบทวน และร่วมปรับแผนการทำงาน จะทำให้ผู้ที่มีส่วนร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของ และเข้าร่วมทำงานตลอดกระบวนการวิจัย

4. การทำให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับทุกคน เพื่อกระตุ้นการเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นำไปสู่การช่วยสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายในอนาคต

5. นักวิจัยจากนอกชุมชน ต้องเป็นผู้กระตุ้นให้ชุมชนได้ฝึกทักษะในการเป็นวิทยากร กระบวนการ การสรุป การบันทึกข้อมูล เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และชุมชนสามารถดำเนินการทำงานต่อไปถึงแม้ผู้วิจัยจะออกไปจากชุมชนแล้วก็ตาม

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง เป็นการดำเนินงานเบื้องต้นในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่าย ซึ่งยังคงมีประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถนำไปเป็นโจทย์การวิจัยต่อเนื่องได้ เช่น

1. การประยุกต์ใช้ฐานข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง ในการวางแผนการท่องเที่ยวในเครือข่ายฯ
2. การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ 4 ตำบลของเครือข่าย ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแลง ตำบลหนองตะพาน และตำบลบางบุตร บนฐานข้อมูลที่มีอยู่
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนแม่บทการท่องเที่ยวในพื้นที่เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

บรรณานุกรม

- กฤษณา วงษาสันต์. 2544. “เอกสารประกอบการบรรยาย กรอบความคิดในการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR).” สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์. เอกสารอัดสำเนา.
- กรมการปกครอง. 2542. **คู่มือปฏิบัติงานสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล**. กรุงเทพฯ : องค์การส่วนท้องถิ่น.
- ขนิษฐา กาญจนสินนท์. 2536. “โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ขนิษฐา กาญจนรังสี. 2544. “อบต.กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.” **วารสารพัฒนาชุมชน**. 38(7) : 56-60.
- ทศพร มณีรัตน์. 2549. “การบริหารและจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร”. กรุงเทพฯ ฯ สำนักพัฒนาเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตร. เอกสารอัดสำเนา
- ทิสนา แยมมณี . 2543. “การจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : โมเดลชิปปา.” หน้า 15-17. ใน **ประมวลบทความนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิสนา แยมมณี และคณะ. 2545. **กระบวนการเรียนรู้ : ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาของใจ**. กรุงเทพฯ : พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว).
- ธวัชชัย จันจุฬา. 2551. “กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นवलดา สวงนวงษ์ทอง. 2543. **ระบบการจัดการฐานข้อมูลโดยใช้ไมโครซอฟต์แอกเซส 97**. กรุงเทพฯ : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- นันทวดี สังข์แดง. 2542. “กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาศึกษานอกระบบ. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.” **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** 2 : 7 (กรกฎาคม-ธันวาคม): หน้า 61-71.
- นิภาภรณ์ คำเจริญ. 2543. **เรียนรู้การใช้งาน Microsoft Access 2000**. กรุงเทพฯ : เอส.พี.ซี บุคส์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

- ประเวศ วะสี. 2538. **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ**. กรุงเทพฯ : เวชเอนการพิมพ์.
- พจนาน สนวนศรี. 2540. **การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพฯ : [ม.ป.พ.] .
เอกสารอัดสำเนา.
- พรพิไล เลิศวิชา. 2532. **ลี้รวังไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2536. “การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม.” หน้า 15-22. ใน บรรณาธิการ. **การวิจัย
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)**. เล่มที่ 5. กรุงเทพฯ : ศูนย์
การพิมพ์ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน (The ASEAN Institute for Health
Development Priting Center).
- พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2545. **การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : สถาบัน
พัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล (สาธิต).
- เพิ่มศักดิ์ มกราริมย์. 2543. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า : กรอบคิด ข้อจำกัด
และการวิเคราะห์ทางเลือก.” **วารสารพัฒนาชุมชน**. 39(6) : 10-20.
- ไพโรจน์ ชลารักษ์. 2548. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”. **วารสารราชภัฏตะวันตก** 1 (1)
: 20 - 21.
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2517. “แผนพัฒนาระดับจังหวัดการศึกษาวิเคราะห์เชิงรัฐประศาสตร์
เกี่ยวกับกระบวนการวางแผนการปฏิบัติตามแผนและปัญหาต่างๆ.” **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**.
- ภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี. 2544. “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการแหล่งท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ กรณีศึกษา สวนหินผางาม ตำบลปวนพูกิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย.”
**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย,
สถาบันราชภัฏเลย** .
- ระวีวรรณ เทนอิสสระ. 2543. **ฐานข้อมูลและการออกแบบ**. กรุงเทพฯ : เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2544. “การท่องเที่ยวเชิงเกษตร”.**เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง
หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542. **รายงานขั้นสุดท้าย (Final Report)
การศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism)**.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- _____ 2543. **รายงานขั้นสุดท้าย (Final Report)
การศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism)**.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

- สมจิตร อาจอินทร์ และงามนิจ อาจอินทร์. 2540. **ระบบฐานข้อมูล : Database System**. ขอนแก่น : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สร้อยศรี อาสาสรรพกิจ. 2542. “การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม”. วารสารการส่งเสริมและพัฒนา. 11(2) : 17 – 19.
- สอรรถ มาณบุญ. 2547. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบเส้นทางและความพร้อมของเกษตรกรในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี.สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.
- สีลาภรณ์ นาครทรรพ. 2539. การศึกษากับการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย : การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สีลาภรณ์ นาครทรรพ. 2541. แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย : ระดับกลุ่มชุมชน ในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุพมาภรณ์ ชันศรี และพีรชัย กุลชัย. 2550. รายงานการวิจัย การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง. กรุงเทพฯ : ภาควิชาเทคนิคเกษตร คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- สุทิน สนองผัน. 2550. รายงานการวิจัย เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในชุมชนชาวกะเหรี่ยง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. ราชบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านจอมบึง.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2531. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ์ เชษฐมาศ. 2541. “วิสัยทัศน์การจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติ”. รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรการให้บริการด้านการท่องเที่ยวสำหรับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ. เอกสารอัดสำเนา
- สุเทพ เกื้อสังข์ . 2545. “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานจังหวัดระยอง. 2553. **บรรยายสรุปจังหวัดระยอง**. ระยอง : สำนักงานจังหวัดระยอง.
- อรพินท์ สพโชคชัย. 2538. “การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน.” การประชุมวิชาการประจำปี 2538 มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 4(2). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

- อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทย และการเปลี่ยนแปลงจากยุคชุมชน
หลังยุคพัฒนาความทันสมัย. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและ
ข้อเสนอเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- Cohen, J.M. and Uphof, N.T. 1980. "Participation' Place in Rural Development : Seeking Clarity
Through Specificity". **World Development**. 8(3) : 219 – 222.
- Stringer, E. T. 1999. **Action Research**. 2nd ed. California: SAGE Publications.
- Tadon, Rajesh. 1988. "Social Transformation and Participatory Research". **Convergence**. 11
(2/3) : 5-18 .

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตารางสรุปผลการดำเนินงานโครงการ

ภาคผนวก ข

เอกสารสรุปย่อโครงการ
แบบสัมภาษณ์การเก็บรวบรวมข้อมูล

เอกสารสรุปย่อโครงการ

โครงการ “ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง Participatory Action Research for Database Development of Agricultural Tourism Network in Rayong Province.

ความเป็นมาของโครงการ

เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง เกิดจากการรวมตัวของสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร 6 สวน ได้แก่ สวนคุณไพบูลย์ สวนมังคุดไทย สวนผู้ใหญ่สมควรบ้านแดง สวนประสมทรัพย์ สวนยายดา และสวนปาหนัน ซึ่งทั้ง 6 สวนต้องการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับชุมชนในการสร้างอาชีพ และเสริมรายได้ รวมทั้งวางรากฐานที่เข้มแข็งสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดระยอง แต่ในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ ยังขาดข้อมูลที่สำคัญในหลายด้าน เช่น ข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ กลุ่มองค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายฯ เส้นทางท่องเที่ยว และแผนที่จุดท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนและเครือข่ายฯ ตลอดจนข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ทำให้ไม่สามารถวางแผนงานและการจัดการในด้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ส่งผลทำให้การบริหารจัดการของเครือข่าย การจัดการท่องเที่ยวร่วมกันและขยายผลไปสู่การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้นพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่าย จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง
2. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง

พื้นที่ศึกษาวิจัย

ทำการศึกษาในพื้นที่ 4 ตำบลของจังหวัดระยอง ได้แก่ ตำบลตะพง ตำบลบ้านแดง ตำบลหนองตะพาน และตำบลบางบุตร

การเก็บข้อมูล

1. ทรัพยากรการเกษตร ได้แก่
 - 1.1 ต้นทุนการผลิตด้านการเกษตร
 - 1.2 เทคนิคการผลิต
 - 1.3 การแปรรูปผลผลิตเพื่อการท่องเที่ยว
 - 1.4 ชนิด ปริมาณ และการกระจายของผลผลิต

1.5 ปฏิทินฤดูกาลผลิต

1.6 ข้อมูลสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ ได้แก่ ห้องน้ำ ที่จอดรถ บุคลากร จำนวนนักท่องเที่ยว (กลุ่มไหน มาจากไหน) และจุดเด่นของสวน

2. ทรัพยากรธรรมชาติ

3. ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ ผู้รู้ ในด้านภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ขนม จักรสาน กลอน นิทานพื้นบ้าน

4. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี เก็บข้อมูลความเป็นมาของสวน/พื้นที่ เรื่องเล่า นิทานพื้นบ้าน การแสดงในท้องถิ่น

5. บทบาทหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ /โครงการที่เข้ามาในพื้นที่

6. พฤติกรรมนักท่องเที่ยว เช่น ประเภทของนักท่องเที่ยว การใช้จ่าย

7. สถานที่สำคัญ หรือสถานที่แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

8. ระยะเวลา/เส้นทางในพื้นที่และในเครือข่ายฯ โดยเก็บข้อมูล ลักษณะพื้นผิว (ลูกรัง ลาดยาง คอนกรีต) ขนาดถนน ระยะเวลา

9. เครือข่ายท่องเที่ยวในชุมชน /กิจกรรมการท่องเที่ยว

10. สถานที่พักในชุมชน

11. การประชาสัมพันธ์ที่ผ่านมา ได้มีการประชาสัมพันธ์อะไรบ้าง และได้ผลเป็นอย่างไร

การนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์

ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการทำงานของเครือข่ายท่องเที่ยวฯ ทั้งในพื้นที่ และระหว่างเครือข่าย ดังนี้

1. ใช้ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล/ความรู้

2. ใช้ในการกำหนดมาตรฐานการดำเนินการท่องเที่ยวร่วมกัน

3. ใช้ในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว /ผลผลิตทางการเกษตร ทั้งในพื้นที่และในเครือข่าย

4. ใช้ในการวางแผนการประชาสัมพันธ์

5. ใช้ในการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้เกิดการบริหารจัดการของเครือข่ายฯ การจัดการท่องเที่ยวร่วมกันและสามารถขยายผลไปสู่การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้

2. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย โดยร่วมคิด ร่วมวางแผน เก็บข้อมูล ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เห็นความสำคัญของการดำเนินกิจกรรม ทำให้งานประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

3. ชุมชนจะได้จัดการการท่องเที่ยวบนฐานข้อมูลที่มีอยู่มากขึ้น และขยายฐานการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไปสู่ระดับพื้นที่ในเพื่อสร้างอาชีพ เสริมรายได้ และสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

ทีมวิจัยตำบลตะพง

1.	นายมานัด โพธิ์แก้ว		ม.3	089- 0431330
2.	นางบุญชื่น โพธิ์แก้ว		ม.3	089 - 0991297
3.	นายพัลลภ สุวรรณราย		ม.3	086 - 0444313
4.	นางวิภา นิยมการ		ม.3	
5.	นายวิเชียร พรหมประสิทธิ์		ม.3	081 - 0442788
6.	นางวาริ เจริญแสง		ม.3	089 - 0784085
7.	นางศรีวิรัตน์ เขตคีรี		ม. 3	
8.	นายวิชาญ เสียงประเสริฐ		ม.6	081 - 8654285
9.	นายสงกรานต์ พงศ์มี		ม.11	086 - 8220322
10.	นายประสงค์ สุวรรณราย		ม.14	086 - 8222039
11.	นายอำนาจ อ่างศิลา		ม.14	081 - 3009518
12.	นางลำควน ธรรมสุนทร		ม.14	089 - 9333798
13.	นายสว่าง จันท์เจริญ		ม.14	
14.	นายวินัย บรรรเลงพิน		ม.14	087 - 0653258
15.	นายวิไลย์ โพธิ์แก้ว		ม.14	082 - 0773999
16.	นายวิระ ทองอู่		ม.14	
17.	นายจรัส ทองอู่		ม.14	
18.	นายมานะ สกุลพงษ์		ม.14	089 - 2513207
19.	นางสมทรง บรรรเลงพิน		ม.14	
20.	นายวิหาญ สุวรรณราย		ม.14	086 - 8255583
21.	นายดิเรก สกุลพงษ์		ม.14	085 - 0952068
22.	นางญาณี ธิบำรุง		ม.14	089- 7478916

แบบสัมภาษณ์การเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

1. ทรัพยากรการเกษตร ได้แก่ การทำการเกษตรในพื้นที่มีอะไรบ้าง ช่วงระยะเวลาปลูก และการเก็บเกี่ยว รวมทั้งข้อมูลเทคนิคการผลิตในการเกษตร
2. ทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติอะไรบ้าง สถานที่ตั้ง จุดเด่นของพื้นที่
3. ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน/ ผู้รู้ ในด้านภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ขนม จักรสาน กลอน นิทานพื้นบ้าน
 - 1) ชื่อ นามสกุล อายุ ที่อยู่ และเบอร์ติดต่อ
 - 2) การประกอบอาชีพ
 - 3) ภูมิปัญญาหรือความรู้
 - 4) รวมทั้งรายละเอียดวิธีการทำ เช่น การจักสาน ทำอย่างไร หาวัสดุได้จากที่ไหน ราคา ลักษณะของ
4. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี
 - 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน เรื่องเล่า นิทานพื้นบ้าน
 - 2) วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นมีอะไรบ้าง ปัจจุบันยังมีการสืบทอดหรือไม่ และผู้ที่มีความรู้ที่สามารถถ่ายทอดข้อมูลได้
5. บทบาทหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่ /โครงการที่เข้ามาในพื้นที่ มีโครงการอะไรบ้าง และดำเนินการโดยหน่วยงานใด พื้นที่ได้ประโยชน์/เสียประโยชน์อย่างไร
6. สถานที่สำคัญ หรือสถานที่แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง สถานที่สำคัญในพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยว และสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเที่ยวต่อไป โดยในแต่ละที่มีลักษณะเป็นอย่างไร มีจุดเด่น หรือข้อมูลที่สามารถนำมาอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้
7. ระยะทาง/เส้นทางในพื้นที่และในเครือข่ายฯ โดยเก็บข้อมูล ลักษณะ ขนาดถนน ระยะทาง
8. เครือข่ายท่องเที่ยวในชุมชน/ กิจกรรมการท่องเที่ยว
 - 1) ในชุมชนมีการจัดท่องเที่ยวจุดไหนบ้าง สถานที่ การติดต่อต้องประสานงานกับใคร รวมทั้งเบอร์ติดต่อ
 - 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีการจัดในชุมชน มีกิจกรรมอะไรบ้าง รวมทั้งรายละเอียดของกิจกรรม ช่วงเวลาที่จัด และผู้ประสานงาน
9. สถานที่พักในชุมชน สถานที่พักหรือโฮมสเตย์ในชุมชน มีที่ไหนบ้าง พักได้จำนวนเท่าไร

ภาคผนวก ก

ภาพกิจกรรมการดำเนินโครงการ

ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดระยอง

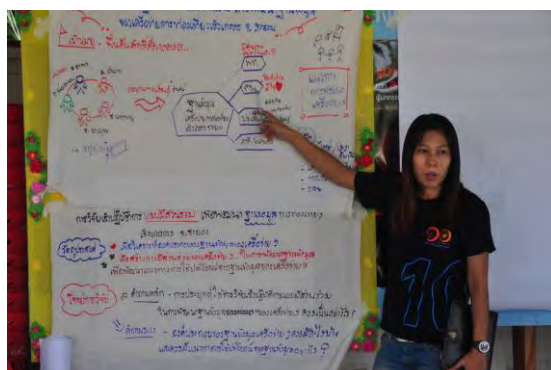
ภาพกิจกรรม

การพัฒนาโจทย์การวิจัยร่วมกับเครือข่าย

ศึกษาบริบทพื้นที่และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมทีมวิจัย

ชี้แจงโครงการและค้นหาทีมวิจัยชุมชน

ออกแบบและวางแผนเก็บข้อมูล

สำรวจป่าชุมชน

ทีมวิจัยสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน

วาดแผนทรัพยากรในชุมชน

จัดเวทีสาธารณะเล่นพื้นบ้าน

การสาธิตการแสดงโขนชาตรี

ศึกษาดูงานจังหวัดเชียงใหม่

การสรุปข้อมูลโดยแบ่งกลุ่มตามพื้นที่

การนำเสนอข้อมูลเพื่อแลกเปลี่ยนในเครือข่าย

เวทีคืนข้อมูลชุมชน

ออกแบบการจัดทำฐานข้อมูล

ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง

จากการดำเนินโครงการวิจัย ได้มีการจัดทำฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบเอกสาร และซีดีรอม

ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง
จัดเก็บในรูปแบบเล่มเอกสาร

ฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง
จัดเก็บในรูปแบบซีดีรอม

ภาคผนวก ง

เสียงสะท้อนจากทีมวิจัย

ประเด็น

“สิ่งที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัย”

ทีมวิจัยร่วมสะท้อนถึงที่ได้จากการทำงานวิจัย

.....

“...โครงการวิจัยที่ทำร่วมกัน เป็นการทำงานที่เข้ามาช่วยเสริมในส่วนที่เกษตรกรขาดในการทำฐานข้อมูล ทำให้มีการวางแผนการทำงานที่ชัดเจน เป็นการศึกษาที่เข้าถึงพื้นที่และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง...”

นายปัญญา สุขสว่าง

(18 มกราคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...การเข้ามาทำงานวิจัยร่วมกัน ทำให้เครือข่ายเกิดการเชื่อมโยงประสานงาน รวมกลุ่มกันได้เข้มแข็งมากขึ้น สร้างความเชื่อมั่นในการพัฒนาศักยภาพในพื้นที่ต่อไป เดินไปได้ถูกทางมากขึ้น...”

นางสมควร ศิริภักดี (18 มกราคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...ในพื้นที่ได้ประโยชน์จากการทำงานวิจัยร่วมกัน ทีมวิจัยและชุมชนได้ขยายความรู้...”

นายประจวบ จำเนียรศรี

(18 มกราคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...การท่องเที่ยวจะยั่งยืนได้ชุมชนต้องเข้มแข็ง ทุกคนต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในการทำงานวิจัยเป็นการช่วยชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น ถือเป็นงานวิจัยที่เป็นประโยชน์...”

นางบุญชิ้น โพธิ์แก้ว (18 มกราคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...งานวิจัยสร้างโอกาสให้ทุกคนเข้ามาช่วยกันคิด ช่วยกันทำงานในการจัดการท่องเที่ยวให้ชุมชนมากขึ้น เมื่อก่อนเราคิดคนเดียวไม่สามารถชวนชาวบ้านเข้าร่วมได้ มองไม่เห็นช่องทางการดึงคนเข้าร่วม แต่การงานวิจัยทำให้เราได้มีโอกาสชวนชาวบ้านเข้าร่วมมือกัน...”

นายมานัด โพธิ์แก้ว

(26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“การทำงานวิจัย ทำให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันคิด ร่วมกันทำสร้างโอกาสในการรวมกลุ่มและเป็นการขยายเครือข่ายในการทำท่องเที่ยวของชุมชน ถือว่าเป็นการทำงานในครั้งนี้ หมู่บ้านได้ประโยชน์”

นายอำนาจ อ่างศิลา (26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...ก่อนทำงานวิจัย คนในชุมชน ต่างคนต่างทำงาน แต่หลังจากการทำงานวิจัยทำให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันทำงาน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้รื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน...”

นายวิทย์ โพธิ์แก้ว

(26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“..จากที่เข้าร่วมทำงานวิจัย ทำให้ได้ความรู้ ได้ทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อนำมาจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับตนเอง สร้างความกระตือรือร้นในการเข้ามาทำงานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่...”

นายพัลลภ สุวรรณราย (26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...เมื่อก่อนคิดว่าเราไม่สามารถทำงานวิจัยไม่ได้ แต่หลังจากเข้ามา
มาร่วมทำงานวิจัย ได้เรียนรู้ ทำให้มีความรู้ และความมั่นใจเพิ่มมากขึ้นใน
การทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง...”

นางวิภา นิยมการ

(26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...รู้สึกภูมิใจที่ได้เข้ามาร่วมทำงานวิจัย ทำให้มองเห็นแนว
ทางการทำท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง” เห็นการเปลี่ยนแปลง เห็น
ความสำคัญของการบันทึกมากขึ้น...”

นายประสงค์ สุวรรณราย (26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...ก่อนเข้าร่วมทำงานวิจัย ทำแต่งานของ
ตนเอง ไม่ได้เข้าร่วมทำงานกับชุมชน แต่หลังจากร่วมทำงานวิจัย ทำให้ได้เข้ามา
เรียนรู้การทำงานกับทีมวิจัยได้แนวความคิดไปปรับปรุงการทำงานของตนเอง มี
ความกระตือรือร้นในการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับชุมชน...”

นางญาติี ธิบำรุง ราย

(26 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“เป็นครั้งแรกที่ได้มีโอกาสเข้ามาทำงานวิจัย ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับ
ทีมวิจัยในพื้นที่และเครือข่าย ทำให้ตนเองได้ความรู้ ได้ทำงานร่วมกับทีมวิจัย
ได้มีเพื่อนในเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น...”

นางศิริรัตน์ ขาวนวล (27 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...เมื่อก่อนคิดว่าตนเองไม่มีความรู้ ไม่สามารถทำงานวิจัยได้ แต่หลังจาก
ได้เข้ามาร่วมทำงาน ทำให้ได้เรียนรู้ขั้นตอนในการทำงานวิจัย ซึ่งแนวทาง
การทำงานวิจัยในแบบนี้ เหมาะสมกับเกษตรกรในชุมชน...”

นายจำลอง วงษ์อิสระ

(27 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...การทำงานวิจัยทำให้ได้จับบันทึก ทบทวนการทำงานของ
ตนเอง และได้แลกเปลี่ยนความรู้กับทีมวิจัยในเครือข่าย มีความเข้าใจ
กันมากขึ้น ทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาเครือข่ายฯ”

นางสาวสุรินทร์ แสงมิตร (27 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการ
ดำเนินงาน)

“...การทำงานวิจัย ทำให้ได้เรียนรู้ข้อมูลในชุมชนตนเอง ได้รวมกลุ่ม
รวมทีมทำงาน ได้ประสานเชื่อมโยงกับคนในชุมชนและได้ขยายความคิดในการ
ท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับชุมชน มีความผูกพัน ใกล้ชิดกันมากขึ้น เพิ่มทักษะ
ความคิดให้มากขึ้น...”

นางสาวสมใจ วงษ์อิสระ
(27 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...ข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็นในการวางแผน การทำงานวิจัยทำให้ได้
ข้อมูลที่ต้องการมาใช้ในการวางแผนการทำงานที่เป็นประโยชน์....”

นายชนพล ศิริผล (28 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

“...การทำงานวิจัย ทำให้ได้เรียนรู้ข้อมูลในชุมชนตนเอง ได้
รวมกลุ่มรวมทีมทำงาน ได้ประสานเชื่อมโยงกับคนในชุมชนและได้ขยาย
ความคิดในการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับชุมชน รวมทั้งได้ฟื้นฟูและอนุรักษ์
วัฒนธรรมท้องถิ่น...”

นายเหลียง แสงรัตน์
(28 มีนาคม 2553 เวทีสรุปผลการดำเนินงาน)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวอรรณีวิดา ปัฐมานันท์
วัน เดือน ปีเกิด	28 มีนาคม 2525
ที่อยู่	64/4 หมู่ 6 ตำบลไม้ดัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี 16130
ประวัติการศึกษา	2542 สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสิงห์บุรี จ.สิงห์บุรี 2546 สำเร็จการศึกษาปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาการ เกษตรคณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอม เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร
ประสบการณ์ทำงาน	2549 ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการ “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดระยอง” 2551 ผู้ช่วยผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคณะ เทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ ทหารลาดกระบัง นักวิจัย โครงการ “การประเมินคุณภาพแผนชุมชน ปี 2551” 2552 นักวิจัย “โครงการติดตามและประเมินผลการพัฒนาฝีมือแรงงาน ปีงบประมาณ 2551” 2552 หัวหน้าโครงการ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อ พัฒนาฐานข้อมูลของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัด ระยอง